

AHİLER

Kalkınma Ajansı
Geleceğe Yön Verir

TR71 Düzey 2 Bölgesi
Kırmızı Et Sektörü
Durum Analizi Raporu

**Kırıkkale Üniversitesi
Veteriner Fakültesi**

KIRIKKALE 2015

İçindekiler

Kısaltmalar	8
1. Önsöz	9
2. Çalışmanın Amacı	11
3. Yöntem	12
4. Sektöre Genel Bakış	14
4.1. Dünyada kırmızı et sektörünün durumu	14
4.2. Türkiye’de kırmızı et sektörünün durumu	18
4.3. TR71 Düzey 2 Bölgesinde kırmızı et sektörünün durumu	25
4.4. Et tüketim istatistikleri	40
4.5. Yem istatistikleri	45
4.5.1. Kaba yem	45
4.5.2. Karma yem	45
4.5.3. Kaba yem materyali	45
4.5.4. Karma yem materyali	46
4.6. Kırmızı et ticareti	48
5. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Gelişim Stratejisi ve Üst Planlarla Uyumluluk	63
6. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Mevcut Durum Analizi	67
6.1. TR71 Düzey 2 Bölgesi kırmızı et sektörü hayvancılık işletmeleri durum analizi	68
6.1.1. Bölgedeki hayvancılık işletmelerinin genel durumu	74
6.1.2. Bölgedeki hayvan barınaklarının durumu	74
6.1.3. Veteriner hizmetleri	78
6.1.4. Hastalıklar ve mücadele	78
6.1.5. Yem kullanım durumu	79
6.1.6. Enerji ve su kullanımı	81
6.1.7. Biyolojik atıkların durumu	81
6.1.8. Bilgi beceri ve danışmanlık hizmetleri	83
6.1.9. Örgütlenme durumu	83
6.1.10. Pazar durumu	84
6.1.11. Devlet desteği ve kredi kullanım durumu	85
6.1.12. Hayvan varlığı ve hayvan temini	85
6.1.13. Mekanizasyon ve teknoloji kullanımı	89
6.1.14. Sorunlar ve beklentiler	89
6.2. TR71 Düzey 2 Bölgesi kesimhane, et işletme ve diğer tesislerin durum analizi.	92
6.2.1. Kesimhane ve et üretim tesislerinin teknik altyapıları, mevcut kapasiteleri, kapasite kullanım oranları ve ürün çeşitlilikleri	92
6.2.2. İnsan kaynakları	98
6.2.3. Pazarlama ağları	99
6.2.4. Başlıca darboğazları ve sorunları	100
6.2.5. Sektörün talepleri	101
6.3. TR71 Düzey 2 Bölgesi yem fabrikaları durum analizi	102
6.3.1. Karma yem fabrikalarının başlıca sorunları	103
6.3.2. TR71 Düzey 2 Bölgesi karma yem fabrikalarının diğer Bölgelerle değerlendirmesi	103
6.4. TR71 Düzey 2 Bölgesi’nde yer alan kırmızı et sektörü destek kuruluşları durum analizi	104

6.4.1. Araştırma enstitüleri	105
6.4.2. Sivil toplum örgütleri	106
6.5. GZFT Analizi	107
7. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Bölge Kıyaslamaları	109
8. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Gelişme Göstergeleri	114
9. Sonuç ve Öneriler	117
9.1. Hayvancılık işletmeleri ile ilgili Sonuç ve Öneriler	117
9.2. Et İşleme tesisleri ile ilgili sonuç ve öneriler	118
9.3. Destek kuruluşları ile ilgili sonuç ve öneriler	120
9.4. Sektör ile ilgili genel öneriler	120
10. Fotoğraflar	122

Tablolar

Tablo 1: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre dünya büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)	14
Tablo 2: Dünyada seçilmiş hayvan türü sayıları bakımından ilk 25 e giren ülkeler*-2013.....	15
Tablo 3: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Dünya kesilen hayvan sayısı (baş).....	16
Tablo 4: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Dünya kırmızı et üretimi (ton)	17
Tablo 5: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Dünya ortalama karkas ağırlıkları (kg)	18
Tablo 6: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Türkiye büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)	19
Tablo 7: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Türkiye kesilen hayvan sayıları (baş).....	20
Tablo 8: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Türkiye kırmızı et üretimi (ton).....	22
Tablo 9: Kırmızı et üretim miktarı istatistikleri 2010-2015.....	23
Tablo 10: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Türkiye ortalama karkas ağırlıkları (kg)	24
Tablo 11: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre TR71 Düzey 2 Bölgesi büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)	25
Tablo 12: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre TR71 Düzey 2 Bölgesi kesilen hayvan sayıları (baş)	26
Tablo 13: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre TR71 Düzey 2 kırmızı et üretimi (ton).....	26
Tablo 14: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre TR71 Düzey 2 Bölgesi ortalama karkas ağırlıkları (kg).....	27
Tablo 15: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırıkkale İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş).....	28
Tablo 16: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Aksaray İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş).....	29
Tablo 17: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Niğde İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)	30
Tablo 18: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Nevşehir İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş).....	31
Tablo 19: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırşehir İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)	32
Tablo 20: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırıkkale İli kesilen hayvan sayısı (baş).....	33
Tablo 21: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırıkkale İli et üretimi (ton)	33
Tablo 22: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırıkkale İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)	34
Tablo 23: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Aksaray İli kesilen hayvan sayısı (baş).....	34
Tablo 24: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Aksaray İli et üretimi (ton)	35
Tablo 25: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Aksaray İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)	35
Tablo 26: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Niğde İli kesilen hayvan sayısı (baş)	36
Tablo 27: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Niğde İli et üretimi (ton).....	36
Tablo 28: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Niğde İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)	37
Tablo 29: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Nevşehir İli kesilen hayvan sayısı (baş)	37
Tablo 30: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Nevşehir İli et üretimi (ton)	38
Tablo 31: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Nevşehir İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)	38
Tablo 32: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırşehir İli kesilen hayvan sayısı (baş)	39
Tablo 33: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırşehir İli et üretimi (ton)	39
Tablo 34: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırşehir İli ortalama karkas ağırlıkları (kg).....	40
Tablo 35: Yıllar itibarıyla kırmızı et tüketimi (milyon ton).....	40
Tablo 36: Yıllar itibarıyla kişi başı yıllık kırmızı et tüketimi (kg).....	41
Tablo 37: Türkiye’de hayvan türü bazında yıllar itibarıyla kişi başı yıllık kırmızı et tüketimi (kg) ve türlerin oranı (%)	41
Tablo 38: Yıllar itibarıyla Türkiye karma yem üretimleri (Ton)	46
Tablo 39: TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinin karma yem üretimleri (ton)-2014	48
Tablo 40: Yıllar itibarıyla Dünya et üretim ve ticaret miktarları	48
Tablo 41: Yıllar İtibarıyla Türkiye canlı hayvan ithalatı	49
Tablo 42: Yıllar itibarıyla Türkiye canlı hayvan ihracatı.....	50
Tablo 43: Yıllar İtibarıyla Türkiye kırmızı et ithalatı.....	51
Tablo 44: Yıllar itibarıyla Türkiye kırmızı et ihracatı	51
Tablo 45: Dünya yıllık ortalama et fiyatları (2003-2014) - \$/TON.....	52
Tablo 46: 2015 Yılı Dünya toptan kırmızı et fiyatları — Aylık ortalama \$/TON	52
Tablo 47: FAO Uluslararası et fiyat endeksi 2004-2014 (2002-2004=100).....	52
Tablo 48: Yıllık sığır eti fiyatları 2004-2014 (\$/TON)	52
Tablo 49: 2015 yılı aylık sığır eti fiyatları (\$/TON).....	53
Tablo 50: Dünya hayvansal üretim değeri (Brüt, milyon US \$).....	53
Tablo 51: Türkiye yıllık hayvansal ürün değerleri (1000 TL)	54

Tablo 52: Türkiye yıllık toplam kırmızı etin hayvansal ürün değerleri (1000 TL) ve hayvansal ürünler içindeki payı (%)	54
Tablo 53: Türkiye yıllık ortalama et fiyatları (2005-2014) – TL/kg	55
Tablo 54: Kesimhanelerden alınan yağsız dana ve yağsız kuzu kesim fiyatları (TL/KG)	55
Tablo 55: 17.09.2015 Tarihi itibarı ile kombinalar ve kesimhanelerden alınan yağsız dana kesim ve yağsız kuzu karkas fiyatları (TL/Kg)	58
Tablo 56: 2015 yılı Temmuz'da Borsalarda tescil edilen dana karkas ağırlıklı ortalama fiyatları (TL)	61
Tablo 57: TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinde bulunan büyükbaş ve küçükbaş hayvan işletme sayıları	67
Tablo 58: TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinde yem bitkisi ve çayır-mera alanları (da)	68
Tablo 59: TR71 Düzey 2 Bölgesi ve Bölge illere göre kırmızı et sektörü hayvancılık işletmeleri durum analizi	69
Tablo 60: TR71 Düzey 2 Bölgesinde Kırmızı et sektörü paydaşlarının dile getirdikleri problemler ve oranları (%)1	91
Tablo 61: TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde illere göre kırmızı et sektörü işletme sayıları.	92
Tablo 62: TR71 Düzey 2 Bölgesinde veri elde edilen bazı karma yem fabrikaları ve özellikleri	102
Tablo 63: TR71 Düzey 2 Bölgesi bazı yem fabrikalarının üretim, pazarlama, kurulu kapasite ve istihdam durumları	102
Tablo 64: TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinde bulunan büyükbaş ve küçükbaş hayvan işletme sayıları	114
Tablo 65: TR71 Düzey 2 Bölgesi 2014 yılı büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)	115
Tablo 66: TR71 Düzey 2 Bölgesinde 2015 yılında kesilen büyükbaş hayvan sayıları (baş)	115
Tablo 67: Anket sonuçlarına göre TR71 Düzey 2 Bölgesinde 2014 yılı karkas ortalama değerleri (kg)	116
Tablo 68: TR71 Düzey 2 Bölgesinde 2015 yılında mezbahada üretilen tahmini kırmızı et miktarı (ton)	116

Grafikler

Grafik 1: Türkiye sığır varlığının ırklara ve yıllara göre değişimi (1991-2014)	19
Grafik 2: Türkiye kesilen hayvan sayısının yıllara göre değişimi (1991-2014)	21
Grafik 3: Türkiye karkas ortalamalarının (kg) yıllara göre değişimi (1991-2014)	24
Grafik 4: Avrupa Birliğinde dana karkas ortalama fiyatlarının yıllara göre değişimi €/ 100 kg(2007-2015)	53
Grafik 5: Avrupa Birliğinde kuzu karkas ortalama fiyatlarının yıllara göre değişimi €/ 100 kg (2007-2015)	54
Grafik 6: Türkiye dana karkas ortalama fiyatlarının yıllara ve aylara göre değişimi(TL/Kg)	59
Grafik 7: Türkiye dana karkas ortalama fiyatlarının (TL) yıllara göre değişimi	59
Grafik 8: Türkiye kuzu karkas ortalama fiyatlarının yıllara ve aylara göre değişimi(TL/Kg)	60
Grafik 9: Türkiye kuzu karkas ortalama fiyatlarının (TL) yıllara göre değişimi	61
Grafik 10: Türkiye perakende dana eti fiyatlarının yıllara ve aylara göre değişimi (TL/Kg)(2010-2015)	62
Grafik 11: Türkiye perakende koyun eti fiyatlarının yıllara ve aylara göre değişimi (TL/Kg) (2010-2015)	62
Grafik 12: TR71 Düzey 2 Bölgesi'nin sığır varlığının ırklara ve yıllara göre değişimi (1991-2014)	109
Grafik 13: Türkiye Düzey 1 ve TR71 Düzey 2 Bölgeleri büyükbaş (sığır-manda) hayvan varlığı dağılımı -2014	110
Grafik 14: Türkiye Düzey 1 ve TR71 Düzey 2 Bölgeleri küçükbaş (koyun-keçi) hayvan varlığı dağılımı -2014	110
Grafik 15: TR71 Düzey 2 Bölgesi büyükbaş (sığır-manda) hayvan varlığının illere göre dağılımı -2014	111
Grafik 16: TR71 Düzey 2 Bölgesi küçükbaş (koyun-keçi) hayvan varlığının illere göre dağılımı -2014	112

Kısaltmalar

AHİKA	: Ahiler Kalkınma Ajansı
ARGE	: Araştırma ve Geliştirme
BGUS	: Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
DSYB	: Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
FAO	: Food and Agriculture Organization = Gıda ve Tarım Örgütü
FAOSTAT	: The Food and Agriculture Organization Corporate Statistical Database = Gıda ve Tarım Örgütü İstatistik Veri Tabanı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSKD	: Gayrisafi Katma Değer
GTHM	: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
GZFT	: Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler Analizi
HACCP	: Hazard analysis and critical control points = Kritik Kontrol Noktalarında Risk Analizi
IPARD	: Instrument for Preaccession Rural Development = Kırsal Kalkınma için Katılım Öncesi Yardım Aracı
SERKA	: Serhat Kalkınma Ajansı
TAE	: Tarımsal Araştırma Enstitüsü
TAGEM	: Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TARGEL	: Tarımsal Yayımı Geliştirme Programı
TKK	: Tarımsal Kalkınma Kurulu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYSB	: Türkiye Yem Sanayicileri Birliği
TYSB	: Türkiye Yem Sanayicileri Birliği
UKKS	: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
UKON	: Ulusal Kırmızı Et Konseyi
USDA	: United States Department of Agriculture = ABD Tarım Bakanlığı

1. Önsöz

İnsanların, bedensel ve zihinsel faaliyetlerini sürdürebilmesi ve sağlıklı kalabilmesi için en önemli koşul yeterli ve dengeli beslenmeleridir. Yaş, aktivite ve fizyolojik durumlara bağlı olarak değişmekle birlikte, beslenmemizin yeterli olabilmesi için 75 kg ağırlığındaki normal bir insanın günde 56 gram protein alması ve yaklaşık 3000 Kcal enerji tüketmesi gereklidir (FAO, 2015). Günlük tüketilen toplam proteinin yarısının hayvansal kökenli olması halinde ise beslenmemizin kaliteli ve dengeli olduğu kabul edilir.

Et, beslenme açısından hayvansal kökenli besin maddeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Kasaplık hayvanların karkaslarından elde edilen insan tüketimi için uygun tüm parçalar (Türk Gıda Kodeksi, 2007) olarak tanımlanan kırmızı et, vücudumuzun sentezleyemediği ve dışarıdan alınması zorunlu olan esansiyel aminoasitleri dengeli ve yeterli düzeyde içeren tek gıda maddesidir. Hayvansal proteinlerin vücutta faydalanılabilirliği %75 iken bitkisel proteinlerin %50 civarındır. Bu durum hayvansal proteinlerin diyetteki önemini daha da gün yüzüne çıkarmaktadır (Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği, 2015). Kırmızı et vitamin B₂ (riboflavin), B₃ (niasin), B₆ (piridoksin), B₁₂ (siyanokobalamin) kaynağı olup omega-3, çinko ve fosfor'u önemli oranda içerir. Özellikle bebekler, gelişme çağındaki çocuklar ve hamileler için ciddi bir demir kaynağıdır. 1 yaşa kadar olan bebeklerde 11 mg, gelişme çağındaki çocuklarda 8-11 mg, yetişkin bireylerde 8 mg, hamilelerde ise 27 mg demirin günlük olarak alınması gereklidir (National Institute of Health, 2015). Bu sebeple düzenli olarak kırmızı et tüketimi vücudumuzun başta kan yapımı olmak üzere pek çok metabolizma faaliyetinde rol oynayan demirin alınımı için gereklidir. Et tüketim miktarı ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile de ilişkili olup, gelişmiş ülkelerde günlük et tüketim miktarı gelişmekte olanlara oranla oldukça yüksektir. Dünya günlük ortalama kırmızı et tüketimi yaklaşık 26 kg iken maalesef ülkemizde bu rakam henüz 13 kg kadardır. Bununla birlikte en önemli nedeni ülkemizde et fiyatlarının dünyaya oranla oldukça yüksek oluşu ve buna bağlı insanların bu ürünü alım gücünün yeterli olmayışından kaynaklanmaktadır. Et üretim maliyetlerinin düşürülerek et fiyatlarının aşağılara çekilmesiyle insanların et tüketim miktarı artırılabilir. Bu da, bu sektöre yapılacak yatırım ve bazı hükümet politikalarında yapılacak düzenlemelerle gerçekleştirilebilir.

TR71 Düzey 2 Bölgesini oluşturan illerin TÜİK 2014 verilerine göre toplam nüfusu 1.508.199 olup, bu bölgenin göç verdiği bilinmektedir. Bölge nüfusunun yaklaşık %35,6'sı tarım sektöründe çalışanlardan oluşmakta olup Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Bölgede bazı büyük ölçekli sanayii kuruluşları olmakla birlikte nüfusun sanayideki istihdam oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Bölge'de temel gelir kaynağı hizmet sektörü ve tarımdır. Bölge İç Anadolu bölgesinde yer alması nedeniyle bitkisel üretim açısından, yetiştirilebilecek bitki çeşitliliği bakımından sınırlıdır. Bölgede, tarım içinde getirisi en yüksek sektörün hayvancılık olduğu aşikârdır. Bölge halkının gelir düzeyinin, dolayısıyla refah düzeyinin artırılması için hayvancılık sektörü bölge için oldukça önemlidir. Hayvancılık sektörü içerisinde de en az teknik bilgi beceri gerektiren, riski en düşük ve getiri düzeyi nispeten daha istikrarlı olan sektör kırmızı et sektörüdür. Bölgenin kaynakları, insanın bilgi düzeyi, ekonomik gücü gibi faktörler göz önüne alındığında kırmızı et sektörü bölge için en uygun hayvancılık sektörü olarak ortaya çıkmaktadır.

TÜİK'in 2013 verilerine göre Bölge'de 3.907.618.000 TL değerinde bitkisel üretim gerçekleşmişken yine aynı yıl bölgede bulunan hayvanların değeri 2.501.666.000 TL ve hayvansal ürün değeri ise 884.659.000 TL olarak bildirilmiştir. Bunlar sırasıyla Türkiye'de ki değerlerin %4,22, %4,34 ve %2,19'luk kısmını teşkil ettiği görülmüştür.

Bölge nüfusunun yaklaşık %35,6 gibi bir kısmının tarımla uğraştığı düşünüldüğünde, bu nüfusun doğru olarak yönlendirilmesiyle Bölgede ciddi anlamda ekonomik sıçramanın yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Yine insanların sektörden para kazanmaya başlamasıyla birlikte bölgenin göç vermesinin de önüne geçilmiş olacaktır.

Bu çalışmayla TR71 Düzey 2 Bölgesi'nin kırmızı et sektörü durum analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için Bölge illeri olan Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kırşehir'de kırmızı et sektörünün tüm paydaşlarını (yetiştirici, yem işletmeleri, kesimhane ve et entegre tesisleri, damızlık sığır, koyun, keçi yetiştiricilikleri birlikleri, diğer sivil toplum ve kamu kuruluşları) içine alan kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Elde edilen bulgular Dünya, Türkiye ve TR71 Düzey 2 Bölge ölçeğinde değerlendirilerek durum tespiti, sorunlar ve çözüm önerileri şeklinde raporlanmıştır.

Kaynaklar:

FAO (2015). *Summary of Requirements For Energy and Protein*.

<http://www.fao.org/docrep/003/aa040e/aa040e09.htm>. Erişim tarihi: 01.07.2015.

National Institute of Health. (2015). *Dietary Supplement Fact Sheet: Iron*. <http://ods.od.nih.gov/factsheets/Iron-HealthProfessional/#h2> Erişim tarihi: 01.07.2015.

Türk Gıda Kodeksi. (2007) *Mekanik olarak ayrılmış kırmızı et tebliği*, Tebliğ no: 2007/35, yayım tarihi: 03.08.2007 tarihli ve 26602 sayılı Resmi Gazete.

Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği (2015). http://www.tuketbir.org.tr/bilgi_detay.asp?gidenID=MQ. Erişim tarihi: 09.07.2015

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nin kırmızı et sektöründen elde ettiği üretim ve yaratılan katma değerlerin artırılarak Bölge insanının refah düzeyinin daha iyi duruma gelmesine katkı sağlamaktır. Bunu yaparken Bölgenin, Ülkemizin gelecek on yılda ihtiyaç duyacağı güvenilir kırmızı et taleplerini karşılayacak Orta Anadolu'da bir üs haline gelmesini sağlamaktır.

Bölge kırmızı et sektörünü oluşturan yetiştiriciler, mezbahalar, et işleme tesisleri, yem fabrikaları, sektörle ilgili kamu ve sivil toplum örgütlerinin mevcut durumlarına yönelik bir rapor söz konusu değildir. Bu nedenle sektörü oluşturan paydaşlarla ilgili sağlıklı bir bilgi bulunmamaktadır. Mevcut çalışma kapsamında, çalışmanın genel amacına uygun olarak, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nin kırmızı et sektöründen elde ettiği üretim ve yaratılan katma değerlerin artırılmasına yönelik olarak oluşturulan kümelenme çalışmasında, başlangıç noktası oluşturacak sağlıklı verilere ihtiyaç vardır. Bu çalışmayla, TR71 Düzey 2 Bölgesi kırmızı et sektörünün mevcut durumunun detaylı bir analiz çalışmasıyla ortaya konulması hedeflenmiştir.

Çalışma kapsamında, kırmızı et sektörünün Dünya, Türkiye, TR71 Düzey 2 Bölgesi ve Bölgede yer alan Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerinin durumları mevcut veriler ışığında ortaya konulmuştur. İkinci aşamada ise, TR71 Düzey 2 Bölgesi ve Bölge illerinde mevcut kırmızı et sektörünün tüm paydaşları ziyaret edilerek sektörün Bölgedeki mevcut durumunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

3. Yöntem

Bu çalışma Ahiler Kalkınma Ajansı ile Kırıkkale Üniversitesi arasında “Türkiye, TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Durum Analizi” yapılmasına dair işbirliği protokolü çerçevesinde yürütülmüştür. Söz konusu protokol ekinde yer alan teknik şartnamede altı faaliyet altında yapılacak işler tanımlanmıştır. Bu faaliyetler aşağıda sıralanmıştır;

1. Sektörle ilgili literatür taraması
2. İkincil verilerin derlenmesi
 - a) Genel veriler
 - b) Ekonomik veriler
3. Birincil verilerin toplanması için saha çalışmalarının yapılması
 1. Boyut; Besi işletmelerinin durum analizi
 2. Boyut; kırmızı et sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin (mezbaa, et işleme üniteleri, yem fabrikaları vs.) durum analizi
 3. Boyut; Başta Valilikler olmak üzere sektörle ilgili kamu kurumu ve sivil toplum örgütlerinin durumu analizi
4. Kıyaslamaların yapılması
5. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü gelişme göstergelerinin belirlenmesi
6. Raporlama ve Sunuş

Bu faaliyetlerden ilki olan sektörle ilgili literatür taraması için kırmızı et sektörünü ilgilendiren 10. Kalkınma Planı Hayvancılık Raporu, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Kırmızı Et Stratejisi Raporu, Gıda Strateji Raporları, Et ve Süt Kurumu 2013 Yıllık Sektörel Değerlendirme Raporu ve SERKA Kırmızı Et Raporu gibi ulusal ve bölgesel raporlar incelenmiş ve çalışmanın söz konusu strateji raporlarıyla uyumluluğu irdelenmiştir.

İkinci faaliyet olan ikincil verilerin toplanmasında United States Department of Agriculture (USDA), Food and Agriculture Organization (FAO), FAOSTAT, FAO Food Outlook, TÜİK, GTH İl Müdürlükleri, Ticaret Borsası Verileri, Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON), Türkiye Yem Sanayicileri Birliği (TYSB), Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü Kayıtları gibi ulusal ve uluslararası veri tabanları ile bilimsel makaleler kullanılmıştır. Özellikle bölgesel verilerin toplanmasında ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bölgesel bazda bazı verilere ulaşılmasının oldukça zor olduğu, hatta kırmızı et sektörü ile ilgili ticaret ve istihdam verilerinin mevcut olmadığı veya elde etmenin mümkün olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca resmi kurumlardan bilgi elde etmede bazı zorluklarla karşılaşmıştır.

Üçüncü faaliyet kapsamında birincil verilerin toplanması için saha çalışmaları yapılmıştır. Bu faaliyeti gerçekleştirmek üzere 4 farklı anket soruları hazırlanmıştır. Bu anketler çiftliklere (39 sorudan oluşmuştur), kesimhanelere (26 sorudan oluşmuştur), et işleme tesislerine (34 sorudan oluşmuştur) ve yem fabrikalarına (14 sorudan oluşmuştur) yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu anketlerin içerisinde hazırlanan sorular teknik şartnamede istenilen bilgileri elde etmeye yönelik olarak seçilmiştir. Soru sayısının mümkün olduğu kadar az ve net olmasına özen gösterilmiştir. Anket soruları hazırlandıktan sonra, ilk olarak Kırıkkale ilinden başlanmış ve bu ilde anketlerin ne ölçüde istenilen doğrultuda çalıştığı test edilmiş ve gerekli düzeltmeler

yapıldıktan sonra diğer il ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. İl ziyaretleri için Ahiler Kalkınma Ajansı Yatırım Destek Ofisleri koordinatör ve uzmanlarının yardımı ile ziyaret edilecek kurum, kuruluş ve işletmelerden önceden randevu alınmış ve ziyaretlerin daha hızlı yapılması sağlanmıştır. Ziyaretlerin gerçekleşmesi için ajans lojistik destek sağlamıştır. Ziyaretler ikili gruplar halinde gerçekleştirilmiş ve bu ziyaretlerde yüz yüze anket yapılmıştır. Anket yanında işletme sahipleri ile sohbet edilerek bölgedeki işletmelerin durumu hakkında da bilgi alınmıştır. Yine illerde bulunan sektörle ilgili sivil toplum örgütleri ve kamu kurumlarıyla görüşülerek bölgedeki kırmızı et sektörü hakkında bilgi toplanmıştır. Ziyaret edilen illerde bulunan aktif kesimhane, et işleme ünitesi ve yem fabrikalarının %80'ine yakını ziyaret edilerek anket çalışması yapılmıştır. Besi işletmelerinden ise illere göre değişen sayılarda yeterli miktarda büyük ve küçükbaş hayvan işletmeleri ziyaret edilmiştir. Elde edilen anket çalışmaları SPSS 15.0 istatistik paket programı (SPSS Inc., Chicago, Illinois, ABD) ile frekans analizine tabi tutulmuş ve sonuçlar oransal olarak tablolar halinde verilmiştir.

Dördüncü faaliyet olan kıyaslamaların yapılmasında ikincil veriler kullanılmıştır. Bu faaliyet kapsamında elde edilen veriler ışığında, TR71 Düzey 2 Bölgesi diğer bölgelere ait verilerle kıyaslanmıştır. Bölge içinde yer alan iller kendi aralarında mukayese edilmiştir. Yapılan bu kıyaslamalarla Bölgenin ülke içindeki konumu ve illerin Bölgedeki durumları ortaya konmuştur.

TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Gelişme göstergelerinin belirlenmesi için, Bölgede et sektöründe meydana gelecek gelişmeleri direkt olarak ortaya koyabilecek özellikteki göstergeler belirlenmiştir. Bu göstergelerin belirlenmesinde göstergenin güvenilir kaynaklardan temin edilebilir, objektif (rakamsal olarak ifade edilebilir) ve kolay elde edilebilir veriler olmasına özen gösterilmiştir. Bu göstergelerin seçilme gerekçesi, nereden elde edilebileceği ve çalışma yılına ait veriler de rapora ilave edilmiştir.

4. Sektöre Genel Bakış

Bu bölüm altında kırmızı et sektörünün Dünya, Türkiye ve TR71 Düzey 2 bölgesinde ki durumu ve yıllar itibariyle sektörde görülen değişimler ele alınmıştır.

4.1. Dünyada kırmızı et sektörünün durumu

Dünya genelinde hayvan varlığına bakıldığında (Tablo 1) 1991-2013 yılları arasında Koyun hariç diğer türlerde düzenli bir artış mevcuttur. Dünya sığır varlığı yaklaşık 1,3 milyardan 1,5 milyara (değişim oranı %15,3), manda varlığı 150,2 milyondan 199,8 milyona (değişim oranı %33), keçi varlığı 595 milyondan 1,005 milyara (değişim oranı %69), deve varlığı 19,3 milyondan 27 milyona (değişim oranı %39,7) ve domuz varlığı da 854 milyondan 977,3 milyona (değişim oranı %14,4) çıkar iken koyun varlığı ise 1,18 milyardan 1,17 milyara düşmüştür (değişim oranı %0,77).

Tablo 1:Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre dünya büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür					
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Deve	Domuz
1991	1.296.047.110	150.214.579	1.182.021.748	594.890.183	19.324.194	854.037.152
1992	1.301.413.221	153.194.578	1.158.776.374	603.367.434	19.008.898	854.253.059
1993	1.300.050.891	154.809.057	1.118.373.647	610.929.850	18.652.158	847.798.742
1994	1.309.619.728	156.559.851	1.108.687.752	639.470.316	18.881.804	849.295.386
1995	1.313.094.865	158.535.500	1.072.578.520	669.297.707	19.125.145	845.055.359
1996	1.308.843.237	159.528.028	1.050.638.089	680.435.714	19.027.930	835.867.330
1997	1.309.169.316	159.190.892	1.042.270.387	694.538.210	19.148.225	830.370.126
1998	1.301.859.845	160.667.087	1.046.899.988	715.211.552	19.504.145	837.064.647
1999	1.302.566.277	162.276.347	1.056.121.318	733.630.403	20.095.755	851.567.972
2000	1.302.894.674	164.114.424	1.059.082.358	751.632.381	20.251.005	856.241.361
2001	1.311.799.498	166.281.138	1.040.031.737	771.053.043	20.778.764	855.159.339
2002	1.327.476.520	168.899.181	1.034.096.998	791.537.803	21.060.214	864.080.438
2003	1.346.773.667	171.634.884	1.047.009.368	815.936.724	21.557.235	873.472.500
2004	1.367.274.622	174.090.073	1.081.375.403	849.098.457	22.363.297	872.749.129
2005	1.387.345.118	177.024.993	1.117.011.022	883.259.041	22.317.980	884.175.708
2006	1.408.938.385	180.554.680	1.124.663.042	893.406.772	22.481.647	903.515.667
2007	1.428.010.190	183.959.082	1.138.486.502	927.784.828	25.399.097	919.452.758
2008	1.446.218.568	187.062.971	1.127.869.446	950.438.880	26.327.920	925.727.554
2009	1.459.964.041	190.091.064	1.121.775.767	963.386.483	25.853.961	941.358.342
2010	1.469.035.346	192.702.623	1.127.552.647	972.463.127	26.331.535	974.990.056
2011	1.468.362.054	195.252.570	1.147.564.525	979.868.243	26.768.690	968.755.701
2012	1.478.720.551	198.091.615	1.167.086.192	992.923.577	26.980.376	972.222.560
2013	1.494.348.769	199.783.549	1.172.833.190	1.005.603.003	26.989.193	977.274.246
Değişim%	15,3	32,9	-0,77	69,04	39,67	14,43

Kaynak: FAO istatistikleri, <http://faostat3.fao.org/download/Q/QA/E>. Erişim tarihi: 14.06.2015.

Seçilmiş bazı hayvan türlerinin sayıları bakımından, 2013 yılı verilerine göre Dünyada ilk 25'e giren ülkeler Tablo 2'de verilmiştir. Bu verilere göre Türkiye sığır ve keçi varlığı bakımından 22'inci, manda varlığı bakımından 21'inci, koyun varlığı bakımından ise 10'uncu sırada yer almaktadır. Dünya kırmızı et üretimine katkı sağlayan deve ve domuz varlığında ise Türkiye sırasıyla 40'inci ve 180'inci sırada yer almaktadır.

Tablo 2: Dünyada seçilmiş hayvan türü sayıları bakımından ilk 25 e giren ülkeler*-2013

Tür												
Sığır			Manda		Koyun		Keçi		Deve		Domuz	
Sıralama	Ülke	Sayı (baş)	Ülke	Sayı (baş)	Ülke	Sayı (baş)	Ülke	Sayı (baş)	Ülke	Sayı (baş)	Ülke	Sayı (baş)
1	Brezilya	211.764.292	Hindistan	109.400.000	Çin	175.000.240	Çin	182.870.680	Somali	7.100.000	Çin	482.398.000
2	Hindistan	189.000.000	Pakistan	33.680.000	Avustralya	75.547.846	Hindistan	134.000.000	Sudan	4.787.000	ABD	64.775.000
3	Çin	113.644.709	Çin	23.253.300	Hindistan	63.800.000	Pakistan	64.858.000	Kenya	3.100.000	Brezilya	36.743.593
4	ABD	89.299.600	Nepal	5.241.873	Sudan	52.500.000	Nijerya	58.250.000	Nijer	1.680.000	Almanya	27.690.100
5	Etiyopya	54.000.000	Mısır	4.200.000	İran	50.220.000	Bangladeş	55.600.000	Çad	1.500.000	Vietnam	26.261.400
6	Arjantin	51.095.000	Myanmar	3.250.000	Nijerya	39.000.000	Sudan	44.000.000	Moritanya	1.500.000	İspanya	25.494.720
7	Sudan	41.917.000	Filipinler	2.912.842	BK	32.856.000	Etiyopya	25.000.000	Pakistan	1.008.000	Rusya Fed.	18.816.357
8	Pakistan	38.299.000	Vietnam	2.559.539	Yeni Zelenda	30.786.761	Kenya	24.637.393	Mali	978.980	Meksika	16.201.625
9	Meksika	32.402.461	Endonezya	1.484.000	Pakistan	28.755.000	İran	22.100.000	Etiyopya	925.000	Fransa	13.487.588
10	Avustralya	29.290.769	Bangladeş	1.465.000	Türkiye	27.425.233	Moğolistan	19.227.583	Yemen	454.000	Kanada	12.879.000
11	BTC*	24.531.673	Brezilya	1.332.284	Cezayir	26.572.980	Mali	19.126.806	Hindistan	380.000	Hollanda	12.212.300
12	Bangladeş	24.000.000	Tayland	1.288.812	Etiyopya	26.500.000	Endonezya	18.576.000	Eritre	370.000	Danimarka	12.075.750
13	Kolombiya	23.141.388	Kamboçya	676.000	Güney Afrika	25.000.000	BTC	16.010.526	BAE	366.000	Filipinler	11.843.051
14	Nijerya	20.000.000	İtalya	402.659	Rusya Fed.	22.061.282	Uganda	14.500.000	Cezayir	344.015	Polonya	11.162.472
15	Rusya Fed.	19.930.354	Sri Lanka	369.960	Moğolistan	20.066.428	Nijerya	13.800.000	Moğolistan	321.480	Myanmar	10.530.000
16	Fransa	19.095.797	Irak	307.000	Fas	19.956.380	Burkina Faso	13.486.909	Çin	295.000	Hindistan	10.130.000
17	Kenya	18.138.500	Azerbaycan	260.889	Suriye	18.018.686	Somali	11.550.000	SA	265.000	Kore Cum.	9.912.204
18	Endonezya	16.607.000	İran	135.000	Brezilya	17.290.519	Nepal	9.786.354	Tunus	237.000	Japonya	9.685.000
19	Venezuela	14.500.000	Malezya	118.043	Kenya	16.600.911	Yemen	9.255.000	Afganistan	170.000	İtalya	8.661.500
20	Myanmar	14.350.000	Doğu Timor	112.000	İspanya	16.118.590	Brezilya	8.779.213	Kazakistan	160.915	Endonezya	8.246.000
21	Güney Afrika	14.000.000	Türkiye	107.435	Kazakistan	15.197.780	Meksika	8.664.613	Mısır	142.000	Nijerya	8.080.000
22	Türkiye	13.916.924	Gürcistan	18.000	Arjantin	14.574.880	Türkiye	8.357.286	Umman	135.000	Tayland	7.923.654
23	Paraguay	13.376.456	Tacikistan	15.000	Endonezya	14.560.000	Afganistan	7.037.000	Türkmenistan	120.000	Ukrayna	7.576.700
24	Uganda	13.020.000	Kazakistan	10.000	Özbekistan	14.161.500	Çad	6.800.000	Batı Sahara	110.000	Belçika	6.592.978
25	Almanya	12.587.020	Bulgaristan	9.212	Türkmenistan	14.000.000	Fas	6.235.860	Cibuti	71.000	Kolombiya	5.340.890
										TR 40. Sırada	1.315	TR 180.sırada 2.986

Kaynak: FAO istatistikleri, <http://faostat3.fao.org/download/Q/QA/E>. Erişim tarihi: 14.06.2015

*ABD=Amerika Birleşik Devletleri, BTC=Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti, BK=Birleşik Krallık, BAE=Birleşik Arap Emirliği, SA=Suudi Arabistan

Dünyada yıllara ve hayvan türlerine göre kesilen hayvan sayıları Tablo 3'te gösterilmiştir. Veriler incelendiğinde tüm hayvan türlerinde, yıllar içerisinde kesilen hayvan sayılarında dalgalı bir artış görülmektedir.

Tablo 3: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Dünya kesilen hayvan sayısı (baş)

Yıl	Tür					
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Deve	Domuz
1991	255.902.398	16.756.559	471.861.188	233.776.108	1.261.554	927.261.912
1992	254.053.301	17.218.728	465.836.044	242.748.182	1.305.758	947.734.332
1993	254.402.088	17.964.034	465.241.513	246.218.931	1.228.130	967.484.915
1994	257.282.355	18.415.312	473.185.376	253.934.118	1.304.393	993.513.462
1995	259.320.281	19.194.672	481.180.736	271.449.380	1.358.719	1.004.811.653
1996	260.718.356	17.966.336	463.055.664	264.596.252	1.458.536	1.003.440.600
1997	267.939.584	19.331.160	467.790.775	281.700.066	1.486.176	1.001.904.147
1998	268.790.256	19.661.217	474.764.557	298.465.244	1.538.612	1.059.242.793
1999	270.389.980	20.313.374	478.794.986	315.149.443	1.549.059	1.092.500.566
2000	271.739.992	20.524.003	492.767.616	318.677.819	1.672.870	1.103.859.614
2001	267.448.578	20.378.274	491.410.095	320.315.344	1.814.055	1.106.013.572
2002	272.174.611	20.768.119	494.301.036	324.540.243	1.784.333	1.136.458.591
2003	278.145.307	20.317.191	499.652.027	343.102.880	1.783.380	1.175.930.918
2004	281.193.798	20.922.683	499.308.733	368.840.399	1.855.345	1.189.659.739
2005	283.964.959	21.307.554	512.175.936	383.275.247	1.709.317	1.206.899.808
2006	287.803.793	22.081.814	528.669.053	385.293.377	1.922.732	1.234.995.914
2007	292.669.226	22.892.392	538.566.107	391.743.811	2.125.100	1.267.692.625
2008	294.463.146	23.182.941	533.586.531	401.453.519	2.316.677	1.302.965.256
2009	295.846.009	23.622.650	526.120.568	412.648.218	2.311.026	1.323.958.483
2010	296.271.001	24.521.182	515.040.622	540.802.466	2.499.476	1.388.043.137
2011	294.946.460	24.847.946	506.208.633	418.346.790	2.544.079	1.392.379.654
2012	295.481.515	25.464.012	521.590.512	425.010.103	2.562.514	1.430.931.407
2013	298.799.160	25.798.819	536.742.256	438.320.371	2.568.266	1.451.856.889

Kaynak: FAO istatistikleri, <http://faostat3.fao.org/download/Q/QL/E>. Erişim tarihi: 24.06.2015

Dünya kırmızı et üretiminin (kemikli et veya karkas) yıllara ve hayvan türlerine göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir. Kırmızı et üretimi 1991 yılında yaklaşık 137 milyon ton iken bu üretim sürekli artış göstermiş ve 2013 te yaklaşık 195 milyon tona ulaşmıştır. Dünya kırmızı et üretiminde domuz türünün payı tüm yıllarda %52-58 arasında değişmiştir. Örneğin 1991 yılında dünya kırmızı et üretiminde hayvan türlerinin payı sığır, manda, koyun, keçi, deve ve domuz için sırasıyla; %39,25, %1,71, %5,21, %2,01, %0,19 ve %51,64 iken bu oranlar 2013 yılında sırasıyla; %32,77, %1,91, %4,40, %2,75, %0,28 ve %57,89 olmuştur.

Tablo 4: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Dünya kırmızı et üretimi (ton)

Yıl	Tür					
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Deve	Domuz
1991	53.628.934	2.334.303	7.114.087	2.750.511	254.388	70.555.799
1992	52.741.876	2.404.028	7.026.158	2.870.082	260.996	72.339.690
1993	52.124.786	2.507.836	7.077.475	2.973.922	252.095	73.791.478
1994	52.582.499	2.558.868	7.208.992	3.079.653	269.673	76.104.883
1995	53.067.106	2.644.528	7.210.939	3.327.698	276.092	77.171.211
1996	53.998.413	2.489.963	7.039.970	3.169.563	303.531	77.545.670
1997	54.580.298	2.680.434	7.196.415	3.375.113	302.823	78.278.621
1998	54.427.595	2.716.164	7.392.029	3.601.514	315.032	83.158.599
1999	55.437.067	2.802.773	7.523.855	3.711.636	324.539	84.498.527
2000	56.066.473	2.849.747	7.790.565	3.751.169	347.998	86.035.889
2001	55.178.105	2.755.286	7.767.453	3.779.776	376.647	86.463.099
2002	56.740.384	2.821.000	7.770.001	3.821.354	367.927	88.921.056
2003	57.095.542	2.799.664	7.789.490	4.074.662	365.440	92.270.142
2004	58.014.815	2.924.489	7.834.565	4.381.679	380.927	92.761.878
2005	59.245.629	2.998.891	8.048.531	4.631.437	345.714	94.484.766
2006	60.922.654	3.142.292	8.242.645	4.572.855	392.748	97.187.397
2007	62.408.006	3.282.798	8.490.502	4.723.543	450.424	99.990.655
2008	62.517.896	3.352.456	8.401.543	4.884.902	496.708	102.944.296
2009	62.524.589	3.440.729	8.331.698	5.000.580	485.614	104.965.448
2010	63.071.205	3.557.562	8.145.180	6.619.115	522.794	107.571.088
2011	62.746.446	3.589.327	8.149.595	5.094.646	532.363	108.017.113
2012	63.176.762	3.668.515	8.335.084	5.220.388	537.521	111.397.507
2013	63.983.529	3.722.800	8.589.257	5.372.407	539.100	113.034.814

 Kaynak: FAO istatistikleri, <http://faostat3.fao.org/download/Q/QL/E>. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 5 hayvan türlerine göre Dünya karkas ağırlık ortalamalarını göstermektedir. Bu Tablodaki veriler Tablo 4'teki kırmızı et üretim miktarlarının (kg) Tablo 3'te verilen kesilen hayvan sayılarına bölünmesiyle elde edilmiştir. Tablo incelendiğinde tüm hayvan türlerinde, karkas ağırlıkları yıllar itibarıyla dalgalanmalar göstermekle birlikte artış eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. Ancak sığır ve manda karkaslarının artışları son 10 yıl içerisinde daha belirgindir.

Tablo 5: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Dünya ortalama karkas ağırlıkları (kg)

Yıl	Tür					
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Deve	Domuz
1991	209,57	139,31	15,08	11,77	201,65	76,09
1992	207,60	139,62	15,08	11,82	199,88	76,33
1993	204,89	139,60	15,21	12,08	205,27	76,27
1994	204,38	138,95	15,24	12,13	206,74	76,60
1995	204,64	137,77	14,99	12,26	203,20	76,80
1996	207,11	138,59	15,20	11,98	208,11	77,28
1997	203,70	138,66	15,38	11,98	203,76	78,13
1998	202,49	138,15	15,57	12,07	204,75	78,51
1999	205,03	137,98	15,71	11,78	209,51	77,34
2000	206,32	138,85	15,81	11,77	208,02	77,94
2001	206,31	135,21	15,81	11,80	207,63	78,18
2002	208,47	135,83	15,72	11,77	206,20	78,24
2003	205,27	137,80	15,59	11,88	204,91	78,47
2004	206,32	139,78	15,69	11,88	205,31	77,97
2005	208,64	140,74	15,71	12,08	202,25	78,29
2006	211,68	142,30	15,59	11,87	204,27	78,69
2007	213,24	143,40	15,77	12,06	211,95	78,88
2008	212,31	144,61	15,75	12,17	214,41	79,01
2009	211,34	145,65	15,84	12,12	210,13	79,28
2010	212,88	145,08	15,81	12,24	209,16	77,50
2011	212,74	144,45	16,10	12,18	209,26	77,58
2012	213,81	144,07	15,98	12,28	209,76	77,85
2013	214,14	144,30	16,00	12,26	209,91	77,86

Kaynak: FAO istatistikleri, <http://faostat3.fao.org/download/Q/QL/E>.

Erişim tarihi: 24.06.2015

4.2. Türkiye’de kırmızı et sektörünün durumu

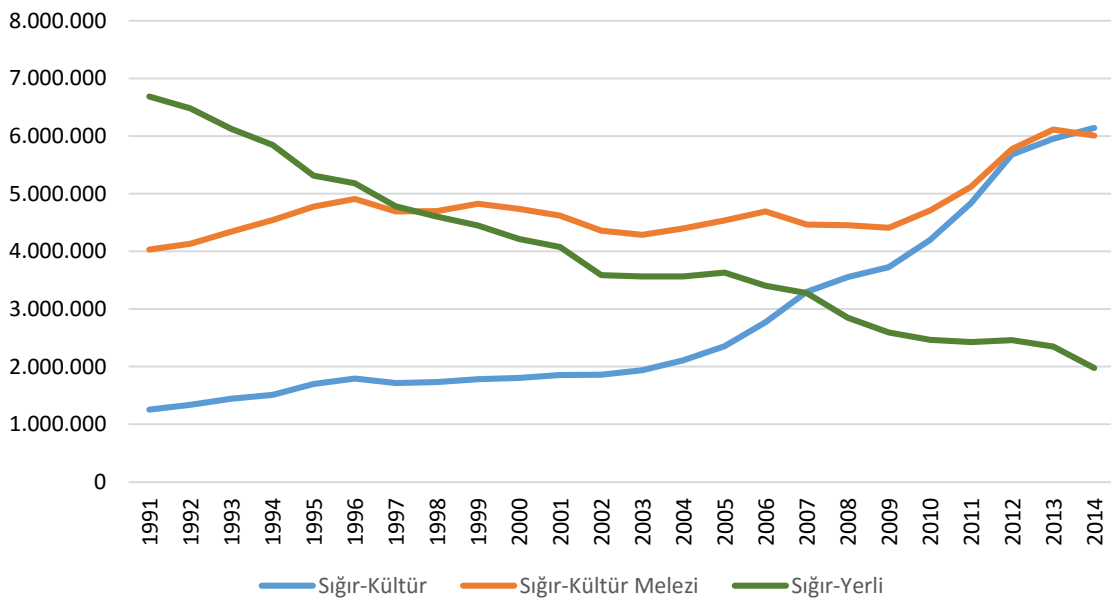
Tablo 6 Türkiye’nin yıllar itibarıyla (1991-2014) büyük ve küçükbaş hayvan varlığını göstermektedir. Sığır varlığı yaklaşık 12 milyon baştan 14 milyon başa çıkmıştır (değişim oranı %18). Burada dikkat edilecek bir nokta 1991 yılında yerli sığır oranı toplam sığır varlığı içinde %56 iken bu oran 2014 yılında %14’e gerilemiştir (Grafik 1). Yani yerli yetiştirici sığır varlığı tercihini hızlı bir şekilde yerli sığırdan kültür ve kültür melezi sığır ırklarına doğru yapmıştır. Bunda yerli sığır ırklarımızın düşük verimli (et ve süt), kültür ve kültür melezi sığırların yüksek verimli olması önemli bir rol oynamıştır. En dramatik azalma manda varlığında olmuştur (değişim oranı %67). Aynı şekilde koyun varlığı (değişim oranı %23) ve keçi varlığı (değişim oranı %4) da yıllar itibarıyla azalma eğilimine girmiştir. Tiftik keçisi varlığı da çok hızlı bir şekilde yaklaşık 1,2 milyon başlardan 178 bin başlara kadar gerilemiştir. Bunda Tiftik keçisinin tiftiğinin ekonomik getirisinin azalması ve et veriminin de fazla olmaması bir neden olarak gösterilebilir. Ancak gerek manda varlığı gerekse de koyun ve keçi varlığı son yıllarda artış eğilimi içerisinde olmuştur. Bunda ülkesel çapta Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde yürütülen ve damızlık manda, koyun ve keçi birlikleri ile üniversitelerin de işbirliği içinde olduğu ülkesel hayvan ıslahı projelerinin etkisi olmuştur denebilir.

Tablo 6: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Türkiye büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür							
	Sığır (Kültür)	Sığır (Kültür melezi)	Sığır (Yerli)	Manda	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Keçi (Kıl)	Keçi (Tiftik)
1991	1.253.865	4.033.375	6.685.683	366.150	39.590.493	841.847	9.579.256	1.184.942
1992	1.337.410	4.131.507	6.481.990	352.410	38.575.828	840.110	9.439.600	1.014.340
1993	1.442.000	4.342.000	6.126.000	316.000	36.709.000	832.000	9.192.000	941.000
1994	1.512.000	4.543.000	5.846.000	305.000	34.823.000	823.000	8.767.000	797.000
1995	1.702.000	4.776.000	5.311.000	255.000	32.985.000	806.000	8.397.000	714.000
1996	1.795.000	4.909.000	5.182.000	235.000	32.234.000	838.000	8.242.000	709.000
1997	1.715.000	4.690.000	4.780.000	194.000	29.376.000	862.000	7.761.000	615.000
1998	1.733.000	4.695.000	4.603.000	176.000	28.560.000	875.000	7.523.000	534.000
1999	1.782.000	4.826.000	4.446.000	165.000	29.425.000	831.000	7.284.000	490.000
2000	1.806.000	4.738.000	4.217.000	146.000	27.719.000	773.000	6.828.000	373.000
2001	1.854.000	4.620.000	4.074.000	138.000	26.213.000	759.000	6.676.000	346.000
2002	1.859.786	4.357.549	3.586.163	121.077	24.473.826	699.880	6.519.332	260.762
2003	1.940.506	4.284.890	3.562.706	113.356	24.689.169	742.370	6.516.088	255.587
2004	2.109.393	4.395.090	3.564.863	103.900	24.438.459	762.696	6.379.900	230.037
2005	2.354.957	4.537.998	3.633.485	104.965	24.551.972	752.353	6.284.498	232.966
2006	2.771.818	4.694.197	3.405.349	100.516	24.801.481	815.431	6.433.744	209.550
2007	3.295.678	4.465.350	3.275.725	84.705	24.491.211	971.082	6.095.292	191.066
2008	3.554.585	4.454.647	2.850.710	86.297	22.955.941	1.018.650	5.435.393	158.168
2009	3.723.583	4.406.041	2.594.334	87.207	20.721.925	1.027.583	4.981.299	146.986
2010	4.197.890	4.707.188	2.464.722	84.726	22.003.299	1.086.392	6.140.627	152.606
2011	4.836.547	5.120.621	2.429.169	97.632	23.811.036	1.220.529	7.126.862	151.091
2012	5.679.484	5.776.028	2.459.400	107.435	25.892.582	1.532.651	8.199.184	158.102
2013	5.954.333	6.112.437	2.348.487	117.591	27.485.166	1.799.081	9.059.259	166.289
2014	6.139.810	6.005.089	1.977.948	121.826	29.011.546	2.103.644	10.169.348	177.811
Değişim%		17,96		-66,73		-23,04		-3,87

Kaynak: TÜİK 2015, Erişim tarihi 23.06.2015

Grafik 1: Türkiye sığır varlığının ırklara ve yıllara göre değişimi (1991-2014)

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 08.07.2015

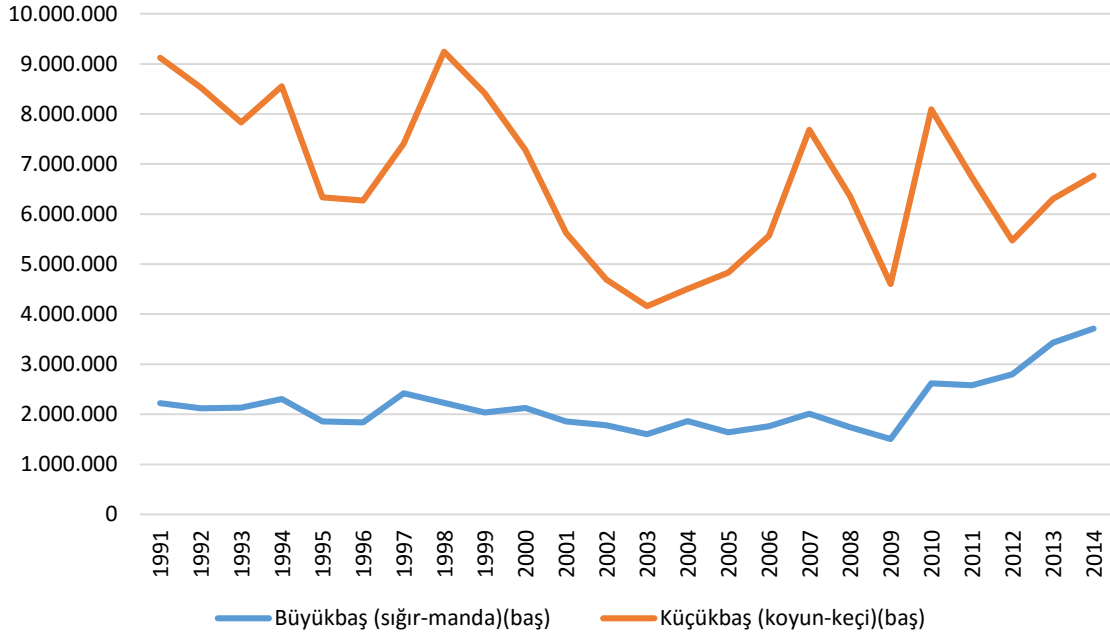
Tablo 7 Türkiye’de yıllar itibarıyla kesilen hayvan sayılarını göstermektedir. Kesilen hayvan sayılarındaki artış yıllar itibarıyla küçükbaş hayvan sayısında çok daha belirgin olmakla birlikte dalgalanmalar görülmektedir (Grafik 2).

Tablo 7: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Türkiye kesilen hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür					
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Deve	Domuz
1991	2.162.860	59.913	7.926.513	1.198.008	367	2.272
1992	2.064.982	54.500	7.478.617	1.047.648	153	2.180
1993	2.085.350	50.300	6.868.528	959.262	100	1.930
1994	2.249.483	56.705	7.650.160	904.550	150	1.630
1995	1.820.770	38.310	5.493.520	842.770	70	5.570
1996	1.816.000	20.100	5.536.300	734.190	20	18.990
1997	2.382.346	36.296	6.488.056	922.322	53	702
1998	2.200.475	27.257	7.899.041	1.342.083	75	4.192
1999	2.006.758	28.240	7.104.853	1.309.055	33	3.198
2000	2.101.583	23.518	6.110.853	1.166.169	29	3.650
2001	1.843.320	12.514	4.747.268	879.127	23	1.078
2002	1.774.107	10.110	3.935.393	757.465	44	467
2003	1.591.045	9.521	3.554.078	607.006	67	3.500
2004	1.856.549	9.858	3.933.973	570.512	38	3.523
2005	1.630.471	8.920	4.145.343	688.704	49	278
2006	1.750.997	9.658	4.763.394	803.063	55	-
2007	2.003.991	9.532	6.428.866	1.256.348	33	-
2008	1.736.107	7.251	5.588.906	767.522	47	-
2009	1.502.073	4.857	3.997.348	606.042	55	47
2010	2.602.246	15.720	6.873.626	1.219.504	-	-
2011	2.571.765	7.255	5.479.546	1.254.092	-	-
2012	2.791.034	7.426	4.541.122	926.799	-	-
2013	3.430.723	2.403	4.958.226	1.340.909	-	-
2014	3.712.281	2.176	5.197.289	1.570.239	-	-

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Grafik 2: Türkiye kesilen hayvan sayısının yıllara göre değişimi (1991-2014)

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 08.07.2015

Türkiye kırmızı et üretiminin (kemikli et veya karkas) yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre gösterdiği değişim Tablo 8’de verilmiştir. Türkiye kırmızı et üretimine 2010 yılından itibaren, mezbaha ve mezbaha dışı kesimlerde dâhil edilmiştir.

2015 yılının 1. çeyrek döneminde (Ocak-Mart) toplam kırmızı et üretimi, 210 bin 475 ton olarak tahmin edilmektedir. Toplam kırmızı et üretimi, kurban bayramının gerçekleştiği bir önceki döneme göre %47,7 oranında azalırken, bir önceki yılın aynı dönemine göre %13,8 oranında artmıştır. Sığır eti üretimi 184 bin 511 ton olarak tahmin edilmektedir. Sığır eti üretimi, kurban bayramının gerçekleştiği bir önceki döneme göre %47,7 oranında azalırken, bir önceki yılın aynı dönemine göre %12,6 oranında artmıştır. Koyun eti üretimi 18 bin 90 ton olarak tahmin edilmektedir. Koyun eti üretimi, kurban bayramının gerçekleştiği bir önceki döneme göre %50,5 oranında azalırken, bir önceki yılın aynı dönemine göre %4,1 oranında artmıştır. (TÜİK <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18708>).

Tablo 8: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Türkiye kırmızı et üretimi (ton)

Yıl	Tür					
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Deve	Domuz
1991	309.563	8.803	128.626	19.570	103	114
1992	300.652	7.967	122.887	17.286	42	109
1993	296.066	7.131	112.806	16.166	29	97
1994	316.654	8.162	126.306	14.908	42	82
1995	292.447	6.094	102.115	14.124	13	446
1996	301.828	3.140	98.127	12.274	4	1.424
1997	379.541	5.640	116.104	15.592	15	53
1998	359.273	4.762	144.703	23.429	22	314
1999	349.681	5.196	132.476	23.693	9	240
2000	354.636	4.047	111.139	21.395	8	274
2001	331.589	2.295	85.661	16.138	9	86
2002	327.629	1.630	75.828	15.454	18	37
2003	290.455	1.709	63.006	11.487	24	280
2004	364.999	1.950	69.715	10.301	16	174
2005	321.681	1.577	73.743	12.390	18	14
2006	340.705	1.774	81.899	14.133	19	-
2007	431.963	1.988	117.524	24.136	11	-
2008	370.619	1.334	96.738	13.752	14	-
2009	325.286	1.005	74.633	11.675	18	3
2010	618.584	3.387	135.687	23.060	-	-
2011	644.906	1.615	107.076	23.318	-	-
2012	799.344	1.736	97.334	17.430	-	-
2013	869.292	336	102.943	23.554	-	-
2014	881.999	526	98.978	26.770	-	-

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Not: 2010 yılından itibaren kırmızı et üretimi mezbaha ve mezbaha dışı kesimleri kapsamaktadır.

Türkiye’de üretilen kırmızı et miktarı 2014 yılında 1.008.272 tona ulaşmıştır (Tablo 8). Üretilen kırmızı et miktarı ile Türkiye nüfusu karşılaştırıldığında yıllık kişi başına düşen kırmızı et miktarı yaklaşık 13 kg civarındadır. Bu oran, yaklaşık %27 olan Dünya kırmızı et tüketiminin yarısına, %47,7 olan ABD’nin üçte birine ve %58 olan AB üyesi ülkelerin ise dörtte birinden daha azına denk gelmektedir. TÜİK’in 2023 projeksiyonuna göre, Türkiye nüfusunun 85,6 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu durumda, Türkiye’de kişi başına düşen kırmızı et miktarının gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşabilmesi için önümüzdeki sekiz yılda kırmızı et üretim miktarının yaklaşık dört katına çıkması gerekmektedir.

Türkiye kırmızı et üretiminde 2015 yılında 2014 yılına kıyasla önemli artışlar gözlenmiştir. 2010-2015 yılları itibarıyla hayvan türlerine göre kırmızı et üretim istatistikleri Tablo 9’da belirtilmiştir.

Tablo 9: Kırmızı et üretim miktarı istatistikleri 2010-2015

Miktar (Ton)		I.Dönem	II.Dönem	III.Dönem	IV.Dönem	Toplam
TOPLAM	2010	157.282	175.247	173.842	274.347	780.718
	2011	157.932	171.595	173.177	274.210	776.915
	2012	171.465	182.872	196.108	365.255	915.700
	2013	208.597	212.885	206.466	368.177	996.125
	2014	184.975	218.432	202.530	402.335	1.008.272
	2015	210.475	261.871			472.346
Sığır	2010	125.145	144.121	138.983	210.334	618.584
	2011	133.724	144.153	144.970	222.059	644.906
	2012	149.722	159.320	173.202	317.100	799.343
	2013	180.764	187.587	177.757	323.184	869.292
	2014	163.913	189.848	175.353	352.886	881.999
	2015	184.511	229.549			414.060
Manda	2010	813	1.219	958	397	3.387
	2011	224	181	602	608	1.615
	2012	565	926	79	166	1.736
	2013	20	61	40	215	336
	2014	26	274	141	84	525
	2015	71	201			272
Koyun	2010	27.306	26.042	28.940	53.400	135.687
	2011	19.856	23.959	23.491	39.770	107.076
	2012	17.330	19.969	20.987	38.903	97.189
	2013	19.930	21.959	26.396	34.658	102.943
	2014	17.370	23.451	21.631	36.525	98.978
	2015	18.090	24.653			42.742
Keçi	2010	4.018	3.866	4.961	10.216	23.060
	2011	4.128	3.303	4.114	11.773	23.318
	2012	3.848	2.657	1.840	9.085	17.430
	2013	7.883	3.278	2.273	10.120	23.554
	2014	3.666	4.859	5.405	12.840	26.770
	2015	7.804	7.468			15.272

Kaynak: TÜİK 2015. Kırmızı et üretim istatistikleri. Erişim tarihi: 28.08.2015

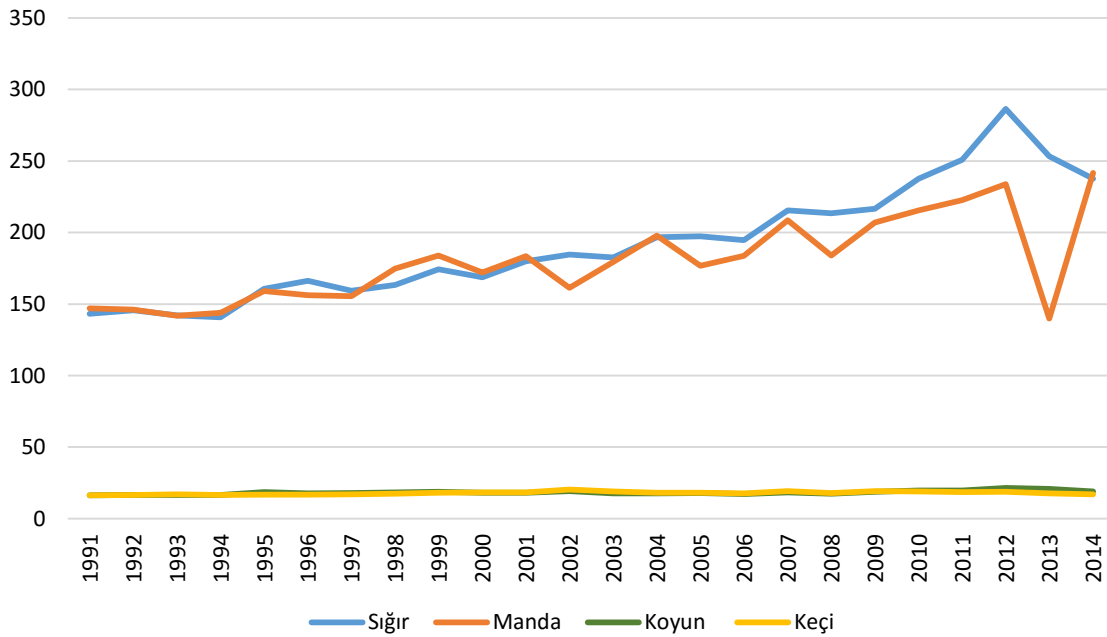
Türkiye’de kesilen hayvanlara ait ortalama karkas ağırlıkları Tablo 10’ da verilmiştir. Ortalama karkas ağırlıkları hesap edilirken et üretimi (kg) (Tablo 8), kesilen hayvan sayılarına (Tablo 7) bölünerek elde edilmiştir. Ortalama büyükbaş ve özellikle de sığır karkas ağırlıkları yıllar itibarıyla düzenli bir artış gösterirken, ortalama küçükbaş karkas ağırlıklarında yıllar itibarıyla çok az bir artış olmasına rağmen genelde değişmediği görülmektedir (Grafik 3). Özellikle sığırdaki ortalama karkas ağırlıklarının artışı yerli sığırdan kültür ve kültür melezi sığır ırklarına doğru geçişten kaynaklanmış başka bir ifadeyle birim hayvan başına et verimi artmıştır.

Tablo 10: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Türkiye ortalama karkas ağırlıkları (kg)

Yıl	Tür					
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Deve	Domuz
1991	143,13	146,93	16,23	16,34	279,79	50,00
1992	145,60	146,18	16,43	16,50	271,64	50,00
1993	141,97	141,76	16,42	16,85	285,30	50,00
1994	140,77	143,93	16,51	16,48	277,67	50,00
1995	160,62	159,07	18,59	16,76	180,00	80,00
1996	166,20	156,22	17,72	16,72	180,00	75,00
1997	159,31	155,39	17,89	16,91	275,66	75,00
1998	163,27	174,70	18,32	17,46	296,75	75,00
1999	174,25	184,00	18,65	18,10	283,52	75,00
2000	168,75	172,09	18,19	18,35	283,00	75,00
2001	179,89	183,37	18,04	18,36	387,22	80,00
2002	184,67	161,24	19,27	20,40	400,00	80,00
2003	182,56	179,52	17,73	18,92	359,25	80,00
2004	196,60	197,79	17,72	18,05	421,97	49,25
2005	197,29	176,84	17,79	17,99	370,00	49,89
2006	194,58	183,68	17,19	17,60	340,58	-
2007	215,55	208,58	18,28	19,21	323,15	-
2008	213,48	183,97	17,31	17,92	304,02	-
2009	216,56	206,98	18,67	19,26	324,22	74,00
2010	237,71	215,47	19,74	18,91	-	-
2011	250,76	222,57	19,54	18,59	-	-
2012	286,40	233,77	21,43	18,81	-	-
2013	253,38	139,88	20,76	17,57	-	-
2014	237,59	241,63	19,04	17,05	-	-

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Grafik 3: Türkiye karkas ortalamalarının (kg) yıllara göre değişimi (1991-2014)

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 09.07.2015

4.3. TR71 Düzey 2 Bölgesinde kırmızı et sektörünün durumu

Tablo 11, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nin 1991-2014 yılları arasındaki büyük ve küçükbaş hayvan varlığını göstermektedir.

Tablo 11: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre TR71 Düzey 2 Bölgesi büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür							
	Sığır (Kültür)	Sığır (Kültür melezi)	Sığır (Yerli)	Manda	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Keçi (Kıl)	Keçi (Tiftik)
1991	34.612	125.775	137.992	4.512	1.460.001	8.417	78.503	81.767
1992	36.600	120.540	129.110	4.190	1.400.050	9.650	81.440	74.580
1993	39.240	126.600	112.600	3.400	1.402.680	9.600	72.340	66.370
1994	42.530	128.960	116.900	3.170	1.382.860	7.270	67.350	60.920
1995	54.600	136.920	100.580	3.500	1.356.190	6.160	67.890	63.120
1996	60.340	139.420	92.200	2.580	1.348.010	9.550	74.970	51.400
1997	58.760	146.370	84.970	2.560	1.339.500	8.480	69.410	47.960
1998	66.560	146.400	74.460	2.460	1.267.030	7.100	70.810	39.990
1999	65.130	139.880	69.900	2.090	1.216.740	6.190	75.990	31.770
2000	70.450	148.610	71.730	1.710	1.102.670	11.680	77.210	28.170
2001	76.920	142.490	69.390	1.540	1.015.380	7.770	69.060	24.530
2002	77.711	125.506	55.299	1.321	899.562	12.538	64.845	11.238
2003	80.744	130.491	51.946	1.351	902.820	9.457	67.001	9.894
2004	93.860	140.179	51.610	1.131	1.005.290	7.700	68.722	7.768
2005	106.878	132.311	48.802	1.172	992.907	10.169	61.350	6.998
2006	117.018	139.122	52.773	1.093	989.393	11.746	62.746	6.912
2007	123.248	138.956	49.806	1.086	937.174	11.411	56.991	6.065
2008	125.633	124.626	43.650	901	828.498	10.576	58.805	4.086
2009	138.149	145.699	58.776	1.153	768.415	11.986	70.175	5.839
2010	161.616	162.694	40.292	817	840.986	9.757	95.380	6.020
2011	199.832	178.790	37.143	713	886.642	12.198	101.705	5.178
2012	302.018	191.528	40.736	659	1.159.980	16.071	135.217	5.644
2013	328.697	218.312	61.843	995	1.235.844	20.687	192.847	5.950
2014	306.667	231.904	33.108	1.057	1.308.033	18.977	193.017	2.964
Değişim%		91,59		-76,57		-9,63		22,28

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Yıllar itibarıyla (1991-2009) TR71 Düzey 2 Bölgesi kesilen hayvan sayıları Tablo 12, kırmızı et üretimi (kemikli et veya karkas) Tablo 13 ve bu hayvanlara ait ortalama karkas ağırlıkları Tablo 14'de gösterilmektedir. Bölgeye ait bu tablolarla ilgili ulaşılabilen en güncel veriler 2009 yılına aittir.

Tablo 12: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre TR71 Düzey 2 Bölgesi kesilen hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	34.110	1.716	191.352	13.411
1992	32.730	1.428	164.018	11.177
1993	38.950	480	159.160	7.520
1994	38.530	460	154.290	8.440
1995	41.650	520	114.550	8.810
1996	33.140	310	113.360	5.240
1997	44.945	425	153.925	5.724
1998	47.710	258	212.476	10.992
1999	88.490	187	201.606	8.736
2000	58.297	328	174.172	8.388
2001	45.270	27	104.591	4.306
2002	38.652	-	75.202	5.372
2003	32.565	13	61.861	4.531
2004	55.085	88	82.731	2.904
2005	37.062	6	85.877	3.401
2006	50.122	4	113.658	5.974
2007	57.478	2	169.947	9.611
2008	48.061	-	146.500	4.274
2009	45.997	-	106.154	3.710

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 13: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre TR71 Düzey 2 kırmızı et üretimi (ton)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	4.706	249	3.302	226
1992	4.602	195	2.843	181
1993	5.287	79	2.698	125
1994	4.826	76	2.568	135
1995	6.752	90	2.176	155
1996	6.143	51	2.158	90
1997	8.221	75	2.831	105
1998	8.005	43	4.030	193
1999	16.994	35	3.760	166
2000	11.060	59	3.537	155
2001	8.435	5	2.273	88
2002	7.434	-	1.585	115
2003	7.554	3	1.188	89
2004	13.741	10	1.777	54
2005	8.627	1	1.513	54
2006	11.212	1	2.045	105
2007	14.373	-	3.453	174
2008	14.310	-	2.912	78
2009	11.281	-	2.174	74

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 14: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre TR71 Düzey 2 Bölgesi ortalama karkas ağırlıkları (kg)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	137,96	145,36	17,26	16,85
1992	140,61	136,71	17,34	16,19
1993	135,74	164,83	16,95	16,61
1994	125,25	165,22	16,65	16,04
1995	162,12	172,65	19	17,55
1996	185,37	163,23	19,04	17,23
1997	182,92	176,16	18,39	18,3
1998	167,79	167,85	18,97	17,55
1999	192,04	188,81	18,65	19,02
2000	189,72	178,98	20,31	18,5
2001	186,33	185	21,73	20,39
2002	192,33	-	21,08	21,42
2003	231,97	-	19,2	19,74
2004	249,44	119,15	21,47	18,46
2005	232,78	237	17,62	15,84
2006	223,69	186	17,99	17,63
2007	250,07	-	20,32	18,06
2008	297,75	-	19,87	18,35
2009	245,26	-	20,48	19,97

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

*TÜİK verilerinde TR71 Düzey 2 Bölgesi bazında kesilen hayvan sayılarına ait en güncel veriler 2009 yılına aittir.

Bölge illerinde yıllar itibarıyla (1991-2014) büyük ve küçükbaş hayvan sayıları Tablo 15 – 19’da verilmiştir.

Tablo 15: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırıkkale İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür							
	Sığır (Kültür)	Sığır (Kültür melezi)	Sığır (Yerli)	Manda	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Keçi (Kıl)	Keçi (Tiftik)
1991	8.415	21.119	17.966	979	129.487	370	7.296	34.233
1992	6.650	15.800	22.810	970	139.580	1.270	11.200	30.500
1993	6.310	14.150	21.470	720	138.580	1.180	6.820	25.690
1994	6.970	15.310	20.980	660	139.040	1.180	6.750	23.360
1995	9.670	16.990	22.210	970	138.200	1.250	8.000	25.290
1996	11.020	17.970	15.260	910	134.270	420	7.390	21.680
1997	8.580	18.700	15.310	890	129.330	170	6.910	20.520
1998	8.920	18.520	15.120	880	122.070	70	6.310	19.920
1999	7.400	17.590	13.780	590	116.440	70	10.610	15.720
2000	8.120	20.190	16.820	490	109.430	70	10.760	13.010
2001	8.430	21.120	19.310	430	98.630	80	9.970	11.980
2002	6.270	17.639	15.367	274	85.343	-	10.166	6.344
2003	6.142	17.307	15.186	245	83.463	-	10.296	5.313
2004	5.547	14.061	15.654	201	74.560	-	9.396	3.247
2005	5.892	15.053	13.515	238	64.195	221	8.275	2.408
2006	5.428	15.927	13.933	182	63.344	221	9.658	2.108
2007	5.754	14.786	12.542	117	62.980	645	10.202	1.421
2008	7.657	14.668	11.972	51	63.825	606	9.962	1.144
2009	8.981	30.248	22.967	163	76.314	2.015	22.910	3.111
2010	8.823	23.694	13.147	92	70.751	873	21.456	4.399
2011	11.321	23.147	10.958	101	78.707	925	23.528	4.338
2012	17.626	32.999	15.038	99	110.912	2.315	28.330	4.910
2013	16.622	37.376	14.344	128	117.957	2.441	29.299	3.385
2014	15.347	44.179	10.698	170	97.139	556	20.857	1.117
Değişim%		47,84		-82,64	-24,77		-47,09	

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 16: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Aksaray İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür							
	Sığır (Kültür)	Sığır (Kültür melezi)	Sığır (Yerli)	Manda	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Keçi (Kıl)	Keçi (Tiftik)
1991	8.942	22.414	31.509	2.426	467.898	-	13.685	8.054
1992	9.290	22.030	29.830	2.170	452.550	250	14.270	7.560
1993	11.140	21.280	24.010	1.630	462.340	250	12.590	7.480
1994	13.140	23.130	23.690	1.560	466.360	360	12.430	8.390
1995	19.900	26.200	21.280	1.980	442.700	460	12.740	8.440
1996	20.980	26.640	21.760	1.160	425.230	4.980	18.790	5.260
1997	21.840	26.890	17.270	1.400	406.810	5.620	14.970	4.770
1998	24.720	28.320	16.400	1.390	420.270	5.310	14.650	3.930
1999	25.230	27.650	14.870	1.290	411.720	5.280	11.690	2.200
2000	26.300	30.250	12.000	1.010	353.320	4.500	13.770	2.180
2001	28.880	31.930	10.670	890	337.350	2.860	13.470	1.080
2002	33.205	30.337	7.709	804	313.218	8.006	13.115	1.062
2003	33.639	31.547	8.186	685	312.036	5.347	12.586	760
2004	40.564	36.887	8.649	654	404.060	3.330	14.885	707
2005	44.040	29.943	7.450	623	354.860	5.468	11.065	724
2006	46.890	31.227	8.134	610	328.155	6.315	11.165	739
2007	50.450	30.964	7.057	629	331.424	5.596	10.877	752
2008	45.350	28.303	4.958	534	307.252	5.025	10.872	597
2009	50.532	40.906	5.251	665	308.272	4.890	10.662	442
2010	55.269	43.799	5.734	648	308.888	5.004	11.239	742
2011	67.652	44.445	5.855	544	310.139	5.215	12.650	460
2012	121.363	42.809	8.090	453	352.405	6.735	19.715	699
2013	130.417	60.382	29.293	772	370.057	4.974	33.639	192
2014	99.097	71.438	2.995	673	459.102	4.539	42.805	188
Değişim%		176		-72		-1		98

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 17: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Niğde İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

Tür								
	Sığır	Sığır	Sığır	Manda	Koyun	Koyun	Keçi	Keçi
Yıl	(Kültür)	(Kültür melezi)	(Yerli)		(Yerli)	(Merinos)	(Kıl)	(Tiftik)
1991	4.006	21.816	39.990	226	514.148	7.825	48.094	23.291
1992	4.370	21.820	36.700	180	476.740	7.810	46.310	20.090
1993	5.710	27.020	31.540	150	473.330	7.850	44.430	16.700
1994	6.290	28.250	31.380	100	467.620	5.420	39.420	14.590
1995	7.300	26.580	25.360	50	446.210	4.110	37.870	11.720
1996	8.130	27.210	25.250	20	477.870	3.770	39.950	10.680
1997	10.100	28.350	25.630	50	478.350	2.400	39.610	11.070
1998	13.630	30.900	19.470	10	467.620	1.510	42.700	9.760
1999	15.060	31.520	18.400	20	465.320	750	45.980	9.920
2000	16.740	32.420	17.290	20	435.630	800	44.570	9.290
2001	20.070	28.080	14.150	40	381.830	500	40.040	7.750
2002	19.252	22.531	9.993	47	323.705	500	32.476	2.665
2003	20.271	23.821	9.054	28	319.376	500	35.239	2.640
2004	23.627	22.938	7.444	32	333.380	500	34.598	2.700
2005	28.087	23.003	7.524	28	367.150	530	32.351	2.710
2006	29.053	23.000	6.966	20	369.135	560	30.923	2.700
2007	40.425	23.721	6.274	6	350.800	560	27.730	2.650
2008	37.902	17.972	4.205	11	274.810	290	29.504	1.000
2009	40.251	15.075	3.601	34	229.734	536	26.420	900
2010	45.600	16.991	4.128	29	247.595	730	40.845	780
2011	64.881	23.956	4.477	11	273.251	990	39.629	380
2012	96.502	26.820	1.135	18	442.578	632	57.820	35
2013	110.086	24.863	1.252	8	485.057	5.759	94.512	2.176
2014	111.979	27.304	1.477	22	481.078	5.683	93.126	1.460
Değişim%		113,88		-90,27		-6,75		32,50

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 18: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Nevşehir İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür							
	Sığır (Kültür)	Sığır (Kültür melezi)	Sığır (Yerli)	Manda	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Keçi (Kıl)	Keçi (Tiftik)
1991	8.462	34.101	15.561	194	128.126	-	5.945	1.200
1992	10.600	34.100	9.440	120	117.110	-	6.290	570
1993	10.100	34.370	10.160	150	114.360	-	5.130	640
1994	9.970	28.250	16.140	130	120.890	-	5.360	770
1995	10.950	28.840	12.650	130	148.030	-	5.850	700
1996	13.530	30.180	11.270	110	133.070	-	5.140	400
1997	11.940	34.230	9.690	-	146.510	-	4.710	280
1998	12.950	31.030	9.520	-	118.990	-	3.800	160
1999	10.440	29.580	9.270	10	103.810	-	3.900	290
2000	10.830	27.380	7.580	-	88.800	-	3.350	230
2001	10.860	24.300	6.710	-	81.750	-	2.610	230
2002	10.678	25.799	5.542	-	79.821	-	3.038	111
2003	10.327	25.826	4.345	-	70.025	-	2.670	104
2004	10.485	26.258	4.063	-	72.309	-	2.693	37
2005	13.589	24.220	3.428	-	73.022	-	2.849	-
2006	21.197	26.277	3.084	-	77.544	-	2.830	-
2007	14.788	28.805	2.855	-	66.150	-	2.735	-
2008	20.489	25.119	1.977	-	56.846	-	2.875	-
2009	19.125	24.418	2.157	-	42.375	-	2.835	-
2010	21.032	26.611	2.862	-	58.705	-	4.414	-
2011	28.761	33.527	1.682	-	74.816	90	6.399	-
2012	35.233	33.590	1.521	3	90.948	80	7.841	-
2013	35.238	34.523	1.140	-	89.589	81	10.700	-
2014	39.492	32.584	1.362	85	103.178	92	11.419	-
Değişim%		26,35		-56,19		-19,40		59,82

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 19: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırşehir İli büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

Yıl	Tür							
	Sığır (Kültür)	Sığır (Kültür melezi)	Sığır (Yerli)	Manda	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Keçi (Kıl)	Keçi (Tiftik)
1991	4.787	26.325	32.966	687	220.342	222	3.483	14.989
1992	5.690	26.790	30.330	750	214.070	320	3.370	15.860
1993	5.980	29.780	25.420	750	214.070	320	3.370	15.860
1994	6.160	34.020	24.710	720	188.950	310	3.390	13.810
1995	6.780	38.310	19.080	370	181.050	340	3.430	16.970
1996	6.680	37.420	18.660	380	177.570	380	3.700	13.380
1997	6.300	38.200	17.070	220	178.500	290	3.210	11.320
1998	6.340	37.630	13.950	180	138.080	210	3.350	6.220
1999	7.000	33.540	13.580	180	119.450	90	3.810	3.640
2000	8.460	38.370	18.040	190	115.490	6.310	4.760	3.460
2001	8.680	37.060	18.550	180	115.820	4.330	2.970	3.490
2002	8.306	29.200	16.688	196	97.475	4.032	6.050	1.056
2003	10.365	31.990	15.175	393	117.920	3.610	6.210	1.077
2004	13.637	40.035	15.800	244	120.981	3.870	7.150	1.077
2005	15.270	40.092	16.885	283	133.680	3.950	6.810	1.156
2006	14.450	42.691	20.656	281	151.215	4.650	8.170	1.365
2007	11.831	40.680	21.078	334	125.820	4.610	5.447	1.242
2008	14.235	38.564	20.538	305	125.765	4.655	5.592	1.345
2009	19.260	35.052	24.800	291	111.720	4.545	7.348	1.386
2010	30.892	51.599	14.421	48	155.047	3.150	17.426	99
2011	27.217	53.715	14.171	57	149.729	4.978	19.499	
2012	31.294	55.310	14.952	86	163.137	6.309	21.511	
2013	36.334	61.168	15.814	87	173.184	7.432	24.697	197
2014	40.752	56.399	16.576	107	167.536	8.107	24.810	199
Değişim%		77,48		-84,43		-20,37		35,39

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kırşehir illerinde yıllar itibarıyla (1991-2009) kesilen hayvan sayıları, et üretimi (kemikli et veya karkas) ve bu hayvanlara ait ortalama karkas ağırlıkları sırasıyla Tablo 20 – 34’de verilmiştir.

Tablo 20: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırıkkale İli kesilen hayvan sayısı (baş)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	5.330	480	32.738	3.325
1992	4.716	171	30.868	2.335
1993	5.320	260	22.230	1.030
1994	5.730	230	29.100	2.730
1995	5.450	370	12.580	1.760
1996	6.930	200	16.380	1.830
1997	6.860	360	23.580	2.470
1998	4.804	209	37.418	2.575
1999	6.718	175	37.186	3.759
2000	9.011	163	31.399	3.232
2001	10.745	-	7.460	916
2002	4.734	-	2.107	713
2003	1.759	-	1.529	646
2004	2.715	85	2.204	616
2005	553	-	1.301	330
2006	9.188	4	12.801	1.560
2007	9.664	2	23.417	2.019
2008	10.266	-	20.950	1.155
2009	9.447	-	9.900	773

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 21: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırıkkale İli et üretimi (ton)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	948	83	478	47
1992	834	29	476	32
1993	920	46	343	14
1994	993	40	464	37
1995	788	66	215	32
1996	1.273	32	355	30
1997	1.458	63	496	47
1998	1.298	34	730	45
1999	1.642	33	799	75
2000	1.696	30	620	58
2001	1.313	-	206	26
2002	556	-	55	16
2003	227	-	31	14
2004	439	10	50	12
2005	72	-	30	7
2006	1.892	1	233	31
2007	2.061	-	472	44
2008	2.156	-	343	44
2009	1.981	-	192	17

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 22: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırıkkale İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	177,87	172,11	14,61	14,00
1992	176,74	171,81	15,41	13,87
1993	173,00	175,00	15,41	14,00
1994	173,37	175,00	15,94	13,60
1995	144,57	179,00	17,07	18,44
1996	183,68	159,00	21,64	16,43
1997	212,56	175,00	21,01	19,21
1998	270,22	165,00	19,52	17,35
1999	244,39	189,00	21,47	19,91
2000	188,26	184,66	19,76	18,01
2001	122,22	-	27,59	28,30
2002	117,37	-	26,00	22,00
2003	129,17	-	19,97	21,87
2004	161,70	113,29	22,48	19,50
2005	130,15	-	22,78	19,74
2006	205,97	186,00	18,21	19,98
2007	213,23	210,00	20,15	21,90
2008	210,05	-	16,38	37,89
2009	209,75	-	19,38	21,46

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 23: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Aksaray İli kesilen hayvan sayısı (baş)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	5.901	833	33.550	2.452
1992	6.465	940	28.751	1.560
1993	10.710	40	49.160	990
1994	10.080	20	43.750	1.000
1995	8.010	20	28.370	1.100
1996	7.890	20	30.690	800
1997	10.280	10	37.939	251
1998	17.038	-	53.204	809
1999	9.038	-	54.584	983
2000	13.824	128	46.698	1.173
2001	12.004	-	42.674	962
2002	12.929	-	31.007	788
2003	11.119	-	30.302	892
2004	21.850	-	33.431	578
2005	8.570	-	34.161	687
2006	11.410	-	38.257	816
2007	12.785	-	49.111	1.645
2008	11.792	-	52.208	622
2009	8.809	-	34.087	333

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 24: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Aksaray İli et üretimi (ton)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	705	102	527	49
1992	914	115	456	27
1993	1.282	5	775	18
1994	1.163	2	633	17
1995	1.418	3	496	18
1996	1.410	4	467	12
1997	1.549	2	578	4
1998	2.396	-	817	15
1999	1.706	-	878	20
2000	2.543	22	909	23
2001	2.203	-	797	19
2002	2.677	-	709	18
2003	3.119	-	485	21
2004	6.426	-	735	10
2005	1.998	-	515	12
2006	2.683	-	597	16
2007	-	-	877	26
2008	-	-	1.051	11
2009	-	-	747	7

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 25: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Aksaray İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	119,49	123,00	15,70	19,84
1992	141,45	122,59	15,88	17,28
1993	119,74	123,00	15,76	18,09
1994	115,41	115,50	14,46	17,46
1995	177,00	140,00	17,48	16,59
1996	178,67	175,00	15,23	15,30
1997	150,66	172,00	15,22	17,00
1998	140,63	-	15,35	17,97
1999	188,74	-	16,08	20,00
2000	183,98	170,00	19,47	19,63
2001	183,50	-	18,68	19,94
2002	207,05	-	22,85	22,71
2003	280,49	-	16,00	23,00
2004	294,07	-	22,00	18,00
2005	233,14	-	15,09	18,00
2006	235,16	-	15,60	19,00
2007	-	-	17,85	16,00
2008	-	-	20,13	18,00
2009	-	-	21,93	20,00

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 26: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Niğde İli kesilen hayvan sayısı (baş)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	3.327	-	69.688	4.689
1992	3.109	-	61.989	5.150
1993	3.850	-	50.730	3.640
1994	4.230	-	55.720	2.860
1995	4.380	-	43.540	3.390
1996	4.600	-	43.350	1.310
1997	6.396	-	52.502	1.703
1998	4.774	-	81.078	6.296
1999	4.872	-	60.417	2.831
2000	5.821	-	55.106	2.791
2001	4.955	-	38.467	1.756
2002	3.931	-	29.757	3.204
2003	3.684	-	19.276	2.290
2004	4.284	-	23.853	1.271
2005	4.473	-	34.250	1.905
2006	4.876	-	40.197	3.060
2007	5.667	-	54.379	4.957
2008	3.099	-	39.989	2.101
2009	6.566	-	35.009	2.209

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 27: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Niğde İli et üretimi (ton)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	323	-	1.168	79
1992	337	-	1.039	84
1993	450	-	848	59
1994	469	-	929	47
1995	740	-	884	57
1996	895	-	851	22
1997	1.246	-	973	29
1998	1.004	-	1.659	107
1999	929	-	1.173	51
2000	1.359	-	1.224	53
2001	1.017	-	932	32
2002	713	-	539	64
2003	878	-	441	40
2004	1.001	-	449	21
2005	949	-	630	27
2006	1.035	-	741	49
2007	1.651	-	1.197	78
2008	772	-	851	37
2009	1.357	-	696	43

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 28: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Niğde İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	97,01	-	16,75	16,76
1992	108,31	-	16,76	16,39
1993	116,99	-	16,71	16,10
1994	110,89	-	16,67	16,46
1995	168,94	-	20,31	16,74
1996	194,50	-	19,62	16,91
1997	194,73	-	18,52	16,81
1998	210,25	-	20,47	16,92
1999	190,63	-	19,41	17,99
2000	233,41	-	22,21	18,98
2001	205,16	-	24,22	18,00
2002	181,27	-	18,12	20,06
2003	238,43	-	22,88	17,35
2004	233,68	-	18,80	16,86
2005	212,23	-	18,40	14,00
2006	212,32	-	18,42	15,88
2007	291,40	-	22,01	15,67
2008	249,06	-	21,27	17,77
2009	206,67	-	19,87	19,45

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 29: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Nevşehir İli kesilen hayvan sayısı (baş)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	11.593	122	28.486	4.689
1992	11.370	114	23.998	1.319
1993	11.600	100	21.710	1.300
1994	11.270	160	9.380	1.230
1995	12.230	70	17.000	2.090
1996	8.990	10	13.080	1.090
1997	14.929	5	21.484	830
1998	11.097	-	19.491	561
1999	48.656	-	10.051	384
2000	9.852	-	9.759	333
2001	10.858	-	6.996	302
2002	9.886	-	5.779	345
2003	6.315	-	3.706	190
2004	8.020	-	4.685	173
2005	11.081	-	8.686	215
2006	10.451	-	13.569	280
2007	11.129	-	21.914	537
2008	6.361	-	13.405	172
2009	3.670	-	8.753	152

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 30: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Nevşehir İli et üretimi (ton)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	1.794	19	570	35
1992	1.818	18	476	24
1993	1.869	16	430	23
1994	1.423	25	187	22
1995	2.000	11	337	40
1996	1.632	2	270	23
1997	2.716	1	460	16
1998	1.952	-	410	11
1999	9.216	-	204	7
2000	1.959	0	232	6
2001	1.965	-	159	5
2002	1.863	-	135	9
2003	1.327	-	86	3
2004	1.692	-	116	5
2005	2.869	-	204	3
2006	2.722	-	298	4
2007	-	-	517	13
2008	-	-	301	3
2009	-	-	193	3

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 31: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Nevşehir İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	154,78	159,00	20,02	7,45
1992	159,88	159,00	19,85	18,00
1993	161,08	159,00	19,80	18,00
1994	126,29	159,00	19,94	18,00
1995	163,51	161,00	19,84	18,96
1996	181,56	170,00	20,62	21,00
1997	181,95	210,00	21,42	19,00
1998	175,91	-	21,06	19,00
1999	189,41	-	20,30	17,00
2000	198,87	-	23,75	18,00
2001	180,99	-	22,66	16,00
2002	188,48	-	23,38	25,87
2003	210,12	-	23,08	13,55
2004	211,03	-	24,80	28,55
2005	258,87	-	23,44	14,48
2006	260,46	-	21,93	14,59
2007	-	-	23,61	25,00
2008	-	-	22,44	18,00
2009	-	-	22,02	18,00

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 32: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırşehir İli kesilen hayvan sayısı (baş)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	7.959	281	26.973	990
1992	7.070	203	18.412	813
1993	7.470	80	15.330	560
1994	7.220	50	16.340	620
1995	11.580	60	13.060	470
1996	4.730	80	9.860	210
1997	6.480	50	18.420	470
1998	6.975	49	21.285	751
1999	17.346	12	39.368	779
2000	18.516	37	31.210	859
2001	11.735	27	8.994	370
2002	8.952	-	6.552	322
2003	9.688	13	7.048	513
2004	18.216	3	18.558	266
2005	12.385	6	7.479	264
2006	14.197	-	8.834	258
2007	18.233	-	21.126	453
2008	15.995	-	19.948	225
2009	17.500	-	18.315	243

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 33: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırşehir İli et üretimi (ton)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	935	45	559	17
1992	700	32	396	14
1993	765	13	303	11
1994	777	8	356	12
1995	1.807	9	244	8
1996	933	14	216	3
1997	1.252	9	325	9
1998	1.355	9	413	14
1999	3.501	2	707	14
2000	3.503	7	552	15
2001	1.937	5	180	6
2002	1.625	0	148	8
2003	2.003	3	146	10
2004	4.183	1	427	7
2005	2.739	1	134	4
2006	2.879	-	177	4
2007	-	-	390	11
2008	-	-	366	4
2009	-	-	346	5

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 34: Yıllara ve seçilmiş hayvan türlerine göre Kırşehir İli ortalama karkas ağırlıkları (kg)

Yıl	Tür			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1991	117,52	160,00	20,74	17,38
1992	98,97	160,00	21,51	16,63
1993	102,47	160,00	19,79	18,93
1994	107,57	160,00	21,77	18,71
1995	156,04	158,00	18,68	16,00
1996	197,35	170,00	21,89	14,00
1997	193,28	182,00	17,67	18,33
1998	194,30	180,00	19,39	18,64
1999	201,84	186,00	17,97	18,26
2000	189,17	185,00	17,69	17,47
2001	165,09	185,00	20,02	16,92
2002	181,57	-	22,54	25,81
2003	206,72	198,46	20,73	19,77
2004	229,61	285,00	23,00	25,00
2005	221,19	237,00	17,95	16,00
2006	202,78	-	20,05	17,00
2007	-	-	18,46	25,00
2008	-	-	18,35	19,73
2009	-	-	18,91	21,19

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

Kırıkkale’de 2009 yılı itibari ile 1.981 ton, Niğde’de 1.357 ton; 2006 yılı itibari ile Aksaray’da 2.683 ton, Kırşehir’de 2.879 ton ve Nevşehir’de 2.722 ton sığır eti üretildiği bildirilmiştir. Bunun yanı sıra 2009 yılı TÜİK verilerine göre bölgede toplam 2.164 ton koyun/kuzu ve 75 ton keçi eti üretilmiştir. Özellikle son yıllarda Kırşehir ilindeki besi hayvanı yetiştiriciliğindeki artış göz önünde bulundurulduğunda, güncel rakamların belirtilenin bir hayli üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

4.4. Et tüketim istatistikleri

Yıllar itibarıyla (2006-2010) Dünya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği et tüketim istatistikleri Tablo 35’te görülmektedir.

Tablo 35: Yıllar itibarıyla kırmızı et tüketimi (milyon ton)

	2006	2007	2008	2009	2010
Dünya	169,98	174,92	177,79	179,75	183,38
ABD*	43,50	44,62	44,98	44,80	44,78
AB*	38,29	39,16	39,09	38,40	38,88

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/download/FB/CL/E>. Erişim tarihi: 11.07.2015

ABD: Amerika Birleşik Devletleri, AB: Avrupa Birliği

Türkiye’de genel olarak ve iller bazında toplam et tüketimi verisi bulunmamaktadır. Bu nedenle kişi başına düşen et miktarı üretilen et miktarı üzerinden hesaplanmaktadır. Buna göre kişi başı yıllar itibarıyla (2006-2014) yıllık et tüketimleri Tablo 36’te görülmektedir. Kişi başı et tüketiminde Türkiye’de yıllar itibarıyla bir artış söz konusu olsa da bu miktar oldukça gerilerde kalmaktadır. Örneğin 2011 yılı verilerine göre Amerika Birleşik Devletlerinde kırmızı

et tüketimi kişi başına 47 kg, Avrupa Birliğinde yaklaşık 58 kg olmasına rağmen bu değer Türkiye için yaklaşık 10 kg civarlarındadır.

Tablo 36: Yıllar itibarıyla kişi başı yıllık kırmızı et tüketimi (kg)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dünya	26,3	26,7	26,8	26,9	27,0	26,8			
ABD*	52,9	51,0	50,7	48,9	46,9	47,0	47,4	46,2	47,7
AB*	60,9	61,5	60,0	59,3	59,3	58,3			
Türkiye	6,4	8,20	6,70	5,70	10,6	10,4	12,1	13,0	13,0

Kaynak: Faostat, United States Department of Agriculture (USDA) ve TÜİK 2015. Erişim tarihi: 11.07.2015

ABD: Amerika Birleşik Devletleri, AB: Avrupa Birliği

Tablo 37’de Türkiye’de hayvan türü bazında kişi başına yıllık kırmızı et tüketimi ve türlerin oranları (%) görülmektedir. Kırmızı et tüketiminin 2010 yılında yaklaşık %80’ini sığır ve %20’sini koyun-keçi oluştururken bu oran 2014 yılında yaklaşık sığır için %88 ve koyun-keçi için %12 olmuştur. Böylece Türk insanı son 5 yıl içinde kırmızı et tüketimini sığır eti lehine artırmıştır.

Tablo 37: Türkiye’de hayvan türü bazında yıllar itibarıyla kişi başı yıllık kırmızı et tüketimi (kg) ve türlerin oranı (%)

Yıl	Kırmızı et tür tüketimi (kg)					Kırmızı et tür tüketim oranı (%)			
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Toplam	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
2010	8,4	0,05	1,8	0,3	10,55	79,62	0,47	17,06	2,84
2011	8,6	0,02	1,4	0,3	10,32	83,33	0,19	13,57	2,91
2012	10,6	0,02	1,3	0,2	12,12	87,46	0,17	10,73	1,65
2013	11,3		1,3	0,3	12,90	87,60	0,00	10,08	2,33
2014	11,4	0,01	1,3	0,3	13,01	87,62	0,08	9,99	2,31

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.08.2015

Türkiye’de kırmızı et tüketimini il düzeyinde inceleyen pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür (Lorcu ve Bolat, 2012).

Van ili merkez ilçede kırmızı et tüketim alışkanlıklarının ortaya koyulmasını amaçlayan ve 2004 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, ailelerin %34,5’nin ayda 3 kg’dan az et tükettiklerini ve en çok sığır etini tercih ettikleri belirlenmiştir (Aygün ve ark., 2004).. Et talebinin istenilen seviyelere ulaşmamasının sebepleri ise; et fiyatlarının tüketicinin gelirine göre yüksek olması ve tüketicinin tüketim eğilimlerinin dayanıklı tüketim mallarına yönelmesi olarak gösterilmiştir. Ankete katılan ailelerin %52,2’si piyasadaki eti güvenilir bulmamaktadır (Aygün ve ark., 2004).

Van ili merkez ilçesinde de 2006 yılında benzer bir çalışma yapılmış ve ankete katılanların %74,35’nin kırmızı et tükettiklerini belirtmiş ve hane halkı yıllık ortalama tüketimi 71,23 kg olarak tespit edilmiştir. Tüketicilerin gelir gruplarına ve yaşadıkları yere göre; kırmızı et tercihlerinde etkili olan faktörler farklılaşmaktadır. Örneğin; düşük gelir grubu ve kırsal kesimde, ucuzluk; yüksek gelir grubunda sağlık ve alışkanlık ön plana çıkarken, kentsel yaşam alanlarında, ete duyulan güven ilk sıralara yerleşmiştir. Marketler et satın almada en çok tercih edilen yer olurken (%55,5), tüketicilerin %22,5’si tercihini kasaplardan yana kullanmıştır (Ceylan, 2006; Yıldırım ve Ceylan, 2007).

Aydın'ın Çine ilçesinde 175 örnek kullanılarak ile yapılan bir benzer çalışma; ailelerin %63,4'nün kırmızı eti belli bir kasaptan aldığı ve aynı oranda ailenin de ayda 3 kg'dan daha az et tükettiği saptanmıştır (Atay ve Ark, 2004). Çeşitli demografik özellikler ile kırmızı et tüketimi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada; ankete katılanların çoğunluğu (%64'ü) satın aldığı etin hijyenik koşullarda kesilip, yetkili kişilerce denetlendiğini düşünmektedir.

Van ve Aydın ilinde olduğu gibi Gaziantep ili merkez ilçede, daha büyük bir örnek kullanılarak (örnek büyüklüğü 516) et tüketim alışkanlıkları araştırılmış ve ankete katılan ailelerin büyük çoğunluğunun (%51,9'u) ayda 3 kg'dan daha az, %10,1'inin ise; ayda 5 kg.'dan fazla et tükettiği saptanmıştır (Karakuş ve ark., 2008). Gaziantep'te de satın aldığı ete güven duyan ailelerin çoğunlukta (%61,8) olduğu görülmektedir.

2005 yılında Antalya ilinde, ailelerin kırmızı et satın alım yeri tercihlerini etkileyen sosyoekonomik faktörler logit model kullanılarak incelenmiştir. Gelir düzeylerine göre üç gruba ayrılan ailelerin ortak özelliğinin kırmızı et satın alımlarında en çok etin tazeliği ve hijyen koşullarında muhafaza edilmesi faktörlerine dikkat ettikleri ortaya konulmuştur (Tosun ve Hatırlı, 2009).

Tokat ili kentsel alanında da tüketicilerin et ve et ürünleri tüketimindeki faktörler mercek altına alınmış ve bu gıda ürününün tüketim sebepleri; etin besin değerinin yüksek olması, alışkanlıklar, sağlık ve satın alma yerine kolay ulaşılabilirlik olarak gösterilmiştir (Karakaş, 2010). Tokat ilinde bu çalışmadan önce yapılan diğer bir çalışmada ise; tercihlerini kuzu etinden yana kullanan tüketicilerin, tüketimlerinde etkili olan faktörler; gelir düzeyi ve eğitim olarak saptanmıştır (Çivi ve ark., 1993).

İzmir ili Ödemiş ilçesinde, Lojistik Regresyon analizi kullanılarak et tüketiminde etkili olan faktörlerin belirlenmesine yönelik çalışmada; Türkiye'de kırmızı et tüketiminin yeterli olduğu görüşü kabul görmüş (%91,4) ve tüketicilerin, eğitim düzeyi arttıkça et tercihinde fiyat ve tazelik faktörlerinin önem derecesinin düştüğü belirlenmiştir (Yaylak ve ark., 2010). İzmir kentsel alanında sığır eti tercihinde etkili olan faktörlerin belirlenmesine yönelik bir diğer çalışmada yine lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Ankete katılan ailelerin sadece %32'sinin sığır eti tükettikleri ve tüketim miktarının da kişi başı 7,93 kg/yıl olduğu tespit edilmiştir (Cankurt ve Ark., 2010).

Kırmızı ve et tüketimine etki eden faktörlerin incelendiği bir diğer ilimiz Şanlıurfa'dır. Standart devamlı talep modellerinin kullanıldığı çalışmada, ekonomik faktörler kadar tüketimde sosyodemografik faktörlerin de etkin bir şekilde rol oynadığı ve kırmızı et talebinin toplam gıda harcamalarının, hane halkı sayısı ve reisine elastik olduğu tespit edilmiştir (Karlı ve Bilgiç, 2007).

Adana ilinde gıda güvenliği açısından tüketici davranışlarının incelendiği çalışmada, kırmızı et ve ürünleri tüketimi esas alınmış ve hanelerin aylık ortalama sığır eti tüketimi 0,37 kg ve koyun eti tüketimi 0,71 kg olarak hesaplanmıştır. Adana'da tüketicilerin, kırmızı et ve ürünleri satın alma kararında etkili olan faktörler; sağlık, etiketleme, hayvanın ve etin özellikleri ve ekonomik faktörler olarak saptanmıştır (Mutlu, 2007).

Tekirdağ'da; kişi başı aylık et tüketiminin 0,6-1 kg yıllık et tüketiminin ortalama kişi başı 15,6 kg olduğu tespit edilmiştir. Belirlenen bu miktarların Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu vurgulanırken et tüketim miktarının, eğitim ve gelir düzeyine bağlı olduğu tespit edilmiştir (Gaytancıoğlu, 1999).

Edirne'de, 37 kasap ve 90 tüketici ile kırmızı et konusunda yapılan çalışmada ise; tüketicilerin büyük çoğunluğun (%90) etlerini kasaptan almayı tercih ettiği ve tüketicilerin gelirleri ile tüketim miktarları arasında doğrusal bir ilişki olduğu saptanmıştır. Kişi başı ortalama 22,62 kg/yıl tüketim ile ülke ortalamasının çok az üstünde yer alsa da (Gaytancıoğlu, 1999), Avrupa'nın kapı komşusu ve Türkiye'nin sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş illerinden biri olan Edirne, et tüketimi açısından Avrupa'dan çok uzakta kalmıştır. Edirne ili ile ilgili son yıllarda et tüketimi ile ilgili bir başka çalışma yapılmadığından çalışma bu yönü ile önem kazanmaktadır.

Edirne ilinde 2010 yılında yapılan bir başka çalışmaya göre, Edirne merkez ilçede yaşayan tüm hanelerin % 95 olasılıkla aylık ortalama kırmızı et tüketimlerinin 1,88 ile 2,28 kg, yıllık tüketimlerinin ise 22,56 ile 27,36 kg arasında olduğu belirlenmiştir. Kişi başı yıllık ortalama et tüketimlerinin ise 7,34 ile 8,98 kg. arasında olduğu tespit edilmiştir. Tüketicilerin %55'i dana etini tercih ettiği saptanmıştır. Tüketiciler kırmızı eti tercih etmelerinin ilk üç nedeni olarak sırasıyla "lezzet" (%53,7), "besleyicilik" (%20,7) ve "sağlıklı olma" (%12,6) tercihlerini belirtmişlerdir. Kırmızı et satın alan tüketicilerin et seçiminde sırası ile "etin hijyenik koşulları sağlanmasına" (%32,7), "dini kurallara uygun kesilmesine" (%24,5) ve "tazeliliğine" (%17,3) önem verdikleri saptanırken et satın alma yeri tercihinde ise kasapları tercih ettikleri belirlenmiştir (Lorcu ve Bolat, 2012).

Kaynaklar:

Atay, O., Gökdağ, Ö., Aygün T. ve Ülker, H. (2004). Aydın ili Çine ilçesinde kırmızı et tüketim alışkanlıkları. 4. Ulusal Zootekni Bilim Kongresi, Isparta.

Aygün, T., Karakuş, F., Yılmaz, A., Ülker, H. (2004). Van İli Merkez İlçede Kırmızı Et Tüketim Alışkanlığı. 4. Ulusal Zootekni Bilim Kongresi, 1-4 Eylül 2004, Süleyman Demirel Üniv. Ziraat Fak., Isparta.

Cankurt, M., B. Miran ve A. Şahin, 2010. Sığır eti tercihlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi üzerine bir araştırma: İzmir ili örneği. Hayvansal Üretim. 51 (2): 16-22.

Ceylan, M. (2006). Van İli Kentsel ve Kırsal Alanda Et ve Ürünleri Tüketim Yapısı ve Tüketicilerin Satın Alma Eğilimleri. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 71 s.

Çivi, H., Gürler, Z. Esengün K. ve Karkacier, O. (1993). Tokat il merkezinde yaşayan hane halklarının önemli, bazı gıda maddelerinin tüketim durumu üzerine bir araştırma. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 10 (1): 97-107.

Gaytancıoğlu, S. (1999). Tekirdağ Merkez İlçede Kanatlı Et Tüketim Düzeyinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 27 s.

Karakuş, G. (2010). Tokat İli Kentsel Alanda Et ve Et Ürünleri Tüketiminde Tüketici Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 91 s.

Karakuş, K., Aygün T. ve Alarşlan, E. (2008). Gaziantep ili merkez ilçede kırmızı et tüketim alışkanlıkları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi (J. Agric. Sci.). 18 (2): 113-120.

Karlı, B. and Bilgiç, A. (2007). *Factors affecting meat and meat products consumption quantities in Şanlıurfa province. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 20 (1): 127-136.*

Lorcu, F., B. Acar Bolat, (2012). *Edirne İlinde Kırmızı Et Tüketim Tercihlerinin İncelenmesi, N. Kemal Üniversitesi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 9(1), 71–85.*

Mutlu, S. (2007). *Gıda Güvenirliği Açısından Tüketici Davranışları: Adana Kentsel Kesimde Kırmızı Et Tüketimi Örneği. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 205 s.*

Tosun, Ö.O. ve Hatırlı, S.A. (2009). *Tüketicilerin kırmızı et satın alım yerleri tercihlerinin analizi: Antalya ili örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 14 (2). 433–445.*

Yaylak, E., Taşkın, T. Koyubenbe N. ve Konca, Y. (2010). *İzmir İli Ödemiş ilçesinde kırmızı et tüketim davranışlarının belirlenmesi üzerine bir araştırma. Hayvansal Üretim. 51(1): 21-30.*

Yıldırım, İ. and Ceylan, M. (2007). *A comparative assessment of urban and rural households' behaviors towards fresh red meat consumption: A case study in Eastern Part of Turkey. Nutrition & Food Science. 37(4): 222-233.*

4.5. Yem istatistikleri

Besicilik ile uğraşan işletmeler için yem materyali, hayvan temini de dâhil edildiğinde maliyetlerin %25-40'ını oluşturmaktadır. Ülkemizde geleneksel olarak yapılan besicilik sisteminde, genelde tahıl, küspe ve diğer yan ürünlerden oluşan karma yemler ile bir miktar kaba yeme dayalı bir besleme uygulanmaktadır. Türkiye'de üretilen karma yemlerin yarısına yakını ithal yan ürünlere ve tüm tahıl veya yağlı tohumlara bağlı olduğu için karma yem maliyetleri küresel etkilenmelere ve taşıma maliyetlerine bağlı olarak yükselmekte ve bu durum kırmızı et üretim maliyetini olumsuz etkilemektedir. Karlı bir besicilik ve daha ucuza et üretimi, besicilikte kullanılan konsantre yemin ucuza temini ve toplam karma rasyondaki kaba yem oranının artırılması ile mümkün olabilir.

4.5.1. Kaba yem

Başlıca kaba yem kaynaklarımızın mera, yem bitkileri, silaj, sap, saman ve anızdan oluştuğu bilinmektedir. Bunların yanında bazı gıda sektörü yan ürünleri ve insan tüketimine sunulmayan sebze, meyve ve diğer gıda sanayi posa ve artıkları kaba yem kaynakları olarak kullanılabilir.

4.5.2. Karma yem

Ülkemizde toplam karma yem üretimi (ruminant, kanatlı ve diğer yemler olmak üzere) 2014 yılında 18 milyon tonu geçmiştir. Büyük ve küçükbaş karma yem üretiminin payı yaklaşık 10,5 milyon tonu bulmaktadır. 2013 yılında büyükbaş ve küçükbaş yemlerinin toplamı 9.127.412 ton iken bu miktar 2014 yılında 10.441.933 tona ulaşmıştır. Son 5 yılda geviş getiren yemleri yıllık ortalama %12.03'lük bir artış göstermektedir. 2014 yılı verilerine göre ruminant yemleri içerisinde besi yemlerinin miktarı 3 milyon 781 bin civarında olmuştur. Bu miktara 745 bin ton civarındaki kuzu buzağı yemlerinin büyük bir kısmı eklendiğinde oran %40 – 45 civarındadır.

Karma yem üretiminde kullanılan hammaddeler genelde tahıllar (mısır, arpa, buğday, çavdar, yulaf, tritikale), küspeler (soya, ayçiçeği, pamuk, keten, kolza, palm, DDGS), kepekler (buğday, mısır kepeği), melas, mermer tozu, tuz ve vitamin-mineral karışımlarından oluşmaktadır.

Karma yem üretimi için gerekli olan yağlı tohum küspeleri ihtiyacını karşılamak üzere 2014 yılı itibarıyla toplam 2,5 milyon ton yağlı tohum ve 1,6 milyon ton yağlı tohum küspesi ithalat yoluyla ülkemize girmiştir.

4.5.3. Kaba yem materyali

Ülkemizdeki meraların ıslahı, geliştirilmesi ve korunması kırmızı et üretimi için vazgeçilmez bir koşuldur. Kasaplık hayvan besisinde rasyondaki kaba yem oranı kesif yem oranına göre artırıldığı müddetçe kırmızı et maliyetleri aşağıya çekilebilir. Yoğun karma yemle yapılan besi ekonomik olmayan bir yöntemdir. Avrupa'da hayvansal üretimin bize göre daha ucuza mal edilmesinin başlıca nedeni bol ve ucuz kaba yem temini imkânlarıdır.

Kaba yem üretiminde yem bitkisi olarak kaliteli yonca, korunga, fiğ, yem bezelyesi gibi yem bitkileri ile oluşan kaliteli kuru ot ile mısır ile tritikale+fiğ veya diğer buğdaygiller+fiğ

karışımından oluşan silaj üretiminin münavebeli olarak üretimi ve desteklenmesi uygun olacaktır. Silaj üretimindeki desteklemelerin besin madde oranına göre yapılması verimliliği artıracaktır. Yem bitkileri ekim alanlarının genişletilmesi kaba yem sorununu azaltacaktır. Yüksek kuru maddeli silaj (haylaj) üretim ve teknolojisinin yaygınlaştırılması ile katkı sağlanabilir.

4.5.4. Karma yem materyali

Ülkemizdeki hayvan varlığı dikkate alınarak ve bunların besin madde ihtiyaçları ve üretilen kaba yem miktar ve kalitesinin bileşen veri olarak alınıp hesaplandığı durumda üretilen ruminant karma yem miktarının yaklaşık %50 artırılması ile hayvanlarımızın besin madde ihtiyaçlarının karşılanabileceği varsayılabilir. Karma yem üretimimiz %40-45 oranında ithalata dayalı olduğundan kısa vadede ithalatın kaçınılmaz olduğu gözükmektedir. Orta ve uzun vadede başta yağlı tohumlar olmak üzere tahıl üretimimizin artırılması ve alternatif yan ürünlerin hayvan beslemede kullanımına yönelik çalışmalar gerekmektedir.

Tablo 38’de yıllar itibarıyla Türkiye karma yem üretimleri ve değişim oranlarını görülmektedir. Kırmızı et sektörünü ilgilendiren büyük ve küçükbaş yemleri yıllar itibarıyla iki binli yılların başı hariç hep artış eğilimi içerisinde olmuştur. Tabloda başlangıç yılı olan 1990 ile bitiş yılı 2014 yılı arasındaki artış büyük ve küçükbaş yemlerinde 4,11 kat olmuştur. Aynı yıllarda Türkiye toplam sığır varlığı yaklaşık %18 artış gösterirken koyun varlığı yaklaşık %23, keçi varlığı ise yaklaşık %4 azalma göstermiştir. Yem miktarındaki bu artış özellikle sığır varlığında kültür ve melezlerinin sayısının artmasına bağlı olarak hayvan başına verilen karma yem miktarının artışı ile izah edilebilir.

Tablo 38: Yıllar itibarıyla Türkiye karma yem üretimleri (Ton)

Yıl	KANATLI YEMLERİ		BÜYÜK-KÜÇÜKBAŞ YEMLERİ		DİĞER YEMLER		TOPLAM
	Miktar-Ton	% Pay	Miktar-Ton	% Pay	Miktar-Ton	% Pay	Miktar-Ton
1990	1.416.110	35,6	2.537.137	63,8	22.835	0,6	3.976.082
1995	1.706.787	38,2	2.748.846	61,4	17.779	0,4	4.473.412
1996	2.012.001	44,7	2.462.876	54,7	27.905	0,6	4.502.782
1997	2.126.932	42,9	2.796.851	56,4	35.928	0,7	4.959.711
1998	2.217.391	42,0	2.996.242	56,8	61.917	1,2	5.275.550
1999	2.615.459	43,3	3.338.852	55,2	91.765	1,5	6.046.076
2000	3.012.483	45,2	3.606.788	54,1	42.955	0,6	6.662.226
2001	2.456.645	47,4	2.677.066	51,7	44.619	0,9	5.178.330
2002	2.498.744	48,3	2.625.624	50,7	51.713	1,0	5.176.081
2003	2.775.169	47,4	3.015.949	51,5	62.279	1,1	5.853.397
2004	3.163.394	45,8	3.664.651	53,1	77.525	1,1	6.905.570
2005	3.054.349	44,7	3.718.610	54,4	61.314	0,9	6.834.273
2006	2.872.860	38,5	4.516.646	60,5	77.575	1,0	7.467.081
2007	3.529.359	38,6	5.447.210	59,5	175.863	1,9	9.152.432
2008	4.017.631	42,0	5.378.060	56,3	164.926	1,7	9.560.617
2009	4.127.349	43,8	5.110.492	54,3	181.355	1,9	9.419.196
2010	4.962.054	43,1	6.301.645	54,8	237.424	2,1	11.501.123
2011	5.581.390	42,4	7.279.252	55,3	301.698	2,3	13.162.340
2012	5.953.696	41,1	8.078.771	55,8	456.073	3,1	14.488.539
2013	6.370.673	39,9	9.127.412	57,2	463.783	2,9	15.961.867
2014	7.132.257	39,6	10.441.933	58,0	429.425	2,4	18.003.616

Kaynak: Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü Kayıtları 2015

(*) Hindi yemi dâhil (**) Hindi yemleri 2000 yılından önce diğer yemler sınıfına dâhil edilmiş olup bu yıldan sonra kanatlı yemine dâhil edilmiştir-

Tablo 39’da TR71 Düzey 2 illerinin 2014 yılına ait karma yem üretim miktarları (kanatlı dâhil) görülmektedir.

Tablo 39: TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinin karma yem üretimleri (ton)-2014

İller	Kuzu Buzağı	Besi	Genel toplam	TR'deki oran
Aksaray	7.621	34.487	116.475	0,65
Kırıkkale	5.808	20.794	57.216	0,32
Kırşehir	7.928	74.805	116.155	0,65
Nevşehir	13	4.842	20.463	0,11
Niğde	15	835	5.334	0,03

Kaynak: Türkiye yem Sanayicileri Birliği (TYSB). Erişim tarihi: 26.06.2015

4.6. Kırmızı et ticareti

Dünya'da ve Türkiye'de kırmızı et ticareti ile ilgili derlenen veriler aşağıdaki bölümde tablolar ve grafikler halinde verilmiştir.

Tablo 40: Yıllar itibariyle Dünya et üretim ve ticaret miktarları

Yıl	BÜYÜKBAŞ ETİ			KÜÇÜKBAŞ ETİ			TOPLAM		
	Üretim-Milyon Ton	Ticaret	Ticaret/Üretim, %	Üretim-Milyon Ton	Ticaret	Ticaret/Üretim, %	Üretim-Milyon Ton	Ticaret	Ticaret/Üretim, %
2008	64,9	6,8	10,5	14,2	0,9	6,3	282,1	24,6	8,7
2009	65,7	7,4	11,3	12,9	0,8	6,2	283,9	25,4	-1,5
2010	65,0	7,6	11,7	13,0	0,8	6,2	290,8	26,5	22,1
2011	66,6	8,0	12,0	13,8	0,7	5,1	297,1	28,8	14,4
2012	67,4	8,1	12,0	13,4	0,8	6,0	304,1	29,7	10,1
2013	67,7	9,1	13,4	13,9	1,0	7,2	308,5	30,9	10,2

Kaynak: FAO Food Outlook. Erişim tarihi: 20.06.2015

Tablo 41: Yıllar İtibariyle Türkiye canlı hayvan ithalatı

BÜYÜKBAŞ ETİ												
Besilik				Damızlık			Kasaplık			Büyükbaş Toplam		
Yıl	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar
2008	-	-	-	2.275.614	5.393	16.417.761	-	-	-	2.275.614	5.393	16.417.761
2009	-	-	-	1.919.200	4.010	13.306.818	-	-	-	1.919.200	4.010	13.306.818
2010	363.215	1.443	1.861.257	9.150.941	19.928	65.544.857	54.122.956	118.578	206.349.057	63.637.112	139.949	273.755.171
2011	53.295.583	227.871	252.581.275	40.230.146	78.565	292.952.534	82.839.341	164.360	303.201.883	176.365.070	470.796	848.735.692
2012	48.188.627	228.421	252.629.159	25.301.428	48.702	163.824.429	107.320.970	194.448	358.959.795	180.811.025	471.571	775.413.383
2013	29.869.248	130.897	151.262.835	16.695.953	31.873	102.182.831	14.558.347	28.869	44.364.473	61.123.548	191.639	297.810.139
KÜÇÜKBAŞ ETİ												
Damızlık				Damızlık Olmayan						Küçükbaş Toplam		
Yıl	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar				Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar
2008	-	-	-	-	-	-				-	-	-
2009	4.800	55	122.702	-	-	-				4.800	55	122.702
2010	10.700	275	178.115	9.959.970	243.699	26.741.817				9.970.670	234.974	26.919.932
2011	60.704	1.191	541.116	48.913.990	1.446.573	147.475.001				48.974.694	1.447.764	148.016.117
2012	612.830	10.663	3.414.792	14.294.822	394.963	39.189.986				14.907.652	405.626	42.604.778
2013	1.677.725	30.050	9.036.794	2.953.987	65.720	6.650.530				4.631.712	95.770	15.687.324
Genel Toplam												
				Miktar (kg)		Miktar (baş)				Dolar		
				2.275.614		5.393		16.417.761				
				1.924.000		4.065		13.429.520				
				73.607.782		374.923		300.675.103				
				225.339.764		1.918.560		996.751.809				
				195.718.677		877.197		818.018.161				
				65.755.260		287.409		313.497.463				

Kaynak: TÜİK 2015, Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 42: Yıllar itibariyle Türkiye canlı hayvan ihracatı

BÜYÜKBAŞ ETİ												
Besilik				Damızlık			Kasaplık			Büyükbaş Toplam		
Yıl	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar
2008	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2010	412	74	3.030	-	-	-	-	-	-	412	74	3.030
2011	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2012	4.100	18	4.047	-	-	-	10.950	66	25.954	15.050	84	30.001
2013	4.800	9	18.000	192.950	357	1.133.494	6.550	21	7.090	204.300	387	1.158.584

KÜÇÜKBAŞ ETİ															
Damızlık				Damızlık Olmayan						Küçükbaş Toplam					
Yıl	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar				Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar			
2008	-	-	-	1.810.830	37.351	5.174.172				1.810.830	37.351	5.174.172			
2009	7.760	194	21.161	4.355.950	80.556	12.637.417				43.363.710	80.750	12.658.578			
2010	-	-	-	-	-	-				-	-	-			
2011	-	-	-	-	-	-				-	-	-			
2012	-	-	-	50.895	1.096	206.470				50.895	1.096	206.470			
2013	35.560	898	253.223	-	-	-				35.560	898	253.223			
Genel Toplam										Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar			
										1.810.830	37.351	5.174.172			
										43.363.710	80.750	12.658.578			
										412	74	3.030			
										-	-	-			
										65.945	1.180	236.471			
										239.860	1.285	1.411.807			

Kaynak: TÜİK 2015, Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 43: Yıllar itibariyle Türkiye kırmızı et ithalatı

BÜYÜKBAŞ ET									KÜÇÜKBAŞ ET				
Karkas			Kemikli		Kemiksiz		Büyükbaş Toplam		Küçükbaş toplam		Genel toplam		
Yıl	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (baş)	Dolar	Miktar (kg)	Miktar (baş)	Dolar
2008	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2010	308.577	1.731.523	50.348.937	247.525.308	-	-	50.657.514	249.256.831	-	-	50.657.514	-	249.256.831
2011	552.375	2.960.075	110.178.976	508.908.365	-	-	110.731.351	511.868.440	-	-	110.731.351	-	511.868.440
2012	-	-	25.435.604	95.978.931	1.200	13.340	25.436.804	95.992.271	-	-	25.436.804	-	95.992.271
2013	-	-	6.140.581	24.271.868	-	-	6.140.581	24.271.868	-	-	6.140.581	-	24.271.868

Kaynak: TÜİK 2015, Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 44: Yıllar itibariyle Türkiye kırmızı et ihracatı

BÜYÜKBAŞ ET									KÜÇÜKBAŞ ET									
Karkas			Kemikli		Kemiksiz		Büyükbaş Toplam		Karkas		Kemikli		Kemiksiz		Küçükbaş Toplam		Genel toplam	
Yıl	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar	Miktar (kg)	Dolar
2008	243473	1031829	6.216	53.638	18.518	204.060	268.207	1.289.527	11.342	93.096	4.600	40.985	1.990	22.459	17.932	156.540	286.139	1.446.067
2009	13988	135528	22.624	226.374	29.209	307.832	65.821	669.734	-	-	1.969	25.391	3.766	32.720	5.735	58.111	71.556	727.845
2010	12.730	144.199	8.298	92.710	45.905	621.895	66.933	858.804	980	8.839	1.421	20.201	671	6.266	3.072	35.306	70.005	894.110
2011	7.483	58.210	15.680	143.377	36.091	440.407	59.254	641.994	3.557	76.986	1.000	14.615	515	5.575	5.072	97.176	64.326	739.170
2012	-	-	14.369	128.388	66.041	719.305	80.410	847.693	987	15.486	12.309	188.300	431	5.674	13.727	209.460	94.137	1.057.153
2013	-	-	2.088	23.580	57.769	608.465	59.857	632.045	2.027	30.709	6.314	145.683	3.004	41.545	11.345	217.937	71.202	849.982

Kaynak: TÜİK 2015, Erişim tarihi: 25.06.2015

Tablo 45: Dünya yıllık ortalama et fiyatları (2003-2014) - \$/TON

	Yıllar											
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ABD sığır eti ihraç	3.396	3.686	3.919	3.803	4.023	4.325	3.897	4.378	4.516	4.913	5.535	4.217
Avustralya inek etik kemiksiz ABD'ye ihraç CIF*	1.914	2.481	2.565	2.522	2.544	3.040	2.562	3.272	3.944	4.176	4.009	3.003
Yeni Zelanda koyun eti ihraç (İngiltere)	2.305	2.668	2.860	2.391	2.498	2.975	3.495	3.662	5.370	4.754	4.130	3.374

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON). 2015

* CIF: Cost, insurance and freight (mal bedeli, sigorta ve nakliye)

Tablo 46: 2015 Yılı Dünya toptan kırmızı et fiyatları — Aylık ortalama \$/TON

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz
ABD sığır eti ihraç	7.161	6.903	6.506	6.302	6.527	-	-
Avustralya inek eti kemiksiz ABD'ye ihraç CIF*	5.062	4.572	4.661	5.014	4.575	4.814	-
Yeni Zelanda koyun eti (İngiltere'ye dondurulmuş karkas toptan satışı)	3.882	3.741	3.661	3.693	3.600	3.481	3.362

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON) 2015

* CIF: Cost, insurance and freight (mal bedeli, sigorta ve nakliye)

Tablo 47: FAO Uluslararası et fiyat endeksi 2004-2014 (2002-2004=100)

Yıl	Et	Kanatlı	Domuz	Büyükbaş	Küçükbaş
2004	114	114	115	113	115
2005	124	132	122	119	123
2006	121	122	123	121	103
2007	131	151	125	126	108
2008	161	184	152	158	128
2009	141	162	131	135	151
2010	158	179	138	165	158
2011	183	206	153	191	232
2012	182	201	153	195	205
2013	184	206	157	197	178
2014	198	200	164	231	202

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON) 2015

Tablo 48: Yıllık sığır eti fiyatları 2004-2014 (\$/TON)

Yıl	ABD	Brezilya	Avustralya
2004	3.690	1.848	2.481
2005	3.619	1.967	2.565
2006	3.803	2.219	2.522
2007	4.023	2.367	2.544
2008	4.325	3.785	3.024
2009	3.897	3.118	2.562
2010	4.378	3.919	3.272
2011	4.516	4.816	3.944
2012	4.913	4.492	4.176
2013	5.535	4.326	4.009
2014	6.678	4.515	5.016

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON) 2015

Tablo 49: 2015 yılı aylık sığır eti fiyatları (\$/TON)

	ABD*	Brezilya**	Avustralya***
Ocak	7.161	4.186	5.062
Şubat	6.903	4.087	4.572
Mart	6.506	3.928	4.661
Nisan	6.302	3.965	5.014
Mayıs	6.527	3.910	4.772
Haziran	6.550	4.247	4.575
Temmuz	6.560	4.280	4.814

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON) 2015

*Dondurulmuş Sığır Eti, ihracat birim değeri

**Soğutulmuş ve dondurulmuş halde parçalanmış sığır eti

***Kuşbaşı inek eti ABD'ye ihracat fiyatları

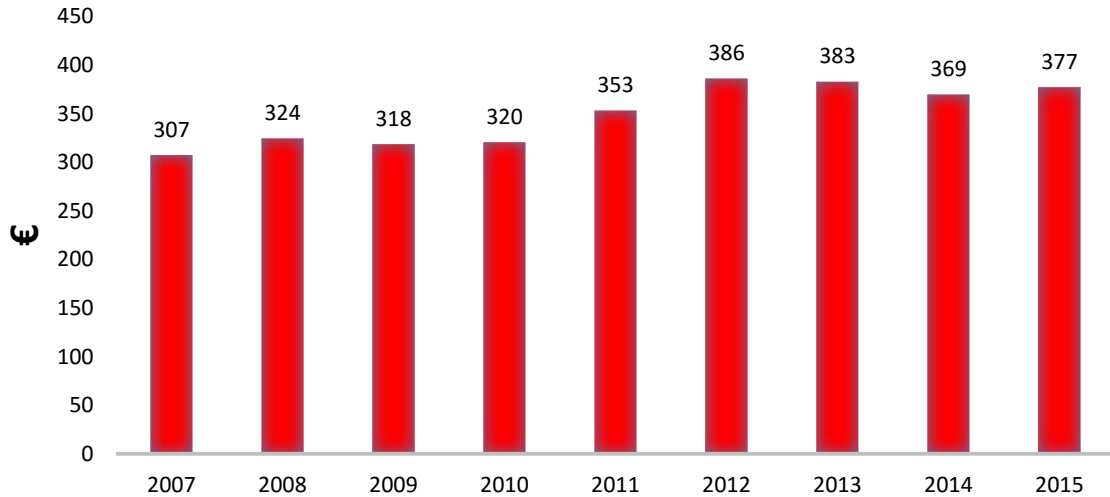
Tablo 50: Dünya hayvansal üretim değeri (Brüt, milyon US \$)

	2008	2009	2010	2011
İşlenmemiş et	699.859	713.352	737.574	841.827

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON) 2015

Avrupa Birliğinde 2007 yılından 2015 yılına kadar dana karkas fiyatında %18,6'lık bir fiyat artışı gözlenmiştir. 2013 yılı ile 2015 yılı fiyatları karşılaştırıldığında ise dana karkas fiyatlarında yaklaşık %1,6'lık bir düşüş gözlenmiştir (Grafik 4)

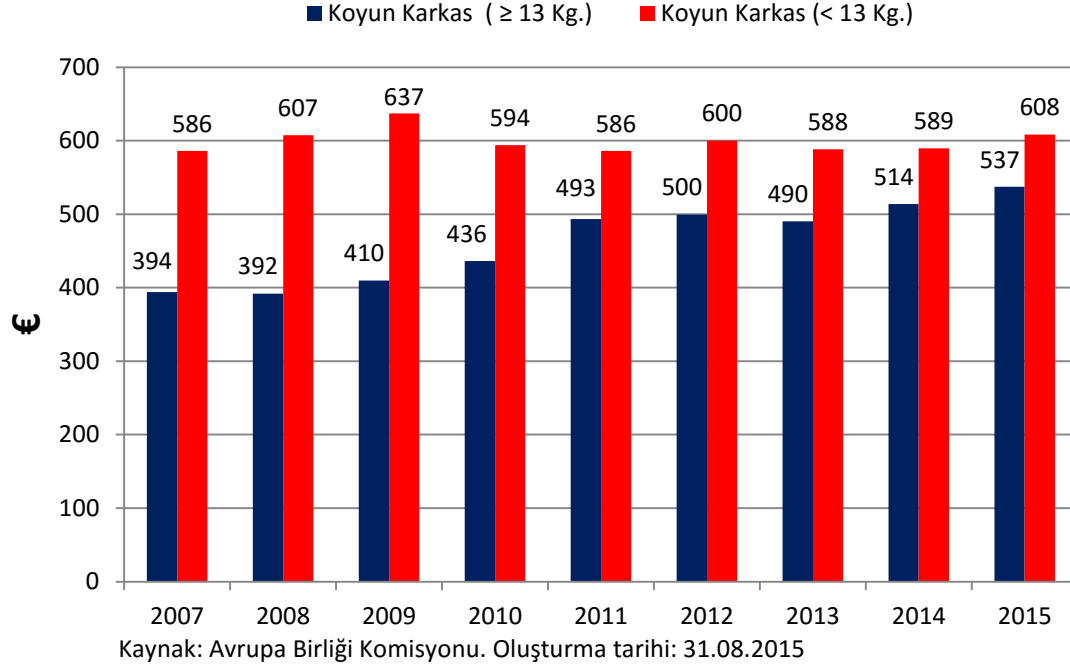
Grafik 4: Avrupa Birliğinde dana karkas ortalama fiyatlarının yıllara göre değişimi €/ 100 kg(2007-2015)

Kaynak: Avrupa Birliği Komisyonu (AB-28), 2015'ilk 32 haftayı içerir. Oluşturma tarihi: 31.08.2015

Avrupa Birliğinde kuzu karkas fiyatlarında son 9 yılda önemli bir artış gözlemlenmemiş olup koyun ve kuzu karkas fiyatlarındaki seyir Grafik 5'te gösterilmiştir.

Grafik 5: Avrupa Birliğinde kuzu karkas ortalama fiyatlarının yıllara göre değişimi €/ 100 kg (2007-2015)

Tablo 51: Türkiye yıllık hayvansal ürün değerleri (1000 TL)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sığır eti	4.822.577	4.344.063	4.362.240	11.294.346	11.959.066	13.998.836	13.761.564	15.082.512
Manda eti	17.544	13.874	10.262	32.645	27.128	27.724	5.233	8.016
Koyun eti	1.234.033	1.076.968	990.751	2.562.855	2.179.699	1.912.048	1.867.757	-
Keçi eti	224.359	138.435	146.726	415.658	439.918	327.416	400.429	-

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 26.08.2015

Tablo 52: Türkiye yıllık toplam kırmızı etin hayvansal ürün değerleri (1000 TL) ve hayvansal ürünler içindeki payı (%)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam Kırmızı etin hayvansal ürün değerleri	6.298.607	5.573.526	5.509.979	14.305.505	14.605.810	16.266.023	16.034.984	17.355.022
Hayvansal ürünler içindeki payı (%)	27,5	23,4	20,7	37,5	34,3	33	39,6	39,1

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 26.08.2015

Tablo 53: Türkiye yıllık ortalama et fiyatları (2005-2014) – TL/kg

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Siğir eti	9,56	10,29	11,16	11,72	13,41	18,41	18,54	17,51	15,83	17,10
Manda eti	8,44	9,57	8,83	10,40	11,29	16,65	16,80	15,97	15,57	15,25
Koyun eti	9,57	10,12	10,50	11,13	13,27	18,93	20,36	19,64	18,14	18,28
Keçi eti	9,07	9,53	9,30	10,07	12,57	18,32	18,87	18,78	17,00	17,00

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 26.08.2015

Türkiye’de son iki yılda dana eti kesimhane fiyatlarında yaklaşık %57,7, kuzu karkas fiyatında ise yaklaşık %27,4’lük bir fiyat artışı gözlenmiştir. Ulusal Kırmızı Et Konseyinin yurt genelindeki kesimhanelerden aldığı dana ve kuzu karkas fiyatları ve fiyat artışı Tablo 54’de verilmiştir.

Tablo 54: Kesimhanelerden alınan yağsız dana ve yağsız kuzu kesim fiyatları (TL/KG)

Tarih	Dana bıçak yağsız	Yağsız kuzu karkas
	TL/Kg	TL/Kg
15.7.2013	15,93	18,08
31.7.2013	16,46	18,12
14.8.2013	16,63	18,73
28.8.2013	16,69	18,38
6.9.2013	16,56	17,75
12.9.2013	16,76	18,17
20.9.2013	16,72	17,85
27.9.2013	16,70	18,38
3.10.2013	16,72	18,21
10.10.2013	16,65	18,11
24.10.2013	17,02	18,85
30.10.2013	16,94	18,84
7.11.2013	16,92	18,87
14.11.2013	16,83	19,04
21.11.2013	16,73	19,21
28.11.2013	16,55	19,07
5.12.2013	16,45	19,21
12.12.2013	16,44	19,47
19.12.2013	16,44	19,43
26.12.2013	16,33	19,90
2.1.2014	16,40	20,14
9.1.2014	16,86	20,23
16.1.2014	17,31	20,64
23.1.2014	17,50	20,88
30.1.2014	17,40	20,00
6.2.2014	17,50	20,88
13.2.2014	17,51	21,58
20.2.2014	17,52	21,70
27.2.2014	17,48	21,35
6.3.2014	17,47	21,31
13.3.2014	17,49	21,12
20.3.2014	17,64	20,62
27.3.2014	17,82	20,31
3.4.2014	17,89	20,05
10.4.2014	17,98	19,70

16.4.2014	17,90	19,76
24.4.2014	17,97	20,05
2.5.2014	18,02	20,02
8.5.2014	18,02	19,90
15.5.2014	18,03	19,58
22.5.2014	18,15	19,08
29.5.2014	18,55	19,49
5.6.2014	18,82	19,26
12.6.2014	19,06	19,38
19.6.2014	19,11	19,60
26.6.2014	19,14	19,37
3.7.2014	19,26	19,34
10.7.2014	19,18	19,75
17.7.2014	19,07	19,74
24.7.2014	19,07	19,72
31.7.2014	19,32	19,95
7.8.2014	19,46	19,90
14.8.2014	19,81	20,14
21.8.2014	20,13	19,96
28.8.2014	20,50	20,37
4.9.2014	20,61	20,19
11.9.2014	20,62	20,52
18.9.2014	20,38	20,57
25.9.2014	20,16	20,64
2.10.2014	20,19	20,72
9.10.2014	20,33	20,64
16.10.2014	20,66	20,56
23.10.2014	20,65	20,70
30.10.2014	20,54	20,51
6.11.2014	20,74	20,41
13.11.2014	20,60	20,26
20.11.2014	20,62	20,19
27.11.2014	20,40	19,92
4.12.2014	20,28	19,93
11.12.2014	20,32	19,63
18.12.2014	20,30	19,45
25.12.2014	20,45	19,91
1.1.2015	20,58	20,09
8.1.2015	20,93	20,39
15.1.2015	21,23	20,72
22.1.2015	21,52	20,61
29.1.2015	21,75	20,88
5.2.2015	21,94	21,20
12.2.2015	22,24	21,62
19.2.2015	22,58	21,36
26.2.2015	22,64	21,72
5.3.2015	22,68	21,75
12.3.2015	22,62	21,58
19.3.2015	22,52	21,53
26.3.2015	22,46	21,64
2.4.2015	22,46	21,68
9.4.2015	22,57	21,68

16.4.2015	22,67	21,64
24.4.2015	22,76	21,83
30.4.2015	22,99	21,80
7.5.2015	23,19	21,91
14.5.2015	23,53	22,18
21.5.2015	23,65	22,29
28.5.2015	23,67	22,22
4.6.2015	23,67	22,28
11.6.2015	23,64	21,99
18.6.2015	23,78	22,15
25.6.2015	24,11	22,33
2.7.2015	24,52	22,75
9.7.2015	24,79	22,65
16.7.2015	25,11	22,95
23.7.2015	25,49	23,04
31.7.2015	25,85	23,13
6.8.2015	25,69	22,81
13.8.2015	24,71	22,50
20.8.2015	24,10	22,53
27.8.2015	24,57	22,74
3.9.2015	24,97	22,85
10.9.2015	25,12	22,89
17.9.2015	25,12	23,04

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON), 2015

Kesimhane düzeyinde kırmızı et fiyatları iller bazında da değişiklik göstermektedir. TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan Kırşehir ilindeki kırmızı et fiyatları neredeyse Türkiye ortalamasında seyretmektedir. İller bazında kırmızı et kesimhane fiyatları Tablo 55'te verilmiştir.

Tablo 55: 17.09.2015 Tarihi İtibarı ile kombinalar ve kesimhanelerden alınan yağsız dana kesim ve yağsız kuzu karkas fiyatları (TL/Kg)

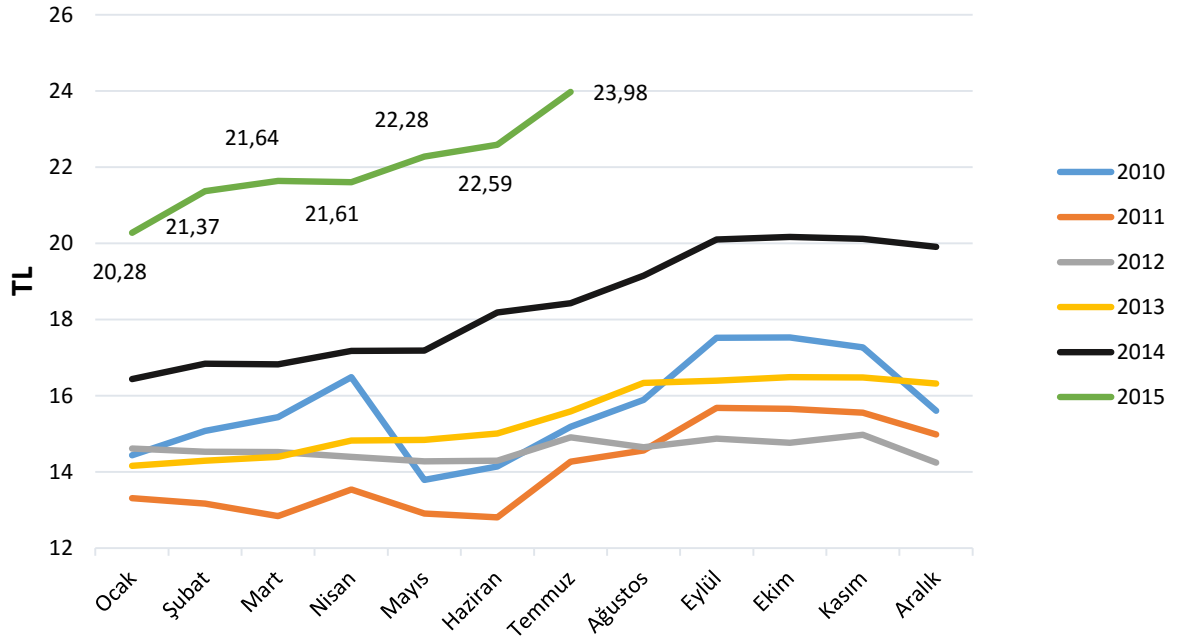
Sıra no	İl	Dana kesim yağsız (TL)	Kuzu kesim yağsız (TL)
1	Afyon	26,00	
2	Antalya	25,50	25,00
3	Balıkesir	26,19	23,94
4	Bursa	25,50	25,00
5	Diyarbakır	24,50	21,00
6	Edirne	25,00	25,50
7	İzmir	25,00	23,50
8	Kahramanmaraş	24,30	-
9	Konya	24,50	21,67
10	Gaziantep	24,00	22,00
11	İstanbul	25,50	24,50
12	Ankara	24,68	22,75
13	Elazığ	25,50	20,50
14	Isparta	24,75	-
15	Kayseri	24,60	-
16	Amasya	25,43	22,50
17	Çorum	25,00	22,00
18	Sakarya	26,00	24,00
19	Tokat	25,50	22,75
20	Kırşehir	25,00	22,00
	Ortalama	25,12	23,04

Fiyatlar peşin olup %2 fire hariçtir.

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi (UKON), 2015

Dana karkas ortalama fiyatları Ankara Ticaret Borsası verilerine göre 2014 yılı için 18,38 TL/Kg ve 2015 Temmuz ayında ise 23,98 TL/Kg olmuştur. Bu da yaklaşık %31'lik bir artış demektir. Grafik 6 Türkiye'de dana karkas ortalama fiyatlarının yıllara ve yıl içinde aylara göre değişimini göstermektedir.

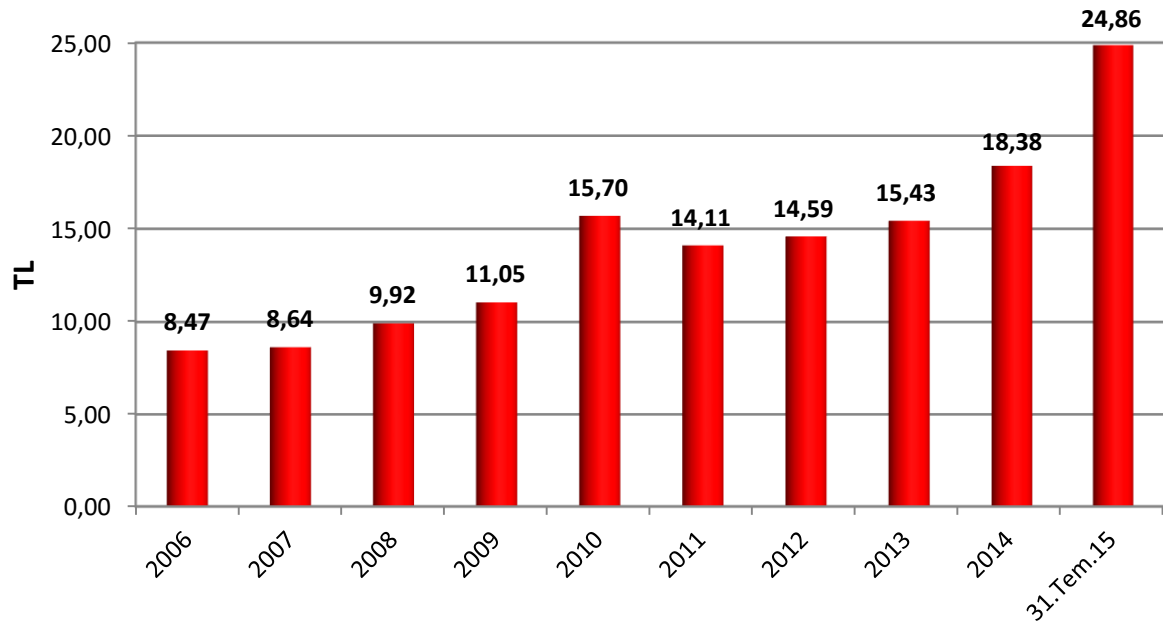
Grafik 6: Türkiye dana karkas ortalama fiyatlarının yıllara ve aylara göre değişimi(TL/Kg)

Kaynak: Ankara Ticaret Borsası Verileri. Oluşturma tarihi: 31.08.2015

Grafik 7 Türkiye’de yıllar itibarıyla dana karkas ortalama fiyatlarının değişimini göstermektedir. Fiyatlar 2006 yılından 2010 yılına kadar artmış daha sonra 2011, 2012 ve 2013 yıllarında 2010 yılının altında seyretmiştir. Fiyatlar 2014 ve özellikle 2015 yılında hızlı bir şekilde artmıştır.

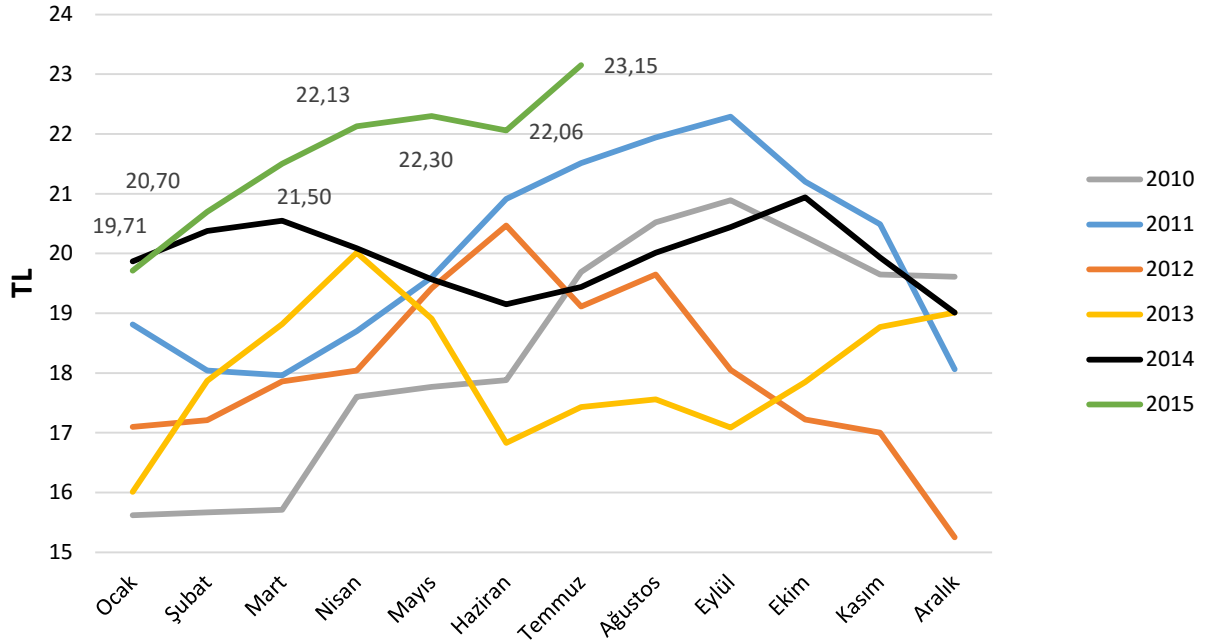
Grafik 7: Türkiye dana karkas ortalama fiyatlarının (TL) yıllara göre değişimi

Kaynak: Ankara Ticaret Borsası Verileri. Oluşturma tarihi: 31.08.2015

Kuzu karkas ortalama fiyatları Ankara Ticaret Borsası verilerine göre 2014 yılı için 19,95 TL/Kg ve 2015 Temmuz ayında ise 23,15 TL/Kg olmuştur. Bu da yaklaşık %16'lık bir artış demektir. Grafik 8 Türkiye’de kuzu karkas ortalama fiyatlarının yıllara ve yıl içinde aylara göre değişimini göstermektedir.

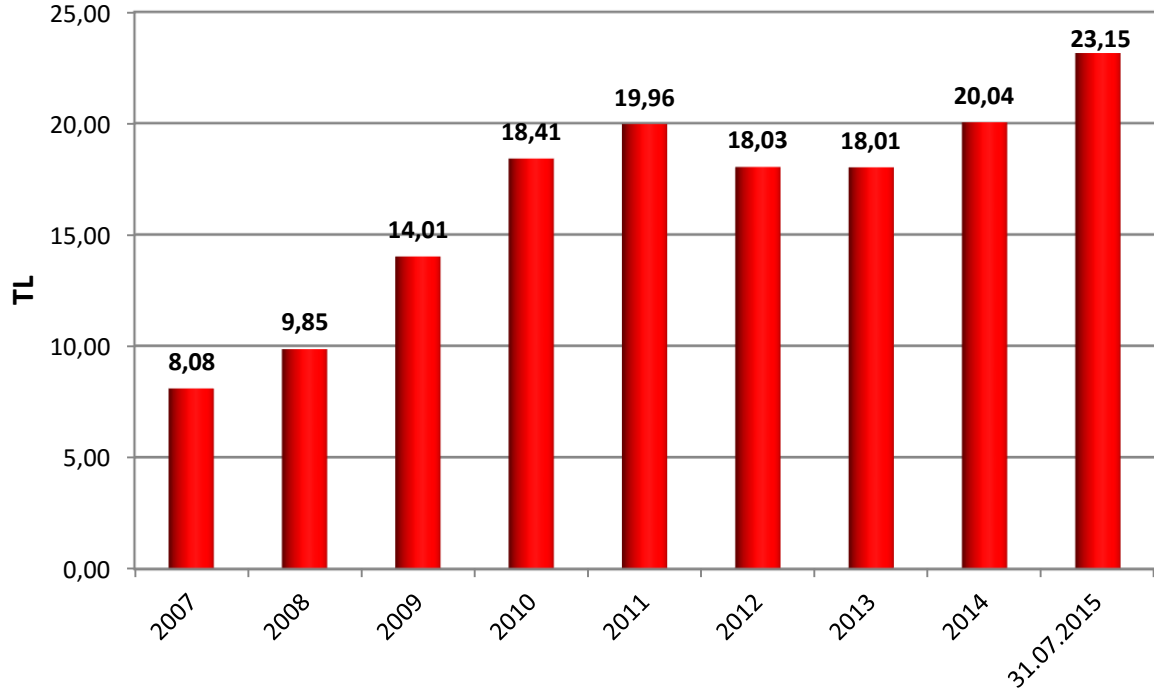
Grafik 8: Türkiye kuzu karkas ortalama fiyatlarının yıllara ve aylara göre değişimi(TL/Kg)

Kaynak: Ankara Ticaret Borsası Verileri. Oluşturma tarihi: 31.08.2015

Grafik 9 Türkiye’de yıllar itibarıyla kuzu karkas ortalama fiyatlarının değişimini göstermektedir. Fiyatlar 2007 yılından 2011 yılına kadar artmış daha sonra 2012 ve 2013 yıllarında 2010 yılının altında seyretnmiştir. Fiyatlar 2014 ve 2015 yılında artmıştır.

Grafik 9: Türkiye kuzu karkas ortalama fiyatlarının (TL) yıllara göre değişimi

Kaynak: Ankara Ticaret Borsası Verileri. Oluşturma tarihi: 31.08.2015

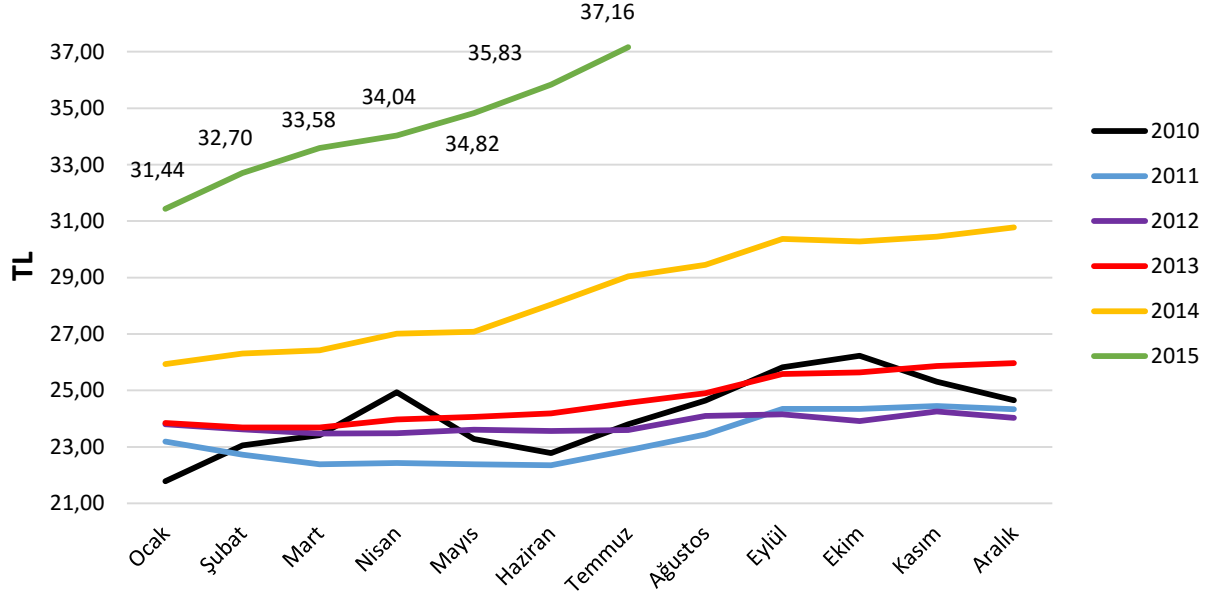
Tablo 56: 2015 yılı Temmuz'da Borsalarda tescil edilen dana karkas ağırlıklı ortalama fiyatları (TL)

Borsa Adı	Miktar (Kg.)	En az fiyat (TL)	En çok fiyat (TL)	Ortalama fiyat (TL)
Ankara	204.009	19,80	25,20	23,21
İstanbul	2.479	20,00	21,96	21,64
Kars	36.332	23,00	24,00	23,01
Kayseri	358.644	21,00	26,50	23,88
İzmir	165.121	22,00	24,00	23,12
Konya	3.768	21,00	22,00	21,35
Gaziantep	98.533	20,00	28,14	24,21
Diyarbakır	219.909	20,00	24,50	22,55
Tokat	19.056	23,30	24,35	23,78
Samsun	59.630	23,96	27,99	24,46
ORTALAMA		21,41	24,86	23,12

Kaynak: Ticaret borsaları verileri 2015

Perakende dana eti fiyatlarının TÜİK TÜFE verilerine göre 2014 yılı fiyat artışı %18,67 olmuştur. Temmuz 2015 itibarı ile 37,16 TL/Kg. olan fiyatlar yılbaşından bu yana %18,2 oranında artmış, Temmuz 2014 – Temmuz 2015 dönemi artış oranı ise %27,98 olmuştur (Grafik 10)

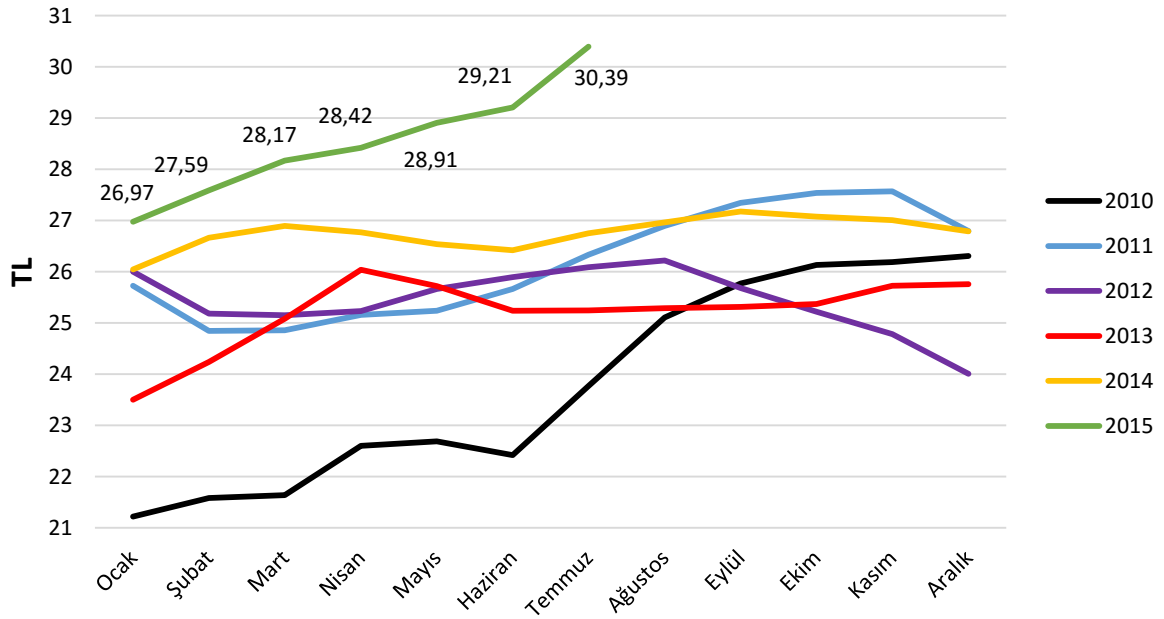
Grafik 10: Türkiye perakende dana eti fiyatlarının yıllara ve aylara göre değişimi (TL/Kg)(2010-2015)

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 31.08.2015

Perakende koyun eti fiyatlarının TÜİK TÜFE verilerine göre 2014 yılı artışı %2,84 olmuştur. Ocak 2015–Temmuz 2015 dönemi içerisinde fiyat %12,68 oranında, Temmuz 2014 – Temmuz 2015 döneminde ise %13,62 oranında artmıştır (Grafik 11).

Grafik 11: Türkiye perakende koyun eti fiyatlarının yıllara ve aylara göre değişimi (TL/Kg) (2010-2015)

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 31.08.2015

5. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Gelişim Stratejisi ve Üst Planlarla Uyumluluk

TR71 Düzey 2 Bölgesi, Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerini kapsamaktadır. TR71 Düzey 2 Bölgesi, 31.823 km²'lik yüzey alanı ile Türkiye yüzölçümünün %4,1'ini kaplayan ve 1.510.080 kişilik nüfusu ile Türkiye'nin yaklaşık %2'lik nüfusunu oluşturan bir Düzey 2 Bölgesi'dir (TÜİK, 2013). Bölge nüfusunun %35,6'sı kırsal alanda yaşamakta olup bu oran Türkiye ortalamasının (%22,72) üzerindedir. İktisadi faaliyet kollarına göre istihdamın dağılımı dikkate alınırsa Türkiye'ye kıyasla bölgede istihdam edilenlerin yaklaşık %36'sı tarım sektöründe çalışmaktadır. Türkiye'de bu oran %25,50'dir. Sanayide istihdam edilenlerin oranı (%17,90) incelendiğinde Türkiye ortalamasından (%26,50) düşük olduğu görülmektedir (AHİKA, 2014)

Türkiye genelinde oluşturulan gayri safi toplam katma değer %1,53'ü TR71 Düzey 2 Bölgesinde oluşturulmaktadır. Türkiye genelinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Bölge illeri orta seviyelerde yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre Aksaray 55, Kırıkkale 41, Kırşehir 40, Nevşehir 36 ve Niğde 56. sırada yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2011).

İktisadi faaliyet kollarının dağılımı açısından bakıldığında, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde tarım sektörü öne çıkmaktadır. Tarımın 2010 yılında Türkiye genelinde GSKD'deki payı %9,5 iken, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde %23,8'dir. TR71 Düzey 2 Bölgesinde oluşturulan GSKD'in %25,1'i sanayiden, %55,3'ü hizmetlerden elde edilirken %19,6'sı tarımsal faaliyetlerden elde edilmektedir. Türkiye nüfusunun yaklaşık %2'sini barındıran TR71 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye'de üretilen toplam GSKD'in yaklaşık %1,53'ünü üretmektedir (AHİKA, 2014).

TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerinin ilçelerini kapsayan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Analizi, tarım ve yaşam kalitesi göstergelerine göre, tarım grubunda bitkisel üretim ve hayvansal üretim değeri bakımından Aksaray Merkez ilçesi ilk sırada yer almaktadır. Bitkisel üretim değeri Niğde Merkez ilçesi ikinci, Kırıkkale'nin Keskin ilçesi üçüncü, Kırşehir Merkez ilçesi dördüncü, Nevşehir Merkez ilçesi beşinci ve Kırıkkale Merkez ilçesi birçok ilçenin gerisinde kalarak 31. sırada yer almıştır. Diğer yandan, hayvansal üretim değeri Kırşehir Merkez ilçesi ikinci, Niğde Merkez ilçesi üçüncü, Kırıkkale Merkez ilçesi altıncı ve Nevşehir Merkez ilçesi birçok ilçenin gerisinde kalarak 27. sırada yer almıştır. Sonuç olarak, TR71 Düzey 2 Bölgesi genelde gelişmişlik sırasında gerileme eğilimindedir (Kalkınma Bakanlığı, 2011; AHİKA, 2014).

TR71 Düzey 2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, bölgenin güçlü yanlarını daha da güçlü hale getirecek, zayıf noktaları iyileştirecek ve olası tehditlere karşı alınacak tedbirleri önceden önlemeye yönelik gelişme eksenlerini belirleyen temel bir yol haritası niteliğindedir. İlgili bölge planında, bölgenin değişimi olumlu yönde tetikleyen faktörleri arasında, bölgenin hayvansal üretimde güçlü bir yapıya ve kültüre sahip olması gelmektedir. Bölge Planında, bölgenin özellikle büyükbaş hayvancılık açısından oldukça önemli bir üretim hacmine sahip olduğu, Niğde ve Aksaray illerinin süt üretiminde, Kırşehir'in ise et üretiminde oldukça iyi konumda olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca planda, bölgede kaba yem üretiminin hem verimliliğin artmasına

hem de rekabet edebilirliğe katkı verdiği belirtilmiştir. Özellikle kırmızı et üretiminin Kırşehir merkezli Aksaray ve Kırıkkale uzantılarında gerçekleştiği ifade edilmiştir (AHİKA, 2014).

Bölge Planında, ekonomik büyümenin bölgenin ana itici gücü durumunda olduğu ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabilmesi için tarım, sanayi ve turizm sektörlerinde verimli, kaliteli ve yenilikçi üretim yoluyla elde edilen katma değer artırılacağı ifade edilmiştir. Özellikle tarım sektöründe yeni ürün araştırmaları yapılarak üretimin çeşitlendirilmesinin destekleneceği belirtilmiştir. Yine 2014-2023 Bölge Planında, tedbirler altında öncelikle ele alınması gereken konular; tarımda üretimin çeşitlendirilmesi, tarımsal ürün işleme tesislerinin yaygınlaştırılması ve kümelenme olarak belirtilmiştir. Nitekim bu analizler, hazırlanmış olan TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Durum Analizi sonuçları ile bire bir uyum içindedir.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ile yerel bilgi, beceri ve kaynakların sürdürülebilir kullanımına dayalı olarak kırsal ekonomilerin güçlenmesi ve tarım sektöründen ayrılan işgücüne iş ve istihdam olanakları sunabilmesi yönündeki öncelikler doğrultusunda; tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması ile kırsal alanda yaratılan iş imkânları, katma değer ve gelirin artırılması amaçlanmıştır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi belgesinde tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması, üreticilerin örgütlenme ve bilgi düzeyinin yükseltilmesi, su ve toprak kaynaklarının etkin kullanımı, tarım ve gıda sanayii işletmelerinin rekabet gücünün artırılması, gıda kalitesi, tüketicinin korunması ve gıda sağlığına yönelik kontrol yapılarının güçlendirilmesi ekonominin geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması stratejik amaç olarak belirtilmiştir (UKKS, 2014). TR71 Düzey 2 Bölgesinde yaptığımız Kırmızı Et Sektörü Durum Analizi de, bölgede kırmızı et sektöründeki üreticilerin örgütlenmesi ve et ürünü üretiminde kalitenin arttırılarak sektörün rekabet gücünün artırılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023 (BGUS), bölgesel kalkınmayla ilgili temel stratejileri belirleyen bir çerçeve belgedir. Stratejik planlama yaklaşımı ile hazırlanmış olan BGUS, ulusal düzeyde bölgesel gelişme politikalarını ortaya koyarken, bölgesel ve yerel düzeyde politika geliştirme, planlama ve uygulamaya yön vermek üzere hazırlanmıştır. BGUS’de, orta gelişmişlik düzeyindeki illerde tarımsal verimliliğin artırılmasına ağırlık verileceği belirtilmiştir. Türkiye genelindeki tablayo benzer olarak TR71 Düzey 2 Bölgesinde 1995 yılında tarımın GSYİH’deki payı %29 iken, 2011 yılında tarımın GSKD’deki payı %23’e gerilemiştir. BGUS’de girişimciliğin ve katma değeri yüksek yenilikçi sektör oluşumlarının destekleneceği belirtilmiştir. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi yönünde yerel koşul ve imkânlarla dayalı olarak mikro girişimciliğin destekleneceği, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yapıların güçlendirileceği, yerele özgü ürünlerin üretiminin desteklenerek katma değer artışının sağlanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca tarımsal verimliliğin yükseltilmesi amacıyla bölgede üretilen tarım ve hayvancılık ürünlerini bölgede işleyerek katma değer yaratacak ilk tesisleşme girişimleriyle üretici örgütlerine dayanan işletme modellerinin destekleneceğine vurgu yapılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Bu durum özellikle önemli ölçüde kırmızı et üretim hacmine sahip olmasına karşın hiçbir et ürünü üretim tesisi olmayan Kırşehir için büyük önem taşımaktadır.

Onuncu Kalkınma Planında, son yıllarda dünya gıda arz-talep dengesinde sürekli ve hızlı değişimlerin ve aşırı spekülasyon hareketlerin etkisiyle tarım ürünleri fiyatlarında meydana gelen

artışın istikrarsızlığa neden olduğu, bu durumun gıda krizini beraberinde getirdiği belirtilmiştir. Yine tarımsal işletmelerin küçük ve dağınık yapıda olmasının pazara erişim ve örgütlenmedeki yetersizliklerin, ayrıca eğitim-yayım hizmetlerinin yaygınlaştırılamamış olmasının önemli sorun alanlarını oluşturduğu ifade edilmiştir. Kalkınma Planında Türkiye’de hayvancılık işletmelerinin genelde küçük ölçekli olduğu; yem bitkileri üretimi ile çayır ve meraların korunma ve ıslahının yetersiz olduğu; suni tohumlama sayısının uluslararası ortalamaların altında olduğu ve hayvan hareketleri ile hayvan sağlığına yönelik önlemlerin yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde, hayvancılık desteklemelerinin miktar ve çeşit olarak artırılması ve bölgesel projelerin uygulamaya konulması neticesinde son yıllarda et ve süt üretiminde artışın meydana geldiği ifade edilmiştir. Ancak aynı dönem içerisinde et üretiminde arz açığı doğuran gelişmelerin ve tüketim artışının et fiyatlarında dalgalanmalara neden olduğu ve bu kapsamda 2010 yılında başlatılan kasaplık canlı hayvan ve et ithalatının azalarak da olsa devam ettiği belirtilmiştir.

Onuncu Kalkınma Planında, toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini esas alan, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkin ve talebe dayalı üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, doğal kaynakları sürdürülebilir kullanan bir tarım sektörünün oluşturulması amaçlanmıştır. Planda 2013 yılında %44 olan toplam sığır varlığı içerisindeki saf kültür ırkı oranının 2018 yılında %56 olması hedeflenmiştir.

Onuncu Kalkınma Planında belirlenen politikalar başlığı altında, tarımda sosyal yapı gözetilerek üretim türüne göre yeter gelirli işletme büyüklüğü temelinde tarımsal işletmelerin etkinliklerinin artırılacağı; gıda güvenliğini teminen ürün piyasalarında ve çiftçi gelirlerinde istikrar gözetilerek etkin stok yönetimi, üretim, pazarlama ve tüketim zincirinde kayıpların azaltılmasına, piyasaların düzenlenmesine ilişkin idari ve teknik kapasitenin güçlendirileceği ve dış ticaret araçlarının etkin kullanılmasının sağlanacağı; üretici örgütlerinin pazara erişiminin kolaylaştırılacağı; tarım ve sanayi işletmelerinin işbirliği ve entegrasyonunun sağlanacağı, yerel ve geleneksel ürünlerin katma değerinin ve ihracata katkısının artırılacağı; tarım sektörüne yönelik mesleki ve teknik eğitim ile yayım konularında bilgi ve iletişim teknolojilerinden etkin bir şekilde faydalanılacağı; katma değeri yüksek ürünlerin geliştirilmesine, gen kaynaklarının korunmasına, ıslah çalışmalarına, nanoteknoloji ve biyoteknolojiye yönelik araştırmalara öncelik verileceği; tarım ve gıda odaklı teknoparklar ile sektörel teknoloji platformlarının tesis edilmesinin sağlanacağı; tarım ve gıda işletmelerinin güvenilir üretim için hijyen mevzuatına uyum süreci, modernizasyon yatırımlarıyla hızlandırılacağı ve bu amaçla söz konusu işletmelerin finansman ihtiyacına yönelik kaynak ve mekanizmaların çeşitlendirileceği; hayvancılıkta etçi tip sığır ve koyun yetiştiriciliğinin geliştirilmesine ağırlık verileceği, bölgesel programların uygulanmasına devam edileceği; işletme odaklı koruyucu veteriner hekimlik sistemi ile hayvan refahını içerecek şekilde tek sağlık politikasının hayata geçirileceği belirtilmiştir.

TR71 Düzey 2 Bölge Planında (2014-2023) belirtilen hedefler, Bölgenin Ülkemizin gelecek on yılda ihtiyaç duyacağı güvenilir hayvansal gıda (kırmızı et ve süt) taleplerini karşılamak için önemli bir merkez haline gelebilme hedefi ile bire bir örtüşmektedir. Özellikle Bölgede, Kırşehir ve Kırıkkale’nin, kırmızı et ve et ürünleri üretiminin merkezi olması hedefi, sektörün desteklenmesi ile gerçekleştirilecek bir durumdur. Bu noktada, öncelikle Kırşehir’in Körpınar ve Kırıkkale’nin Çerikli mevkiilerinin içinde bulunduğu Kırşehir ve Kırıkkale illerinin ihtisaslaşma

yoluyla TR71 Düzey 2 Bölgesinde ana merkez işlevinin güçlendirilmesi fikrinin gerçekleştirilmesi için kümelenmenin desteklenmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bölgede özellikle Kırşehir ilinde önemli ölçüde kırmızı et üretimi gerçekleşmektedir. Ancak üretilen etlerin işlenmeden kasaplık veya hammadde olarak pazarlanması önemli bir katma değer kaybına neden olmaktadır. Zaten yukarıda belirtilen tüm üst planlarda hayvancılık ürünlerini bölgede işleyerek katma değer yaratacak ilk tesisleşme girişimleri ile üretici örgütlerine dayanan işletme modellerinin destekleneceği hususuna vurgu yapılmıştır. Bu sebeple, TR71 Düzey 2 Bölgesi 2014 – 2023 Taslak Bölge Planı kapsamında, bu Bölgenin kırmızı et ve et ürünleri sektöründe ihtisaslaşarak ana merkez haline getirilmesi ve katma değer artırılması planlanmıştır.

Sonuç olarak, TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Gelişim Stratejisi, Bölgenin hayvancılık alanındaki potansiyeli çerçevesinde, başta Onuncu Kalkınma Planı olmak üzere Bölgesel Gelişim Ulusal Stratejisi 2014-2023 (BGUS) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi gibi üst planlara uygun olarak planlanmıştır.

Kaynaklar:

- AHİKA (2014). TR71 Düzey 2 Bölgesi, Bölge Planı 2014-2023.
Kalkınma Bakanlığı (2011). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması.
Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. Karar tarihi: 02.07.20132, Karar no: 1041.
Kalkınma Bakanlığı (2014). Bölgesel Gelişim Ulusal Stratejisi (BGUS) 2014-2023.
TÜİK (2013). Bölgesel İstatistikler. Erişim adresi: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/menuAction.do>
UKKS (2014). Ulusal Kırsal kalkınma Stratejisi 2014-2020. Resmi Gazete yayım tarihi: 21 Şubat 2015, sayısı: 29274.

6. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Mevcut Durum Analizi

Tablo 57, TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinde bulunan büyük ve küçükbaş işletme sayılarını göstermektedir. Büyükbaş işletme sayıları hem besi hem de damızlık veya süt işletmelerinin sayılarını göstermektedir. Küçükbaş işletme sayıları ise koyun ve keçi sayılarını birlikte vermektedir. Bölgede illere göre büyükbaş işletmelerin büyük çoğunluğu (%90'ın üzeri) 0-50 baş hayvana sahiptir. İllere göre işletmelerinde 0-50 baş büyükbaş hayvan bulunan işletmelerin oranı sırasıyla; Kırıkkale %91,72, Aksaray %96,79, Kırşehir %98,15 ve Niğde %98,50. İllere göre işletmelerinde 51-100 baş büyükbaş hayvan bulunan işletmelerin oranı sırasıyla; Kırıkkale %5,43, Aksaray %2,04, Kırşehir %0,91 ve Niğde %0,40'dır. Hayvan sayısı 101-200 olan işletmelerin oranı Kırıkkale için %2,31 iken diğer illerde bu oran %1'in altındadır. Aynı şekilde tüm illerde hayvan sayısı 201 ve üzeri olan işletme sayısı da %1'in altındadır. Bu durumda Bölgede işletmelerin nerdeyse tamamında ortalama büyükbaş hayvan sayısı 0-100 baş arasında değişmektedir. Bölgede Küçükbaş hayvan sayısı bakımından 0-50 baş küçükbaş hayvana sahip işletmelerin oranı Kırıkkale'de %22,58, Aksaray'da %18,90 ve Niğde'de %66,54 iken 51-100 baş küçükbaş hayvana sahip işletmelerin oranı Kırıkkale'de %14,52, Aksaray'da %29,90 ve Niğde 'de %9,37'dir. Hayvan sayısı 101-250 arasında olan işletmelerin oranı en çok Kırıkkale (%46,77) ve Aksaray'dadır (%41,42). Bu oran Niğde için %12,19'dur. Küçükbaş hayvan sayısı 251-500 arasında olan işletmelerin oranı sırasıyla Kırıkkale, Aksaray ve Niğde için %14,52, %8,78 ve %9,37'dir. Küçükbaş hayvan sayısı 501 ve üzeri olan işletmelerin oranı ise sırasıyla Kırıkkale, Aksaray ve Niğde için %1,61, %0,99 ve %2,54'tür.

Tablo 57: TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinde bulunan büyükbaş ve küçükbaş hayvan işletme sayıları

Büyükbaş [Besi+Damızlık (süt)]						
Hayvan Sayısı (baş)	0-50	51-100	101-200	201-üzeri	Toplam Büyükbaş İşlt.	
Kırıkkale	676	40	17	4	737	
Aksaray	16.786	354	83	119	17.342	
Kırşehir	11.911	111	78	36	12.136	
Niğde	16.641	186	68	-	16.895	
Nevşehir	-	-	-	-	-	
Küçükbaş (Koyun+Keçi)						
Hayvan Sayısı (baş)	0-50	51-100	101-250	251-500	501- üzeri	Toplam Küçükbaş İşlt
Kırıkkale	14	9	29	9	1	62
Aksaray	553	875	1.212	257	29	2.926
Kırşehir	-	-	-	-	-	-
Niğde	4.645	654	851	654	177	6.981
Nevşehir	-	-	-	-	-	-

Kaynak: GTH İl Müdürlükleri.2015

Tablo 58 TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinde yem bitkisi ve çayır mera alanlarının büyüklüğünü göstermektedir. Bölgede çeşitli yem bitkileri üretimi açısından en büyük payı Kırşehir (%76,62) almakta bunu sırasıyla Aksaray (%18,88), Niğde (%10,04) ve Kırıkkale (%0,47) izlemektedir. Mısır silajı üretiminin Aksaray ve Niğde illerinde yapıldığı görülmektedir. Bölge toplam çayır ve mera alanının %55,97'si Niğde'de, %15,84'ü Nevşehir'de, %15,46'si Kırıkkale'de, %8,85'i Kırşehir'de ve %3,88'i ise Aksaray'da bulunmaktadır.

Çayır mera alanlarına baktığımızda, TR71 Düzey 2 Bölgesi'ndeki %29,4 oranının ülke ortalaması olan %18,6'dan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle hayvancılığın geliştirilmesi açısından bir fırsat olarak görülebilir. Diğer taraftan, TR71 Düzey 2 Bölgesi %4,9'luk oranla, ülkenin orman ve fundalık alan ortalamasının çok altında kalmaktadır. Tarım dışı alanlar karşılaştırıldığında ise, Türkiye'deki oranın %21,7, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nin ise %9,9'luk bir paya sahip olduğu görülmektedir. Kırşehir ili, toplam 113.830 hektar ekiliş alanı ile Türkiye'deki toplam arpa ekiliş alanlarının %3,78'ine sahiptir. Kırşehir ilinde sulama suyunun yetersizliği, çiftçilerin hububat üretimine ve özellikle de hayvan yemi olarak kullanılan arpa üretimine yönelmesine yol açmaktadır. Bölgede üretilen tahıl genellikle ham olarak satılmakta ya da yem ve un fabrikalarında değerlendirilmektedir. Bunun yerine, katma değeri yüksek olan tohumluk tahıl üretiminin yaygınlaştırılması, yemlik arpa yerine biralık arpa, ekmeklik buğday yerine makarnalık buğday üretilmesi gibi farklılıklar oluşturularak bölge için daha akılcı bir üretim politikası oluşturulabilir.

Tablo 58: TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinde yem bitkisi ve çayır-mera alanları (da)

	Arpa	Mısır Dane	Mısır Silaj	Çeşitli Yem Bitkileri	Çayır-Mera
Kırıkkale	400.100	-	-	12.153	693.070
Aksaray	888.370	71.210	99.260	332.610	174.047
Kırşehir	877.000	-	-	1.979.000	396.500
Niğde	274.040	-	35.390	259.250	2.509.070
Nevşehir	659.672	13.560	-	-	710.000

Kaynak: GTH İl Müdürlükleri 2015

6.1. TR71 Düzey 2 Bölgesi kırmızı et sektörü hayvancılık işletmeleri durum analizi

Tablo 59 TR71 Düzey 2 Bölgesi kırmızı et sektörü durum analizi sonucunda elde edilen verileri göstermektedir.

Tablo 59: TR71 Düzey 2 Bölgesi ve Bölge illere göre kırmızı et sektörü hayvancılık işletmeleri durum analizi

		Oran (%)					
		Bölge geneli	Aksaray	Kırıkkale	Kırşehir	Nevşehir	Niğde
İşletme çalışan sayısı	1-2	56,25	100,00	79,20	36,36	71,43	12,50
	3-5	28,13		16,70	40,91	28,57	37,50
	6-10	7,81		4,20	9,09		25,00
	10 ve üstü	7,81			13,64		25,00
İşletmede çalışanların yaşı	>40	28,13	33,30	29,20	22,73	42,86	25,00
	<40	71,88	66,70	70,80	77,27	57,14	75,00
İşletme sahibinin eğitim seviyesi	ilkokul	28,13		29,17	27,27	14,29	50,00
	ortaokul	18,75		20,83	18,18	42,86	
	lise	34,38	100,00	45,83	27,27	14,29	12,50
	üniversite	17,19		4,17	27,27	14,29	37,50
	YL/doktora	1,56				14,29	
İşletme tipi	aile	81,25	100,00	98,80	63,64	100,00	62,50
	şirket	18,75		4,20	36,36		37,50
Hayvan sayıları ırk dağılımı ve kayıt durumu	büyük baş	75,00	100,00	75,00	72,73	85,71	62,50
	küçük baş	25,00		25,00	27,27	14,29	37,50
Arazi büyüklüğü ve tipi	ekilebilir kuru	84,38	66,70	87,50	77,27	100,00	87,50
	ekilebilir sulu	15,63	33,30	12,50	22,73		12,50
Girdi temini durumu	öz sermaye	51,56	33,30	66,67	50,00	14,29	50,00
	kredi ve teşvik	21,88		16,67	13,64	71,43	25,00
	her ikisi	26,56	66,70	16,67	36,36	14,29	25,00
Hayvan temini durumu	civar pazarlardan toplama	32,81	100,00	20,83	36,36	28,57	37,50
	işletme içinden temin	26,56		41,67	9,09	28,57	37,50
	uzak veya diğer illerden toplu temin	6,25		4,17	9,09	14,29	
	ithalat	3,13		4,17	4,55		
	civar pazar ve uzak ve diğer iller	10,94		20,83	4,55		12,50
	civar pazar, uzak ve diğer iller, ithalat	20,31		8,33	36,36	28,60	12,50
Hayvanların yaşa göre sınıflandırılması	buzacağı, kuzu, oğlak	3,13		4,17	4,55		

	dana, düve, toklu, şişek, çebiç boğa, koç, teke ergin inek, koyun, keçi	67,19 3,13 26,56	100,00	70,83 4,17 20,83	59,09 4,55 31,82	71,40 28,60	62,50 37,50
Hayvan barınak tipi	kapalı yarı açık yarı açık ve kapalı	42,19 26,56 31,25	66,70 33,30	58,33 8,33 33,33	36,36 31,82 31,82	42,90 57,10	37,50 50,00 12,50
Besi süresi	3-5 ay 6-12 ay 13-18 ay 19-24 ay	21,88 67,19 9,38 1,56	100,00	37,50 54,17 8,33	18,18 72,73 9,09	85,70 14,30	12,50 62,50 25,00
Kaba yem temin durumu	kendi arazisi satın alma kısmen satın alma	25,00 35,94 39,06	33,30 66,70	29,17 45,83 25,00	27,27 40,91 31,82	28,57 71,43	12,50 25,00 62,50
Kesif yem temin durumu	kendi arazisi satın alma kısmen satın alma	10,94 64,06 25,00	66,70 33,30	4,17 79,17 16,67	18,18 50,00 31,82	28,57 42,86 28,57	12,50 75,00 25,00
Yemlerin veriliş şekli ve teknik destek durumu	hazır karma yem + kaba yem hazır karma yem + tahıl + kaba yem total karma rasyon hazırlanması (hayvanların ihtiyacına göre)	7,81 54,69 37,50	66,70 33,30	8,33 79,17 12,50	9,09 45,45 45,45	28,60 71,40	12,50 25,00 62,50
Yem hazırlanma ve karma da kullanılan ekipman durumu	gerekli ekipman var gerekli ekipman yetersiz gerekli ekipman hiç yok	46,88 10,94 42,19	33,30 66,70	37,50 4,17 58,33	45,45 22,73 31,82	71,40 28,60	62,50 12,50 25,00
Yem katkı maddesi kullanım durumu	vitamin vitamin + mineral hepsi herhangi bir yem katkısı kullanılmıyor	6,25 23,44 20,31 50,00	33,30 66,70	8,33 8,33 25,00 58,33	4,55 36,36 9,09 50,00	14,29 14,29 42,86 28,57	37,50 25,00 37,50
Kullanılan suyun kaynağı	şebeke suyu kuyu suyu	46,88 53,13	100,00	58,33 41,67	50,00 50,00	14,29 85,71	50,00 50,00
Mera kullanım durumu	meraya çıkıyor meraya çıkmıyor	40,63 59,38	100,00	54,17 45,83	36,36 63,64	28,57 71,43	37,50 62,50
Meraya çıkıyorsa mera kullanım süresi	1-2 ay	12,00		16,70	12,50		

	2-3 ay	16,00					
	3-5 ay			12,50	100,00	33,30	
	5-8 ay						
	6-12 ay	72,00		83,30	75,00		66,70
Besi öncesi karantina durumu	uygulanıyor	68,75	100,00	62,50	72,73	85,71	50,00
	uygulanmıyor	31,25		37,50	27,27	14,29	50,00
Aşılama durumu	düzenli aşı yapılıyor	85,94	100,00	87,50	86,40	71,43	87,50
	bazı aşılar yapılıyor	4,69		8,33		14,29	
	tarım il müdürlüğü yaparsa yapılıyor	9,38		4,17	13,60	14,29	12,50
Veteriner hekimlik hizmetleri	özel klinikten sağlanıyor	31,25	33,30	20,83	36,36	57,10	25,00
	tarım il müdürlüğünden sağlanıyor	23,44		25,00	27,27		37,50
	çiftlik veteriner hekimince sağlanmakta	14,06	33,30	4,17	9,09	42,90	25,00
	özel klinikten ve tarım il müdürlüğünden sağlanmakta	31,25	33,30	50,00	27,27		12,50
İşletmede en çok görülen hastalıklar	şap	23,44		20,83	31,82		37,50
	ayak hastalıkları	29,69		41,67	31,82	14,29	12,50
	ciğer hastalığı	23,44	66,70	12,50	22,73	57,14	12,50
	diğer	7,81	33,30	4,17	9,09	14,29	
	ciğer ve ayak	15,63		20,83	4,55	14,29	37,50
Besi performansı göstergeleri	besi sonu canlı ağırlık	18,75		16,67	18,20		50,00
	gcaa	7,81		4,17	18,20		
	karkas randımanı	9,38		8,33		42,90	12,50
	tecrübeye göre karar (göz kararı)	64,06	100,00	70,83	63,60	57,10	37,50
Besi materyalinin pazarlanma şekli	canlı olarak satma	28,13		29,17	31,82	14,29	37,50
	mezbaha da kesim	46,88	33,30	45,83	45,45	57,14	50,00
	kendi işletmesinde değerlendirme (kasap, lokanta vs)	15,63	66,70	4,17	18,18	28,57	12,50
	et entegre tesisleriyle anlaşmalı satış	3,13		4,17	4,55		
	kurban	6,25		16,67			
Gübrenin kullanım durumu	dışarı satış	12,50			36,36		
	kendi işletmesinde kullanım	73,44		79,17	59,09	100,00	100,00
	atılıyor	14,06	100,00	20,83	4,55		

Yapağı, tiftik ve kılın değerlendirme şekli	dışarı satış kırkım karşılığı verme	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Örgütlenme durumu (kooperatif, birlik vs)	üye	70,31	100,00	87,50	45,45	57,14	87,50
	üye değil	29,69		12,50	54,55	42,86	12,50
Tarımsal destek durumu (arazi, hayvan, yem bitkisi vs)	yararlanıyor	93,75	100,00	100,00	90,91	85,71	87,50
	yararlanmıyor	6,25			9,09	14,29	12,50
Hayvancılık faaliyetlerinden memnuniyet durumu ve gelecek planı	memnunum ve yapmaya devam etmeyi planlıyorum	75,00	100,00	79,17	63,64	57,14	100,00
	memnunum ve yapmaya devam etmeyi planlamıyorum	6,25		8,33	4,55	14,29	
	memnun değilim ve yapmaya devam etmeyi planlıyorum	18,75		12,50	31,82	28,57	
İşletme türü	koyun keçi	23,44		25,00	27,27		37,50
	sığır besi	50,00	66,70	54,17	50,00	57,14	25,00
	süt ve besi	26,56	33,30	20,83	22,73	42,86	37,50
Barınak durak tipi	bağlı	26,56	33,30	50,00	13,64	14,29	
	serbest	70,31	66,70	45,83	81,82	85,71	100,00
	her ikisi	3,13		4,17	4,55		
Barınak havalandırma durumu	doğal havalandırma	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Barınak aydınlatma durumu	yeterli	70,31	33,30	50,00	77,30	100,00	100,00
	yetersiz	28,13	66,70	45,83	22,70		
	çok yetersiz	1,56		4,17			
Yemlik tipi, adet ve boyutları	yeterli	95,31	100,00	95,83	95,40	85,71	100,00
	eksik	3,13		4,17		14,29	
	yetersiz	1,56			4,50		
Yemlik tipi	beton	78,13	100,00	83,33	68,18	100,00	62,50
	ağaç/metal	21,88		16,67	31,82		37,50
Suluk tipi, adet ve büyüklükleri	otomatik	51,56	66,70	41,67	63,64	28,57	62,50
	duraklı (havuz)	48,44	33,30	58,33	36,36	71,43	37,50
Sulukların yeterlilik durumu	yeterli	85,94	100,00	79,17	95,45	85,71	75,00
	eksik	10,94		12,50	4,55	14,29	25,00

	yetersiz	3,13		8,33			
Altılık temizliğinin yapılış şekli	insan gücü	48,44	33,30	70,83	40,91	14,30	37,50
	otomatik sıyrıcı	9,38	33,30	12,50	9,09		
	traktörle mekanik olarak	42,19	33,30	16,67	50,00	85,70	62,50
Altılık temizliği ne sıklıkla yapılıyor	günlük	40,63	66,70	62,50	31,80	14,29	12,50
	haftalık	10,94	33,30	4,17		14,29	50,00
	aylık	35,94		16,67	54,50	71,43	25,00
	yıllık	12,50		16,67	13,60		12,50

6.1.1. Bölgedeki hayvancılık işletmelerinin genel durumu

Besi işletmeciliği hayvancılık sektöründe içerisinde riskleri en az işletme türü olması nedeniyle ve diğer hayvancılık işletmelerine nazaran daha az işçilik gereksinimi nedeniyle geleneksel çiftçilerce daha çok tercih edilmektedir. Bölgede yapılan çalışmada, besi işletmelerinin önemli bir kısmının (%81,3) aile ve geriye kalan kısmının (%18,8) ise şirket işletmesi olarak iş yaptığı saptanmıştır. İşletme sahiplerinin eğitim durumu çoğunlukla lise (%34,4) düzeyinde olup, üniversite mezunu işletme sahibi oranı da %18,8 oranındadır. İşletme sermayesini büyük oranda öz sermaye (%51,6) oluşturmakla beraber, %21,9 oranında kredi veya teşvik katkısı kullanan işletme mevcuttur. Bölgede tüm Türkiye’de olduğu gibi kırmızı et sektörünü önemli oranda büyük baş hayvancılar oluşturmakta (%75), bununla birlikte önemli düzeyde küçükbaş hayvan işletmesinin de mevcut olduğu görülmektedir. İşletmelerde çalışan sayısı çoğunlukla 1- kişiden oluşmakta (%56,3) olup 10 ve üstü işçi çalıştıran işletme (%7,8) sayısı oldukça sınırlıdır. Çalışanların önemli kısmını (%71,9) kırk yaş altı çalışanların oluşturduğu görülmüştür. Özellikle küçük işletmelerin çoğunun değişen büyüklüklerde ekilebilir arazilere sahip olduğu, bu arazilerin de büyük kısmının da ekilebilir kuru arazilerden (%84,4) oluştuğu tespit edilmiştir.

6.1.2. Bölgedeki hayvan barınaklarının durumu

Bölgede yapılan saha incelemelerinde barınak tiplerinin bölge, işletme büyüklüğü ve barındırılan hayvan türlerine göre farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Bölgede yapılan anket çalışmasında, bölgede yer alan işletmelerin %42,2’sinin kapalı barınağa, diğer kalan kısmının ise yarı açık veya her iki tipte barınaklara sahip olduğu ortaya konmuştur.

Besi işletmelerinin etrafta bulunan diğer işletmelerden etkilenecek barınaklarını inşa ettiği görülmektedir. Genelde her bölgede bulunan barınak tiplerinin benzerlik göstermesi bunu doğrular niteliktedir. Örneğin Kırşehir ili Körpınar bölgesinde bulunan işletmelerin büyük bir bölümü açık besi şeklinde iken (Fotoğraf 1), Kırıkkale ili Delice ilçesi Çerikli bölgesinde bulunan büyük ölçekli işletmelerin dahi önemli kısmının kapalı ahır sistemini tercih ettiği gözlemlenmiştir (Fotoğraf 2).

Yine işletme büyüklüğünün de barınak tipleri üzerine önemli etkisi olduğu gözlemlenmiştir. İşletme büyüdükçe, işletmelerin daha modern şartlara sahip olduğu görülmüştür. Küçük (elli baş ve altı) ve bazı orta büyüklükteki işletmeler (50-100 baş arası) kapalı ahır sistemlerini tercih ederken büyük ölçekli işletmelerin genelde açık/yarı açık sistemleri tercih ettiği tespit edilmiştir. İşletme büyüklüğü arttıkça işçilik arttığı için serbest dolaşimli açık sistemlerin tercih edildiği dikkat çekmiştir. Açık serbest dolaşimli sistemlerde ahır yapım maliyetlerinin düşük oluşu, hayvanların yemlenmeleri (Fotoğraf 3) ve gerekse altlarının temizlenmesinin mekanizasyona uygun olması, bu sistemin büyük işletmeler tarafından tercih edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Belirli büyüklüğün altında olan işletmeler mekanizasyon için gerekli yatırımı karşılayacak ekonomik güce sahip olmadıkları için bu tür işletmeler genelde kapalı ve duraklı ahır sistemleri tercih ettiği görülmüştür (Fotoğraf 4). Bu tür işletmeler daha çok aile tipi işletmeler olup yoğun iş gücüne bağlı olarak işlerini yürütmektedir.

Fotoğraf 1. Açık sistem besi (Kırşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi:29.05.2015)

Fotoğraf 2. Kapalı besi (Kırıkkale)
(Fotoğraf çekim tarihi:29.04.2015)

Fotoğraf 3. Mekanizasyonla yemleme yapılabilen açık sistem besi (Kırşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi:11.03.2015)

Fotoğraf 4. Kapalı besi yapılan küçük aile işletmesi (Kırıkkale)
(Fotoğraf çekim tarihi:29.04.2015)

Açık serbest dolaşimli ahır sistemlerinin tamamında otomatik suluk, beton yemlik (Fotoğraf 3), yeterli gezinti alanları (Fotoğraf 1) mevcutken, kapalı ahır sistemlerinin bir kısmı yeterli donanımına sahip olmadığı görülmüştür. Özellikle küçük ölçekli ve bazı orta ölçekli kapalı ahır sistemlerinde yeterli yemlik, suluk, aydınlatma ve havalandırma sisteminin (Fotoğraf 4)

bulunmadığı tespit edilmiştir. İşletme büyüklüğü arttıkça ahırların daha modernize olduğu gözlemlenmiştir. Ziyaret edilen işletmelerin %51,6'sının otomatik suluk, %78,1'inin beton yemlik sistemine sahip olduğu tespit edilmiştir. Yine bu işletmelerin büyük bir kısmının işletmelerinde yeterli yemlik, suluk ve aydınlatmaya sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bölgede görülen işletmelerin tamamında havalandırma doğal havalandırma sistemi şeklindedir. Bu istatistik verileri küçükbaş da içermekte olup, küçükbaş işletmeler daha çok havuz tipi suluk ve ahşap yemlik sistemlerini tercih etmektedir.

Küçükbaş (Koyun-keçi) işletmelerinin önemli bir bölümü açık ve kapalı ağıllara sahip olduğu görülmektedir. Kapalı küçükbaş hayvan işletmelerinde genelde ağılların yeteri kadar aydın ve havadar olmadığı (Fotoğraf 5) ve altlarının yılda bir kez temizlendiği tespit edilmiştir. Bu tür işletmelerin bir kısmı beton bir kısmı ise ahşap/metal yemlikler tercih etmektedir. Küçükbaş hayvan işletmelerinde hayvanların su ihtiyacı beton havuz (Fotoğraf 5 ve 6) şeklinde yapılmış suluklarla giderilmektedir. Küçükbaş hayvan işletmelerinin çoğu kapalı ağıl yanında hayvanlarında dinlenilmelerine olanak sağlayan sundurma tarzı açık ağıllarının da bulunduğu görülmüştür (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 5 Bir ağıl içi görünüm (Kırıkkale)
(Fotoğraf çekim tarihi:29.04.2015)

Fotoğraf 6. Bir koyunculuk işletmesi (Kırıkkale)
(Fotoğraf çekim tarihi:29.04.2015)

6.1.3. Veteriner hizmetleri

Ziyaret edilen farklı büyüklüklerdeki işletmelerin farklı şekillerde Veteriner hizmeti aldığı saptanmıştır. Veteriner hizmeti küçük ölçekli işletmelerde genelde Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüklerinin (GTHM) sunduğu aşılama işlemleri ve hayvanlarının hastalandığında özel Veteriner Hekimlerden alınan hizmetler şeklinde olduğu görülmektedir. Yine orta ve büyük ölçekli işletmelerin tamamının GTHM temaslarının olduğu ve buradan bir takım Veterinerlik hizmetleri aldıkları, ancak buna ek olarak bu işletmelerin kendilerinin birlikte çalıştığı özel Veteriner Hekimler veya işletme Veteriner Hekimlerinin sunduğu hizmetlerden de yararlandığı tespit edilmiştir. Ziyaret edilen işletmelerin çok büyük kısmı hayvanların gerekli aşılarının düzenli (%85,9) olarak yapıldığını ifade etmişlerdir. GTHM personelinin sahada sunduğu hizmetlerin çoğu kez aşılama ile sınırlı olduğu, tedavi için daha çok özel Veteriner kliniklerinden hizmet (%76,6) alındığı belirlenmiştir. Veteriner hizmetlerinin genelde hayvanları hastalıklardan koruma ve hastalıkların tedavisine yönelik olduğu gözlemlenmiştir. Ancak hayvanların beslenmesi konusunda Veteriner Hekimlerce yetiştiriciye çok fazla hizmet sunulmadığı, bu tür hizmetlerin genelde yem tedarik eden firmaların temsilcilerince verildi bildirilmiştir. Bu bilgilerin ise ticari kaygılar nedeniyle çoğu kez çok sağlıklı olmadığı ifade edilmiştir. Hizmet sunan Veteriner Hekimlerin mezun olduktan sonra sahada bilgilerini güncelleme şanslarının fazla olmaması nedeniyle zaman zaman yetiştiricinin sorununu çözme konusunda sıkıntı yaşadığı, bu nedenle belirli aralıklarla bu Veteriner Hekimlere değişik konularda (yetiştiricinin önerisi doğrultusunda) konusunda uzman kişiler tarafından kısa süreli kursların verilmesinin faydalı olacağı ifade edilmiştir.

6.1.4. Hastalıklar ve mücadele

Besi işletmelerinde birçok hastalığın görüldüğü ifade edilmiştir. Bu hastalıklar sırasıyla ayak hastalıkları (%29,7), Şap (%23,4), akciğer hastalıkları (%23,4) ve asidozis (deneleme), ishal ve

çok nadirde olsa Tüberküloz olarak sıralanabilir. Hastalıkların bölgelere ve işletme durumuna göre farlılıklar gösterdiği görülmüştür. Bazı bölgelerde Şap hastalığı problem olmaya devam ederken diğer yerlerde düzenli aşılamalarla Şap hastalığının problem olmaktan çıktığı gözlemlenmiştir. Yine kapalı ahır bulunan ve yeterli havalandırması olmayan ahırlarda oluşan yoğun amonyağın solunum sistemini tahrip etmesi sonucu oluşan akciğer problemlerinin daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Besi hayvanlarının beslenmesinde yoğun miktarda nişastaca zengin dane yemler kullanılmaktadır. Bu yemlerde belirli sınırların üzerine çıktığında akut veya kronik diye ifade edilen asidozise neden olmaktadır. Akut durumlarda hastalık asidozis (deneleme) olarak kendini gösterirken daha hafif formlarda ise ayak problemi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yine özellikle büyük ölçekli işletmelerde hayvanların altı sık sık temizlenmediği durumlarda hayvanların ayakları uzun süre ıslak kalmaya bağlı olarak tırnaklarda yumuşama ve bunun sonucu tırnak problemi oluşabilmektedir. Bağlı olarak beslenen hayvanlarda hareketsizlik sonucu tırnak deformasyonları şekillenmekte ve buna bağlı ayak hastalıkları oluşabilmektedir. Şap ve Tüberküloz gibi hastalıklar ise daha önce hastalanmış hayvanların yanlışlıkla sürüye dâhil edilmesi veya hasta hayvanlarla sağlıklı hayvanların bir şekilde temas etmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Bu hastalıkların kontrolü için gerekli aşılar tüm işletmelerde gerek kamu ve gerekse özel Veteriner hekimlerce yapılmaktadır. Diğer hastalıkların ise daha çok bireysel olarak tedavilerinin genellikle özel çalışan Veteriner hekimlerce gerçekleştirildiği ifade edilmiştir.

6.1.5. Yem kullanım durumu

Bölgede bulunan besi işletmelerinde, hayvanlar belirli bir yaşta piyasadan toplandıktan sonra yoğun beslenme programına tabi tutularak genellikle 6-12 ay (%67,2) kadar beslendikten sonra kesildiği saptanmıştır. Bu dönem zarfında büyük baş hayvanların beslenmesinde ortalama %20-30 kaba yem ve %70-80 konsantre yem kullanıldığı ifade edilmiştir. Küçük ölçekli işletmeler dışında kalan işletmeler meralardan yararlanmadan (%59,4) yoğun besleme programı uyguladıklarını bildirmişlerdir. Genel olarak büyükbaş hayvanlara günlük 10 kg kadar toplam yem iki öğün halinde verilmektedir. Küçükbaş (koyun/keçi) işletmeler ise çoğunlukla meradan yararlanmakla birlikte hayvanların meraya çıkmasının mümkün olmadığı dönemlerde hayvanların yaklaşık olarak %50 kaba ve %50 konsantre yemlerle beslendiği ifade edilmiştir. Günlük küçükbaşlara yaklaşık 2 kg civarında yem verildiği bildirilmiştir. Kaba yem olarak bölge genelinde hububat samanının yaygın (Fotoğraf 7) olarak kullanıldığı görülmüştür. Kırıkkale ve Kırşehir’de hemen hemen saman tek kaba yem kaynağı olarak kullanılırken, Aksaray başta olmak üzere Niğde ve Nevşehir’de samana ek olarak yonca ve zaman zaman da silaj kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bölgede yer alan Aksaray ili ülkemizin en önemli kaba yem üreten illerinden bir tanesi olmasına rağmen, bu kaba yemin bölgedeki diğer illerde besi için çok fazla kullanılmadığı saptanmıştır. Saman dışında kalan kaba yemlerin daha çok süt ineklerinde kullanılacağı şeklinde bir algının mevcut olduğu dikkati çekmiştir. Ziyaret edilen işletmelerin yalnızca %25 kadarı kendi kaba yemlerini işletmelerinden temin ettiğini ifade etmiştir (Fotoğraf 8). Konsantre yem olarak işletmelerin tamamı halk arasında fabrika yemi diye ifade edilen karma yem kullanmaktadır. Ancak maliyeti azaltmak adına bu yeme ek olarak kendi arazilerinden elde ettikleri ve/veya satın aldıkları tahıl tanelerini de ekleyerek besi yaptıkları görülmüştür (%54,7). Kesif yem ihtiyacının tamamını kendi işletmesinden temin ettiğini söyleyen işletme oranı %10,9 olup, bunların da daha ziyade küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeler olduğu görülmüştür. Yine besicilerin bir kısmı yem katkı maddesi diye ifade

edilen Vitamin (%6,3), Vitamin + mineral (%23,4) ve Vitamin + mineral bazı maya (%20,3) gibi prebiyotik özellikteki maddeleri yeme dâhil ettiklerini ifade etmişlerdir.

Fotoğraf 7. Hububat samanı (Kırşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi:05.06.2015)

Fotoğraf 8. Kendi arazisinde kaba yem üretimi (Niğde)
(Fotoğraf çekim tarihi:04.08.2015)

6.1.6. Enerji ve su kullanımı

Ziyaret edilen bütün işletmelerde elektrik mevcut olup, işletme büyüklüğüne göre enerji kullanım durumunun değiştiği gözlemlenmiştir. Küçük ölçekli işletmelerde elektrik yalnız aydınlatma amacı ile kullanılır iken işletme büyüdükçe elektriği kullanım amacının çeşitlendiği görülmüştür. Bu işletmelerde elektrik aydınlatmadan, yemin kırılması, karılması (Fotoğraf 9), hayvanların önlerine dağıtılması ve altlarının temizlenmesine kadar birçok alanda kullanılmaktadır. İşletme büyüklüğü arttıkça da enerji ihtiyacı da artmaktadır. Gezilen işletmelerin tamamında enerji ihtiyacının şebeke elektriğinden sağlandığı gözlemlenmiştir. Bölgede bulunan işletmelerde alternatif enerji kaynağına rastlanmamıştır.

İşletmelerin su ihtiyacı genelde kuyu suyu (%53,1) ile karşılanmakla birlikte, küçük işletmelerde şebeke suyunun da kullanıldığı saptanmıştır. Su hayvanların ihtiyacı dışında, çiftliklerin temizliği ve yem bitkisi üretimi içinde oldukça önemli bir besindir. Su kullanımı yine işletmenin büyüklüğü ile doğru orantılı olup, büyük işletmelerin kendi sularını yer altı sularından (kuyu suyu) sağlayarak su maliyetlerini azaltma durumuna gittiği görülmüştür. İşletmelerde kullanılan suyun kalitesi fiziksel olarak genelde yeterli olduğu saptanmıştır. Ancak bazı bölgelerde işletmelerin çok yoğun oluşunun yakın zamanda yer altı su kalitesine olumsuz olarak yansıtacağı kanaatini oluşturmuştur.

Fotoğraf 9. İşletme içi yem hazırlama üniteleri (Niğde)
(Fotoğraf çekim tarihi:04.08.2015)

6.1.7. Biyolojik atıkların durumu

Besi işletmelerinde görülen en önemli biyolojik atık dışkı ve idrardır. Bölgede kırmızı et üretimine yönelik hayvan besleyen işletmelerde ortaya çıkan atıkların tamamı tarımda gübreleme amaçlı kullanıldığı ifade edilmiştir. Küçük ölçekli işletmelerin çoğunluğu bir miktar araziye de sahip oldukları için bu işletmeler dışkıyı belli bir alanda dinlendirdikten sonra arazilerinde gübre olarak kullanılmaktadır (%73,4). Bu tür işletmelerin ürettiği günlük dışkı

miktarı çok fazla olmadığı için nispeten çok ciddi sorun teşkil etmemektedir. Ancak, orta ve özellikle büyük ölçekli işletmelerde dışkı yönetimi ciddi sorun olduğu dikkati çekmiştir. Şimdilik arazisi olan arazisinde, olmayanlar ise bir yerde biriktirerek isteyen vatandaşlara karşılıksız olarak vermektedir. Ancak, bu işletmelerde üretilen bu atıklar miktar olarak oldukça fazla olduğu için dışkıda bulunan zararlıların olumsuz etkilerinin minimuma inmesi için gerekli sürelerde dinlendirilmeleri pek mümkün olmamaktadır. Bunların bu şekilde araziye saçılmalarının ciddi çevre sorunlarına yol açacağı aşikârdır. Ziyaret edilen besi işletmelerinin çoğunda (bazı besi ve süt-besi karışık olanlar hariç)(Fotoğraf 10 ve 11) süt işletmelerinde olduğu gibi düzenli dışkı çukurunun olmadığı gözlemlenmiştir. Bin başın üzerinde hayvan varlığına sahip işletmelerin dışkı yönetimi konusunda destek almaları ve dışkı yönetimini daha doğru yapmaları ilerde oluşacak çevre sorunlarının önlenmesi açısından son derece önemlidir. Bir hayvanın yaklaşık 40-45 kg günlük atık (dışkı-idrar) çıkaracağı düşünüldüğünde, 1000 başlık bir işletmenin günlük 40-45 ton atık ürettiği ve bunun birkaç günde çok büyük miktarlar teşkil edeceği ortadadır. Dışkı sularının yer altı sularına karışması sonucu yer altı sularının kirliliğine neden olacağı ortadadır. Bu tür işletmelerin yer altı sularını kullandığı da düşünüldüğünde, insan sağlığı yanında işletmelerin kendileri içinde bunun bir tehdit olduğu ortadadır. Yine Kırşehir ili Körpınar bölgesi, Kırıkkale ili Delice ilçesi Çerikli bölgesi gibi büyük ölçekli işletmelerin yoğun olduğu bölgelerde bu sorunun çok daha ciddi olduğu düşünülmektedir. Bu bölgelerde bu biyolojik atığın daha iyi değerlendirilerek (Biyogaz ve organik gübre üretimleri gibi) hem çevre için oluşturacağı tehdit ortadan kaldırılabilir ve hem de ekonomik bir değer olarak çiftçilere ve bölgeye katkı sağlayabilir.

Fotoğraf 10. Büyük ölçekli besi işletmesi gübre çukuru (Kırşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi:05.06.2015)

Fotoğraf 11. Büyük ölçekli besi işletmesi gübre çukuru (Kırıkkale)
(Fotoğraf çekim tarihi:29.04.2015)

6.1.8. Bilgi beceri ve danışmanlık hizmetleri

Bölgede besicilikle uğraşana işletme sahiplerinin eğitim düzeylerinin değiştiği görülmektedir. Büyük çoğunluğu ilk-ve ortaokul mezunu olmakla birlikte (%46,9) lise (%34,4) ve üniversite (%18,8) mezunu işletme sahipleri de bulunmaktadır. Besicilik sektörü hayvancılık sektörü içerisinde muhtemelen en az bilgi beceri gerektiren sektör olması hasebi ile bu sektörde yer alan işletme sahiplerinin eğitim düzeylerinin dolayısı ile de bilgi düzeylerinin diğer hayvancılık koluyla uğraşanlara oranla düşük olması doğaldır. Ancak, son yıllarda et sektörüne yatırım yapan işletmelerin sayısındaki artış ve devlet teşvikleriyle birlikte işletme büyüklüklerinde görülen ciddi artışlar, bu sektörde de daha profesyonel iş yapan besi işletme sayısında belirgin artışa neden olmuştur. Nitekim başta Kırşehir ili olmak üzere bölgede bin ve üzeri hayvan sayısına sahip çok sayıda işletmenin kurulması ve kurulmaya devam ediyor olması bunu göstermektedir. Doğal olarak işletme büyüklüğündeki artışa bağlı olarak işletmenin teknik eleman sayısı ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanma durumu da artmaktadır. Bölgede bulunan bazı orta büyüklükte ki işletmelerle büyük ölçekli işletmelerin çoğu özel Klinik sahibi Veteriner Hekimlerle anlaşma yaparak hizmet ve danışmanlık almaktadır. Küçük ölçekli işletmeler genelde geleneksel olarak aileden gördükleri veya çevreden, GTHM'den aldıkları bilgi dışında profesyonel anlamda bir danışmanlık hizmeti almadıkları gözlemlenmiştir. Ancak, genelde gerek GTHM ve gerekse özel klinisyen Veteriner Hekimlerin sunduğu hizmet ve danışmanlık hizmetinin daha çok hayvan sağlığına yönelik olduğu, beslenme, kesim hijyeni ve et işleme gibi konularda danışmanlık sunan kayda değer bir kurumun olmadığı dikkat çekmektedir.

6.1.9. Örgütlenme durumu

TR71 Düzey 2 Bölgesini oluşturan illerin tamamında kırmızı et üretimini ilgilendiren Tarım Kredi Kooperatifleri, Damızlık Sığır Yetiştirici Birliği, Damızlık Koyun Keçi Yetiştirici Birliği, Süt

Üreticileri Birliği ve Kırmızı Et Üreticileri birliği gibi çok sayıda birlik ve bu birliklere üye çok sayıda çiftçinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu birliklerden Kırmızı Et Üreticileri birliğinin Nevşehir’de henüz kurulmadığı, Niğde’de ise kısa bir süre kurulmuş olmasına rağmen kayda değer üye sayısına ulaştığı görülmektedir. Diğer üç ilde ise bu birliklerin yıllardır mevcut olduğu ifade edilmiştir. Yapılan anketlerde ziyaret edilen işletmelerin %70,3’ünün Kırmızı Et Üreticileri birliğine üye olduğu saptanmıştır. Nevşehir de bu birliğin bulunmadığı dikkate alındığında bu oranın iyi olduğu görülmektedir. Bazı birliklerin bu illerin bazılarında oldukça aktif olduğunu ve üye sayılarının çok fazla olduğunu, fakat aynı faaliyetlerin diğer illerde benzer yoğunlukta olmadığı görülmüştür. Bu da birlik yöneticilerinin seçiminin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Yine yapılan ziyaretlerde, birliklerle Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlükleri arasındaki koordinasyonun çok iyi işlemediği gözlemlenmiştir. Birliklerin siyasetten arındırılarak İl Müdürlükleriyle koordinasyonun artırılıp birlikte çalışmalarını bölge hayvancılığına daha çok fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bazı birlikler çiftçilere ciddi anlamda hizmet götürürken bazı birlikler ise sadece kimi yasal zorunlulukları yerine getirmek için çalışıyor gibi görülmüştür. Hizmet sunan birliklerin üye bulma konusunda sıkıntılarının olmadığı görülmektedir. Ancak bazı birliklere ise bazı desteklerden yararlanmak için zorunlu olarak kayıt olmayı gerektirdiği gözlemlenmiştir. Birliklerin üye sayılarını etkileyen başlıca faktörlerin yasal zorunluluk ve sundukları hizmet olduğu söylenebilir. Ancak, birliklerin gerçek işlevlerini yerine getirmeleri ve çiftçileri örgütleye bilmek için hala ciddi bir zamana ihtiyaç olduğu da bir gerçektir. Birliklerin üyelik ve örgütlenmede artış, birliklerin sunacakları hizmet kalitesine bağlı olarak hızla artacağı düşünülmektedir.

6.1.10. Pazar durumu

Bölgedeki işletme sahipleri hayvanların satılmasında değil en çok hayvanların temin edilmesinde sıkıntı yaşadığını ifade etmiştir. Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin hemen hemen tamamı pazara sunacakları hayvanları kendi işletmesinden temin ederken, büyük baş hayvan yetiştiricileri civar pazarlardan (%32,8) veya uzak illerden temin yoluna gitmektedir. Özellikle 1000 baş ve üzeri işletmeler için bu sayıda benzer yaşta hayvanı kısa zamanda bulmanın çok ciddi problem olduğu ifade edilmiştir.

Bölge hayvanının etinin pazarlanmasında bir sıkıntının olmadığı ve kesilen hayvanların büyük bir kısmının da bölge dışına gittiği ifade edilmiştir. Yapılan anket çalışmasında küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin hemen hemen tamamı hayvanlarını canlı olarak pazarlarken, büyük baş hayvan yetiştiricilerinin çok az bir kısmı canlı hayvan sattığını ifade etmiştir. Büyükbaş hayvan besleyen işletmelerin çok büyük bir kısmı hayvanlarını mezbahada kestirdiği (%46,9) anlaşılmaktadır. Ancak, yetiştiricilerin en çok yakındıkları konulardan bir tanesi bölgede mevcut mezbahaların bir kesim standardının olmamasıdır. Bölgedeki bazı illerde ruhsatlı mezbaha olmaması da yetiştiriciler için pazarlama sıkıntısı oluşturmaktadır. Mezbaha bulunmayan illerdeki yetiştiriciler hayvanlarını kestirmek üzere bölgede mezbaha bulunan başka illere gittiklerini bunun da gerek et kalitesi ve gerekse maliyet üzerine olumsuz yansıdığı ifade edilmiştir. Bu nedenle her ilde en azında bir adet ruhsatlı mezbaha bulunması kırmızı et sektörü için önemlidir. Bölgede bulunan kasapların büyük çoğunluğunun farklı büyüklüklerde besi işletmelerinin olduğu ve bu işletmelerin kendi etlerini bölgede pazarladıkları da saptanmıştır (%15,6).

6.1.11. Devlet desteği ve kredi kullanım durumu

Bölgede faaliyet gösteren işletmelerin çoğunluğunun desteklemelerden yaralandığı görülmüştür. Destek alamayan işletmeler (%6,3) yasal olarak desteğe uygun olmayan işletmeler olarak görülmüştür. Orta ve Büyük ölçekli işletmelerin önemli bir kısmının kredi kullandığı da saptanmıştır (%21,9). Bu tür işletmeler düşük faizli krediler kullanmak suretiyle kapasitelerini artırdıklarını ifade etmişlerdir. TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan illerden Niğde, Kırşehir ve Kırıkkale illerinin IPARD'a (Instrument for Pre-accession Rural Development = Kırsal Kalkınma için Katılım Öncesi Yardım Aracı) dâhil olmaması bu illerde yatırım için dezavantaj oluşturduğu, bu nedenle bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcıların IPARD içinde yer alan yakın illere yatırımlarını yaptıkları ifade edilmiştir. Bu bölgeler için öngörülen destek mekanizmalarının bir an önce yürürlüğe konulması yatırımları teşvik edebilir. Destekler için gerekli proje hazırlama ve yasal süreçler de bu insanlar için ciddi sıkıntı oluşturmaktadır. Bu tür destekler için bu insanlara danışmanlık hizmeti sunulması da teşviklere başvuru sayısını artırabilir.

6.1.12. Hayvan varlığı ve hayvan temini

Bölgede mevcut besiye alınan sığır sayıları ve ırklarının illere göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Yine besi için işletmelerin canlı hayvan temininde de iller arasında ciddi farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Kırşehir ve Kırıkkale illerinde hayvan ırkı tercihinde ilk sırayı etçi sığır ırklarından Şarole ve Limuzin gibi ırkların aldığı görülmektedir (Fotoğraf 12 ve 13). Ancak bu ırklar ülkemizde mevcut olmadığı için yalnızca orta ve büyük ölçekli işletmelerin bu hayvanları ithal ederek besledikleri gözlemlenmiştir. Bu hayvanlar dışında Kırşehir ve Kırıkkale illerinde en çok tercih edilen ırkın Simental (Fotoğraf 14) olduğu bu ırkı sırasıyla Montofon (Fotoğraf 15), Siyah Alaca (Fotoğraf 16) ve bunların melezlerinin izlediği saptanmıştır. Aksaray ve Niğde illerinde sütçülük ön planda olduğu için burada hakim ırkın Siyah Alaca olduğu ve bunu Simental ve Montofon'un izlediği tespit edilmiştir. Nevşehir ilinde de daha çok Aksaray ve Niğde illerinden gelen hayvanların beside kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ülkemizde kırmızı et sektörünün en önemli sorularından bir tanesi aslında besiye alınacak etçi tip sığır ırkının hemen hemen olmamasıdır. Besi için en uygun canlı hayvan materyali olan etçi tip sığırların maalesef yalnız bölgede değil ülkemizde yok denecek kadar az sayıda olmasıdır. Ülkemizde ve dolayısı ile de bölgemiz de besi, kombine verimli ırklar ve sütçü sığır ırklarının erkekleri ile üretim dışı kalan dişiler kullanılarak yapılmaktadır. Dolayısı ile süt sektöründe meydana gelen bir daralma et sektörünü de etkilemektedir. Kırmızı et sektörünün daha kârlı cazip hale getirilmesi ancak et verimi ve randımanı oldukça yüksek etçi sığır ırklarının ülkemizde yetiştirilmesi ile mümkün olacaktır. Kriz dönemlerinde bu hayvanların danalarının getirilerek belirli bir süre beslenerek kesilmesi yalnızca kısa bir süreliğine sorunu çözmekte, ancak arkasından iç piyasadaki dengeleri bozduğu için yeni krizlere yol açmaktadır. Bu nedenle etçi ırk hayvanların dişileri ülkemize getirilip bunların üretimi teşvik edilmelidir. Bu hayvanların yavruları da besi işletmeleri için besi materyali olarak değerlendirilmelidir. Nitekim hayvancılıkta ileri ülkelerde et sığırılığı sektörü iki ana kol olarak faaliyet göstermektedir. Birinci kol besi danası üreten sektör ki bu sektör ülkemizde maalesef mevcut değildir. İkincisi ise ülkemizde de besicilik olarak bilinen etçi sığırların yavrularını besleyerek kırmızı et üreten sektördür. Bölgede besicilik yapan işletmeler canlı hayvan temini için civar pazarları, yurt içinden farklı (özellikle Doğu Anadolu bölgesi-Kars ve Kastamonu) illeri tercih edilirken, ciddi sayıda da ithal hayvan getirildiği görülmüştür. Bölgede besicilik yapan orta ve büyük ölçekli işletmelerin çoğu ithal

hayvanları öncelikli olarak tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bununda başlıca iki nedenin olduğunu ifade etmişlerdir. Birincisi ithal hayvanları toplu ve daha düşük maliyetle temin edebilmeleri, ikincisi ise bu hayvanlar etçi sığır olduğu için daha yüksek besi performansına, dolayısıyla daha kârlı olmaları olarak belirtilmiştir. Ancak, hayvan ithal etmeyi küçük ve orta ölçekli işletmelerin çoğunun başaramadığı ve bununda haksız bir rekabete yol açtığı ifade edilmiştir. Küçük ve bazı orta büyüklükteki işletmeler canlı hayvan ihtiyaçlarını yakın hayvan pazarlarını gezerek bizzat kendileri karşılarken, bazıları ise daha önce kendilerine hayvan sağlayan uzak illerdeki bağlantıları aracılığı ile daha kolay olarak temin ettiklerini belirtmişlerdir. Yurt içinden hayvan temini özellikle büyük (bin ve üzeri baş işletmeler) ölçekli işletmeler için ciddi sorun olduğu ifade edilmiştir. Binlerce aynı yaş ve benzer özelliğe sahip sağlıklı hayvanları hayvan pazarlarından toplamanın bu işletmeler için mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Bu işletmelerin çoğu hayvanları araçlar vasıtasıyla temin ettiklerini bildirmiştir. Ancak, bölgede ve ülke genelinde hayvan varlığını takip edebilecekleri bir borsanın olması halinde bu sorunları çok kolay bir şekilde aşabileceklerini ifade etmişlerdir. Hayvan pazarlarının çok sağlıklı işlediği, denetimlerin yetersiz olduğu ve vatandaşın aldatıldığı ifade edilmiştir. Hayvan pazarlama işleminin hayvancılıkta ileri ülkelerde olduğu gibi borsa aracılığı ile yapılması durumunda muhatabın borsa olacağı için işlerin daha kolay ve sağlıklı yürüyeceği bildirilmiştir.

Fotoğraf 12. Şarole (beyaz) ve Limuzin (kırmızı) ırkı besi sığırları (Kırıkkale)
(Fotoğraf çekim tarihi:29.04.2015)

Fotoğraf 13. Şarole (beyaz) ve Limuzin (kırmızı) ırkı besi siğirileri (Kırşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi:05.06.2015)

Fotoğraf 14. Besiye alınan Simental ırkı siğir (Kırşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi:05.06.2015)

Fotoğraf 15. Besiye alınan Montofon ırkı siğir (yerde yatan ve sırtında beyaz çizgi olan siğirler)(Niğde) (Fotoğraf çekim tarihi:04.08.2015)

Fotoğraf 16. Besiye alınan Siyah Alaca ırkı siğir (Aksaray) (Fotoğraf çekim tarihi:15.06.2015)

6.1.13. Mekanizasyon ve teknoloji kullanımı

Bölgede yer alan orta ve büyük ölçekli besi işletmelerinde mekanizasyon ve teknoloji kullanımı tatmin edici düzeyde sayılabilir (Fotoğraf 17). Ancak küçük ölçekli işletmelerin maalesef gerekli mekanizasyon ve teknoloji için bütçelerinin yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Besicilik işletmelerinin mekanizasyon ve teknoloji gereksinimi süt sığırcı işletmelerine göre çok çok düşüktür. Besi işletmelerinde, eğer hayvanların barındığı ahırlar uygun koşulları sağlıyor ise bu durumda işletmenin iyi bir total karma rasyon hazırlayıp bu rasyonu hayvanların önüne dökerek yem karma makinası ile hayvanların altlarını düzenli olarak temizleyecek bir sistemin olması çoğu zaman yeterlidir. Bölgede ziyaret edilen büyük ölçekli açık/yarı açık ahır sistemine sahip işletmelerin hemen hemen hepsi hayvanların altını traktör yardımıyla temizlediği (%42,2), kapalı işletmelerin bir kısmında sıyrıcı sisteminin (%9,4) olduğu görülmüştür. Küçük ölçekli ve bazı orta ölçekli kapalı ahıra sahip işletmelerin ise insan gücü ile hayvanların altını temizlediği görülmüştür. Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin tamamında insan gücünün ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 17. Yem karma makinası (Niğde)
(Fotoğraf çekme tarihi: 04.08.2015)

6.1.14. Sorunlar ve beklentiler

Bölgede ziyaret edilen işletmelerde işletme sahipleriyle yapılan anket çalışmaları sonucu yetiştiricilerin dile getirdiği bir takım sorunlar (Tablo 60) ve yetkililerden beklentilerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Tablo 60 incelendiğinde, tabloda yer alan Bölge geneline ait iki farklı oran

bulunmaktadır. Bu oranlardan ilki, ziyaret edilen işletmenin ne kadarının spesifik bir problemi beyan etme oranını, ikinci oran ise işletmelerin tamamının sıraladıkları tüm problemlerin (işletmelerden en çok karşılaştıkları 5 problemi sıralamaları istenmiştir) oranlarını ifade etmektedir. Örneğin birinci oran için, 100 işletme ziyaret edildiği düşünüldüğünde, bu 100 işletmenin yaklaşık 83'ü işletmelerinde girdi maliyetlerinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Tüm problemler ele alındığında aynı sorun olan girdi maliyetlerinin oranı %26,9'lık oranla birinci sırada yer almıştır. Hayvancılık sektöründe sabit yatırımlar sonrası girdi maliyetlerinin yaklaşık %70'ni yem maliyetleri oluşturmaktadır. Bu nedenle, et maliyetleri üzerine en yüksek etki payına sahip unsur yem maliyetleridir. Nitekim ülkemizde et fiyatlarının oldukça yüksek oluşunun ana nedeni yem maliyetlerinin çok yüksek oluşudur. Ülkemiz ve bölgemizde et fiyatlarının düşürülebilmesi yem maliyetlerinin düşürülebilmesine bağlıdır. Aksi takdirde et fiyatlarının düşürülebilmesi mümkün gözükmemektedir. Yine hükümet politikalarıyla yapılacak desteklerle yem maliyetlerinin düşürülmesi et fiyatlarının da düşmesine yardımcı olabilir. Diğer sorunlarda yalnızca ikinci oran dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Sorunlar içerisinde işçi sorunu (çoban) ikinci sırada yer almaktadır (%17,3). Hayvan bakıcılığı (çobanlık) halk arasında düşük bir sosyal statüye sahip olduğu için, insanlar çok daha düşük ücretlerle başka işlerde çalışmalarına rağmen bu işi tercih etmemektedir. Hatta hayvancılıktan çok daha iyi para kazanabilmelerine rağmen hayvanlarını satın, asgari ücretle şehir merkezlerinde çalışmayı tercih edebilmektedir. Gençlerin hayvancılıkla uğraşmaları halinde evlenmek için eş bulmakta dahi sıkıntı yaşadıkları bildirilmiştir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bu problemin üstesinden gelmek için, bu mesleğe sürü yöneticisi ismiyle daha iyi bir statü verme gayretine girmiştir. Bölgede yer alan işletmelerin çoğunda hayvan bakımının bölge dışından gelen işçilerle yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Kırmızı et sektörünün en önemli sorunlarından bir tanesi de et fiyatlarındaki istikrarsızlık (%10,2) olarak ifade edilmiştir. Fiyatlardaki artış sektöre ilgiyi artırarak suni bir yatırım artışı sağlayarak fiyatların nispi olarak düşmesini sağlamak ve sektörde yer alan gerçek işletmelerin işlerini sektöre uğratmaktadır. Bu durum sektörde denge görevi gören küçük işletmelerin yok olmasına neden olmakta ve takip eden yıllarda et fiyatlarının tekrar artmasına neden olmaktadır. Besiye alınacak canlı hayvan maliyetlerinin yüksek oluşu (%7,6) yine besi sektörünün önemli sorunları arasında zikredilmektedir. Bu sorunlara ek olarak, hayvanlardaki sağlık problemleri, canlı hayvan temininde yaşanan problemler, meraların yetersizliği ve kalitelerinin düşük oluşu, bürokratik işlemlerdeki zorluklar, bölgede etçi tip damızlık hayvan yokluğu, desteklemelerdeki yetersizlik ve özellikle ithalat başta olmak üzere bazı yanlış tarım politikaları önemli sorunlar arasında sıralanmaktadır. Daha az sıklıkla da olsa kesim standartlarının mezbahalar arasında farklılık göstermesi, etçi damızlık inek için desteğin az oluşu, finans-kredi temininde zorluklar, bazı illerin (Kırıkkale, Kırşehir ve Niğde) IPARD kapsamı dışında kalması, kimi illerde ruhsatlı düzgün mezbaha bulunmaması, modern barınak eksikliği, küpelemede yaşanan sorunlar, gübre gibi atıkların yönetimine ilişkin problemler, sektörde görülen problemler arasında yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen öncelikle büyük sorunlar olmak üzere tüm sorunların çözümüne yönelik tedbirlerin alınması besicilerin temel beklentileri olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 60: TR71 Düzey 2 Bölgesinde Kırmızı et sektörü paydaşlarının dile getirdikleri problemler ve oranları (%)¹

Problem No	En çok karşılaşılan problemler	Bölge Geneli		İller ve PO**				
		PN/İS*	PO**	Aksaray	Kırıkkale	Kırşehir	Nevşehir	Niğde
1	Girdi maliyeti yüksekliği (özellikle yem)	82,81	26,90	42,90	28,40	21,90	23,80	36,40
2	İnsan kaynağı-işgücü-çoban problemi	53,13	17,26	42,90	18,90	13,70	19,00	13,60
3	Fiyat istikrarsızlığı (canlı hayvan, et, yem vs)	31,25	10,15		6,80	11,00	23,80	9,10
4	Hayvan alımlarının pahalı olması	23,44	7,61		4,10	9,60	9,50	13,60
5	Hayvanlarda sağlık (hastalık) sorunu	15,63	5,08		4,10	6,80		9,10
6	Canlı hayvan temininde problem	14,06	4,57	14,30	1,40	8,20	4,80	
7	Mera azlığı ve kalitelerinin düşük olması	12,50	4,06		8,10	1,40		4,50
8	Resmi işlemlerin (bürokrasi) fazla olması	10,94	3,55		5,40	2,70	4,80	
9	Etçi tip damızlık sığır olmayışı	10,94	3,55		5,40	4,10		
10	Desteklemelerin az olması	7,81	2,54		2,70	4,10		
11	Yanlış devlet politikaları	7,81	2,54			5,50		4,50
12	Kesim standartlarının olmaması	6,25	2,03		2,70	2,70		
13	Etçi tip damızlık inek desteklemesinin gerekliliği	6,25	2,03			5,50		
14	Finans-kredi temininde zorluk	4,69	1,52			2,70	4,80	
15	IPARD kapsamında olmayan iller (Kırıkkale-Niğde)	3,13	1,02		1,40			4,50
16	Modern ve ruhsatlı mezbaha problemi	3,13	1,02		2,70			
17	Modern olmayan barınak problemi	3,13	1,02		1,40		4,80	
18	Hayvan küpeleme problemi	3,13	1,02		1,40			4,50
19	Meralara girişlerin problemli olması	1,56	0,51		1,40			
20	Küçük işletmelerin rekabet gücünün az olması	1,56	0,51		1,40			
21	Elektrik problemi	1,56	0,51		1,40			
22	Gübre (atık) problemi	1,56	0,51		1,40			
23	Hayvancılığın sosyal statüsünün düşük olması veya kabul görmemesi	1,56	0,51				4,80	

¹Besi işletmelerine sorulan “karşılaştığınız en önemli beş problem nedir?” sorusuna verilen cevaplardan oluşmaktadır

*PN/İS= Karşılaşılan problemin ziyaret edilen işletmelerde görülme oranı (%)

**PO=Tüm işletmelerde sıralanan problemler içerisindeki görülme oranı(%)

6.2. TR71 Düzey 2 Bölgesi kesimhane, et işletme ve diğer tesislerin durum analizi.

TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde kapsamında yer alan Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerine yapılan ziyaretler ve il Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerinden elde edilen bilgilere göre beş ilde toplam 17 aktif mezbaha ve 5 et ürünleri üretim tesisi bulunmaktadır. Bu mezbahalardan üçü Aksaray'da, üçü Kırıkkale'de, beşi Kırşehir'de, beşi Nevşehir'de ve bir tanesi de Niğde'de bulunmaktadır. Et ürünü üretim tesislerinin illere göre dağılımına bakılacak olursa, Aksaray, Kırıkkale ve Niğde'de birer, Nevşehirde ise 2 adet tesis bulunmaktadır. Belirtilen bu kesimhaneler ve et ürünü üretim tesisleri; teknik alt yapıları, üretim kapasiteleri, sertifikasyon durumları, mevcut sorunları ve talepleri açısından farklılık göstermektedir. Tablo 61 TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde illere göre kırmızı et sektörü işletme sayılarını göstermektedir.

Tablo 61: TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde illere göre kırmızı et sektörü işletme sayıları.

	İşletme Sayısı				
	Aksaray	Kırıkkale	Kırşehir	Nevşehir	Niğde
Mezbaha	3	3	5	5	1
Et ürünü üretim Tesisi	1	1	0	2	1

6.2.1. Kesimhane ve et üretim tesislerinin teknik altyapıları, mevcut kapasiteleri, kapasite kullanım oranları ve ürün çeşitlilikleri

Aksaray ilinde aktif durumda üç kırmızı et kesimhanesi (Fotoğraf 18) ve bir et ürünü üretim tesisi (Fotoğraf 19) bulunmaktadır. İlde bulunan kesimhaneler hijyenik kesim yapmaya imkan sağlayacak şekilde modern bir donanım ve altyapıya sahiptirler. Tam kapasite ile çalışan kesimhanelerde, Aksaray ilinin yanısıra özellikle Kırıkkale ve Niğde illerinden getirilen büyükbaş hayvanların kesimi de gerçekleştirilmektedir. İlde kesilen hayvanların karkas ortalaması büyükbaş için 304 kg, küçük baş için 21 kg'dır.

Fotoğraf 18. Mezbaha (Aksaray)
(Fotoğraf çekim tarihi:15.06.2015)

Aksarayda bulunan et ürünü üretim tesisi kendi tescilli markalarıyla sucuk, salam, sosis, pastırma, kavurma ve çemen üretmektedir. Yıllar içerisinde üretim miktarını arttıran firma, günlük yaklaşık 1.500 kg üretim yapmakta olup tesisin 5.000 kg üretim kapasitesi bulunmaktadır. Bölgedeki et kalitesini Türkiye ortalamasının üstünde bulan ve ürünlerini sadece sığır etinden üreten işletme, pastırma için il dışından donmuş et sipariş ederken sucuk için gerekli eti il içinden temin etmektedir.

Fotoğraf 19. Et ürünü üretim tesisi (Aksaray)
(Fotoğraf çekim tarihi:15.06.2015)

Kırıkkale’de 3 mezbaha ve bir et ürünü üretim tesisi (Fotoğraf 20 ve 21) bulunmaktadır. Mezbahadan sadece biri şehir merkezinde olup ilin küçükbaş ve büyükbaş hayvan kesim ihtiyacını tek başına karşılamaktadır. Diğer iki mezbaha ise çevre ilçelerde bulunmaktadır ve sınırlı sayıda kesim yapan tesislerdir. Dolayısıyla resmi kayıtlarda ilde faaliyet gösteren mezbaha sayısı üç olarak gözükmekle birlikte fiiliyatta tek mezbaha bulunmaktadır. Halen eski ruhsatıyla kesim hizmeti vermekte olan kesimhanenin modernizasyona ihtiyacı bulunmaktadır. Son yıllarda ortalama 8.000 büyükbaş ve 35.000 küçükbaş kesim yapan mezbaha yılda yaklaşık 2.130 ton sığır ve 600 ton koyun-kuzu eti üretmektedir. Son 2 yıla kadar

tam kapasite ile çalışan mezbaha son yıllarda küçükbaş hayvanda yaklaşık %90, büyükbaş hayvanda ise yaklaşık %70 kapasite ile kesim yapmaktadır. Kesimhane Kırıkkale ve Ankara'nın yanı sıra anlaşmalı ulusal marketler vasıtasıyla çeşitli illere et üretimi yapmaktadır. İlde kesilen hayvanların karkas ortalaması büyükbaş için 273 kg, küçük baş için 18 kg'dır. Kırıkkale bulunan tek et ürünü üretim tesisi ISO 9001:2008, ISO 22000:2005 ve Helal Gıda sertifikalarına sahip HACCP üretim sistemini uygulayan bir tesis olup ürünlerini daha çok il içinde pazarlamaktadır. Tesisin fiili kapasite ortalamaları son 5 yıllık süreçte 2 kattan fazla artmış olup, tesis yılda yaklaşık 161 ton sucuk, 24 ton pastırma, 19 ton salam, 3 ton sosis ve 2 ton köfte üretmektedir. Bölgedeki et kalitesini Türkiye ortalamasına göre orta düzeyde bulan et işleme tesisi, yıllık ortalama 250.000 kg'lık kırmızı eti bulunduğu yerleşim yeri ve çevre köylerden temin etmektedir.

Fotoğraf 20. Et ürünü üretim tesisi(sucuk işleme)(Kırıkkale)
(Fotoğraf çekim tarihi:10.04.2015)

Fotoğraf 21. Et ürünü üretim tesisi (pastırma işleme)(Kırıkkale)
(Fotoğraf çekim tarihi:10.04.2015)

Kırşehir ilinde et işleme tesisi bulunmamakla birlikte, aktif mezbaha sayısı beştir. İlde yapılan kesimlerin çok büyük bir bölümü il merkezinde bulunan iki ve Körpınar'da bulunan bir mezbaha olmak üzere toplam üç mezbahada gerçekleştirilmektedir. Mezbahalardan ikisi modernizasyonunu tamamlamıştır.

İlde bulunan mezbahalar (Fotoğraf 22) tam kapasite ile çalışmakta olup fiili kapasiteleri özellikle yaz aylarında kesim sayısının artmasına bağlı olarak talebi karşılayamamaktadır. Besi hayvanı olarak daha çok büyükbaş hayvanın yetiştirildiği Kırşehir'deki iki mezbahada yılda yaklaşık 62.000 büyükbaş ve 4.600 küçükbaş hayvan kesilmektedir. Kırşehir'de besi süresi genel olarak 2 ay kadar kısa olup hayvanlar 16 aylık iken kesime sevk edildiğinden ortalama karkas ağırlığı 247-250 kg, küçükbaş için 21 kg civarındadır. Bölgede kesimi yapılan hayvanların kalitesi Türkiye ortalamasına göre çok iyi olarak belirtilmektedir.

Fotoğraf 22. Mezbaha (Kırşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi: 29.05.2015)

Nevşehir ilinde aktif olarak çalışmakta olan beş mezbaha bulunmaktadır (Fotoğraf 23). Bunlardan üçü yoğun olarak kesim yapan mezbahalardır. Mezbahalardan biri adaklık olarak daha çok küçük baş hayvan kesimi yapmaktadır. Kapasitesinin üzerinde çalışan bu kesimhaneden farklı olarak diğer iki kombina ilin et ihtiyacını karşılamak amacıyla hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvan kesimi yapmaktadır. Kurulu kapasiteleri ile fiili kesim sayıları karşılaştırıldığında bu kombinaların oldukça düşük kapasite ile çalıştığı dikkati çekmektedir. İlde kesilen büyükbaş hayvanların karkas ortalaması 250-300 kg'dır. Küçükbaş mezbahasında kesilen hayvanların büyük bir bölümü adaklık olarak kesildiğinden karkas ağırlıkları 12-20 kg arasında değişmektedir. İlin küçük baş karkas ortalaması ise 20 kg'dır.

Nevşehir'de bulunan iki et ürünü üretim tesisi kombina bünyesindeki yerel işletmeler olup il içinde kendi tescilli markalarıyla üretim yapmaktadırlar (Fotoğraf 24). İşletmelerin ürün yelpazası sınırlı olup daha çok sucuk olmak üzere pastırma ve kavurma üretimi de yapmaktadırlar. Küçük çapta üretim yapan işletmelerden birinin yılda yaklaşık 150 kg sucuk, 50 kg pastırma ve 50 kg kavurma ürettiği kaydedilmiştir. Kombinalarda HACCP, ISO 22.000 ve Helal Gıda sertifikaları bulunmaktadır.

Fotoğraf 23. Mezbaha (Nevşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi: 17.06.2015)

Niğde ilinde bir aktif mezbaha, yeni kurulmakta olan bir mezbaha ve bir et ürünü üretim tesisi bulunmaktadır. Aktif durumda olan ilin tek mezbahası Niğde Açık Ceza Evi bünyesinde bulunan et kombinasıdır. HACCP sistemi uygulanan kesimhanede modernizasyon çalışmaları devam etmektedir. 2014 yılında 9.108 büyük baş, 4.165 küçük baş hayvan kesim yapan işletmede toplam 2.544 ton büyük baş, 88 ton küçük baş hayvan eti olmak üzere toplam 2632 ton kırmızı et üretilmiştir. Kesimhanenin günlük 100 büyük baş ve 500 küçük baş kurulu kapasitesi olduğu dikkate alındığında %25 kapasite ile çalıştığı görülmektedir. İlde yapımı devam etmekte olan mezbahanın faaliyete geçmesi ile kapasite kullanım oranının daha da düşeceği düşünülmektedir. İlde kesilen hayvanların karkas ortalaması büyükbaş için 284 kg, küçük baş için 21 kg'dır. Niğde ilinde bulunan tek et ürünü üretim tesisi kendi tescilli markası ile sucuk ve pastırma üretmekte olup ürünlerini kendi satış noktasında pazarlamaktadır.

6.2.2. İnsan kaynakları

Bölgedeki kırmızı et sektöründe faaliyet gösteren kesimhane, et ürünü üretim tesisleri ve yem fabrikaları farklı yaş ve eğitim gruplarındaki bireylere istihdam olanağı sağlamaktadır. Genellikle bölgede faaliyet gösteren kesimhanelerde bir müdür, bir resmi veteriner hekim, bir sorumlu veteriner hekim, bir yönetici, bir aşçı, yaklaşık 20-25 kişi kasap ve sakatat personeli olmak üzere toplam 25-30 kişi istihdam edilmektedir. Bölgede bulunan et ürünü üretim tesisleri yerel işletmeler olup üretim kapasiteleri ve dolayısıyla istihdam ettikleri personel sayısı ulusal firmalara göre daha azdır. Bu işletmelerde genellikle bir işletme müdürü, üretimden sorumlu bir veteriner hekim yada gıda mühendisi, mali işlerden sorumlu bir kişi, pazarlama ve dağıtımdan sorumlu iki kişi ve üretimde görev alan 5-10 işçi olmak üzere yaklaşık 10-15 kişi istihdam edilmektedir. Bu sayı işletmenin üretim kapasitesine göre artıp azalabilmektedir. Kesimhane ve et ürünü üretim tesislerinde idari personel, veteriner hekim,

gıda mühendisi, muhasebe ve mutfak personeli haricinde üretim işçisi olarak çalışanların neredeyse tamamı erkek olup yaşlarının ortalaması 25-35 aralığındadır.

Fotoğraf 24. Et ürünü üretim tesisi (Nevşehir)
(Fotoğraf çekim tarihi: 17.06.2015)

Sektörün pek çok paydaşı olduğundan resmi rakamlar hezaman gerçek tabloyu ortaya koyamamaktadır. Aksarayda faaliyet gösteren üç kırmızı et kesimhanesi ve bir et ürünü üretim tesisinde yaklaşık 85-100 kişi istihdam edilmektedir. Kırıkkale’de özel sektör bünyesinde faaliyet gösteren bir kırmızı et kesimhanesi ve bir et ürünü üretim tesisinde yaklaşık 35-45 kişi istihdam edilmektedir. Kırşehir’de özel sektör bünyesinde faaliyet gösteren üç kırmızı et kesimhanesinde yaklaşık 70-75 kişi istihdam edilmektedir. Nevşehir’de özel sektör bünyesinde faaliyet gösteren iki kırmızı et kombinasında yaklaşık 40-45 kişi istihdam edilmektedir. Niğde’de bulunan kombina, Niğde Açık Ceza Evi bünyesinde olup, işletmede ceza evi personeli ve mahkumlar çalışmaktadır. İdari personel ve sorumlu veteriner hekim ceza evinin kadrolu personeli olup, kesim işlerinde 6 mahkum istihdam edilmektedir. İşletme istihdam olurturmanın yanı sıra mahkumların çalıştıkları sürece sigortalı olmalarını ve meslek edinmelerini de sağlamaktadır.

6.2.3. Pazarlama ağları

Bölgede Aksaray, Kırıkkale, Nevşehir ve Niğde’de bulunan sınırlı sayıdaki et ürünleri üretim tesisleri yerel işletmelerdir. İşletmeler, ürünlerini kendi satış noktalarında satışa sunmanın yanı sıra yerel marketlere ve şarküterilere satış elemanları vasıtasıyla pazarlamaktadır. Bu işletmelerin ortak isteklerinin üretim kapasitesini geliştirmek ve ulusal firmalar haline gelmektir. Henüz ihracat yapmayan işletmeler üretim bandını ve makinelerini modernleştirdiği ve yurtdışı pazarda kendine bir yer bulabildiği takdirde ihracat yapmak istemektedir.

Aksaray'da bulunan kesimhaneler Aksaray ili başta olmak üzere çevre illerden getirilen hayvanlarında kesimini gerçekleştirmektedir. Kırıkkale'de bulunan mezbaha ise daha çok il içinden gelen hayvanların kesimini yapmakta olup ürettiği etleri il içinde ve ulusal bir market zincirinin et tedarikçisi olarak başta Ankara olmak üzere çevre illere satışını gerçekleştirmektedir. Et kalitesi ve üretim miktarının yüksek olması nedeniyle Türkiye'de marka olma yolunda ilerleyen Kırşehir'de üretilen etlerin büyük bölümü aracılar vasıtasıyla İstanbul'a pazarlanmakta ve daha çok reyon eti olarak satılmaktadır. Nevşehir, bölgenin önemli turistik merkezlerinden biri olup ürettiği et daha çok şehir içinde tüketilmektedir. Ayrıca başta Kayseri olmak üzere çevre illerden şehire et ve et ürünleri girişi olduğunda belirtilmiştir. Niğde'de bulunan kesimhane başta yurt genelindeki ceza infaz kurumlarının ve Adalet Bakanlığı'nın ihtiyacı olan eti tedarik etmektedir. Pazarlama sıkıntısı bulunmayan kurum ayrıca il içinden getirilen hayvanların yanı sıra Kırıkkale başta olmak üzere çevre illerden getirilen hayvanların kesimini de gerçekleştirmektedir.

6.2.4. Başlıca darboğazları ve sorunları

Bölgede faaliyet gösteren aktif işletmeler ruhsatlı olduğundan ortak sorunlarının merdiven altı üretim ve taklit ürün olduğu dikkati çekmektedir. Et üreticilerinin ise ortak problemi üretimde girdi maliyetlerinin yüksekliği ve fiyat istikrarsızlığıdır. İllere ve sektöre göre sorunlar değişiklik gösterebilmekte olup aşağıda iller bazında belirtilmiştir.

Aksaray'da et ürünü üretiminde dikkati çeken sorunlar, pazarlamada iade sıkıntısı, makine/ekipmana hibe desteğinin olmaması, rekabetin yoğun olması, pazarlama elemanı yokluğu ve reklam giderlerinin fazla olmasıdır. Bölgede, çok fazla merviden altı üretim ve taklit/tağşiş olduğunu belirtmektedir. Bu tip ürünlerin piyasada fiyat istikrarsızlığı yarattığı belirtilmiştir. Ayrıca et üreticilerinin girdi maliyetlerinden ötürü eti çok pahalıya üretmeleri ve bilgi beceri düzeylerinin düşük olması da diğer sorunlar arasındadır.

Kırıkkale'de mezbaha sektörünün başlıca sorunları alt yapı eksikliği, kalifiye personel yetersizliği ve kaçak kesimlerin çok olması şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca etin etçi ırklardan üretilmemesi, ette kalite derecelendirilmesinin yapılmaması, etin çok pahalıya üretilmesi ve et üreticilerinin bilgi ve becerileri düzeylerinin çok düşük olması önemli sorunlar olarak kaydedilmiştir. Kırıkkale Et işleme tesisi ise hem sektöre ilişkin sorunların hem de et üreticilerinin sorunlarının tümünün birbiri ile ilişkili olduğunu, dolayısıyla et kalitesinden, et fiyatına, kalifiye personel eksikliğinden altyapı sorunlarına, taklit ürünlerden merdiven altı ürünlere her bir problemin zincirleme olarak etkilediğini belirtmektedir.

Kırşehir'de sektörün temel sorunlarının başında kalifiye personel eksikliği gelmektedir. Ayrıca bölgede rekabetin çok yoğun olması da diğer bir sorundur. Son dönemde 11.000 ithal sığırın getirildiği ilde, et üretiminin büyük bölümü etçi ırklarla gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle ithal hayvan getirilemediği dönemlerde yurt içinden besi materyali olarak etçi ırkların temininde güçlük çekildiği belirtilmiştir.

Nevşehir'de et üreticileri, kaçak kesimin çok yoğun olmasını, merdiven altı üretim yapılmasını ve çevre illerden hijyen şartlarını sağlamayan etlerin getirilerek turistik tesislerde tüketime sunulmasını sektörün en önemli sorunları olarak belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra taklit ve tağşiş, kalifiye personelin bulunmaması da başlıca problemler arasında yer almaktadır. Et

üreticilerinin kaliteli et üretememesi, hayvanların karkas verimlerinin düşüklüğü, ette kalite derecelendirmesinin yapılmaması, üreticilerin bilgi ve beceri düzeyinin düşük olması mezbaha için sorun teşkil ederken; kombinaların başlıca sorunları, üreticilerin eti çok pahalıya satmalarını, etçi ırklardan üretim yapılmamasını ve örgütlenememe olarak belirtilmiştir.

Niğde’de, sektörün temel sorunlarının başında kaçak kesimin çok olması ve altyapı eksikliği gelirken, kalifiye personelin olmaması, girdi maliyetlerinin yüksek olması, rekabetin çok yoğun olması, ruhsat problemleri ve Niğde’de besi sığırcılığına ağırlık verilmemesi sektörün diğer önemli sorunları arasında yer almaktadır. Et üreticilerinin en büyük sorunları arasında ise, hayvanların karkas verimlerinin düşüklüğü, ette kalite derecelendirmesinin yapılmaması, etin çok pahalıya üretilmesi, bilgi ve beceri düzeyinin düşüklüğü ve örgütlenme sorunları olduğu dikkati çekmektedir.

6.2.5. Sektörün talepleri

Bölgede yer alan kırmızı et sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin talepleri, şehrin yapısına, işletme tipine ve sektördeki tecrübeye göre değişmektedir. Ancak taleplerin neredeyse tamamı sektöre yönelik hibelerin ve desteklerin artırılması yönündedir.

Aksaray’da sektör, iyi üretim uygulamaları çerçevesinde işletmenin altyapısının geliştirilmesine destek sağlanmasını, AR-GE yapan firmalara maddi destek olunmasını ve kapasite geliştirici hibelerin arttırılmasını talep edilmektedir.

Kırıkkale’de, iyi üretim uygulamaları çerçevesinde işletmenin altyapısının geliştirilmesine destek sağlanmasını ve kapasite geliştirici hibelerin arttırılmasını talep etmektedir. Ayrıca işletme, olanağı olsa özellikle altyapısını ve hijyenik şartlarını değiştirmek istemektedir.

Kırıkkale’de sektöre ilişkin tüm desteklerin sağlanması istenmektedir. İhracat yapamayan işletme, yurt dışı fuarlara katılım, reklam, üretim bandının ve makinelerin modernleştirilmesi, yurt dışı Pazar gibi pek çok konuda desteğe ihtiyaç duymaktadır.

Kırşehir’de sektör, kapasite geliştirici hibelerin arttırılmasını, personel desteğinin sağlanmasını ve AR-GE yapan firmalara maddi destek sağlanmasını talep etmektedir.

Nevşehir’de, kesimi yapılan hayvanlarda kulak küpesi denetiminin sıkı tutulması ve özellikle kurban zamanı küçükbash kesiminde kesim işleminin mutlaka ruhsatlı mezbahalarda yapılmasının zorunlu hale getirilmesi talep edilmektedir. Sektöre ilişkin genel kontrollerin sıkı ve düzenli yapılması, iyi üretim uygulamaları çerçevesinde işletmelerin geliştirilmesine destek sağlanması ve kapasite geliştirici hibelerin arttırılması istenmektedir.

Niğde’de iyi üretim uygulamaları çerçevesinde işletmenin alt yapısının geliştirilmesine yönelik destek sağlanması temel talep olup, kapasite geliştirici hibelerin arttırılması, ruhsatlandırma danışmanlığı hizmetinin sağlanması ve personel desteği ise diğer talepler arasında yer almaktadır.

6.3.TR71 Düzey 2 Bölgesi yem fabrikaları durum analizi

Tablo 62 TR71 Düzey 2 Bölgesi'ndeki bazı karma yem fabrikaları ve özelliklerini göstermektedir.

Tablo 62: TR71 Düzey 2 Bölgesinde veri elde edilen bazı karma yem fabrikaları ve özellikleri

S. No	İli	Üretim miktarı (Ton/Ay)	Pelet ünitesi	Bölge dışı yem pazarlama	Kendi çiftliği
1	Kırıkkale	5,000	Var	Var	Var
2	Kırıkkale	1,500	Var	Var	Yok
3	Kırşehir	15,000+	Var	Var	Var
4	Kırşehir	800	Var	Var	Var
5	Kırşehir	500	Yok	Var	Yok
6	Kırşehir	800	Var	Yok	Var
7	Kırşehir	2,000	Var	Var	Var
8	Nevşehir	650	Var	Var	Var
9	Aksaray	1,200	Var	Var	Yok

Elde edilen veriler göre Bölgede üretilen karma yemlerin büyük bir kısmı bölgedeki süt sığırı besi sığırı işletmelerinde kullanılmaktadır. Bölgede kurulu karma yem kapasitesinin bir kısmı ise nakliyenin rekabet edebilir olduğu komşu illere de pazarlanmaktadır.

Ayrıca bölgedeki besi sığırı işletmeleri ulusal pazarlama ağına sahip ve komşu illerde karma yem fabrikası olan yem fabrikalarının yemlerini kullanmaktadırlar. Örneğin Aksaray'daki yetiştiriciler Konya, Ankara ve Adana'daki karma yem fabrikalarının üretiminden karma yem kullanmaktadırlar. Kırşehir ve Kırıkkale'deki üreticiler yine Ankara, Çorum ve Samsun'da bulunan karma yem fabrikalarının yemlerini kullanmaktadırlar.

Bölgede yerleşik yem fabrikaları kullandıkları hammaddelerin büyük bir kısmını ulusal tedarikçilerden temin ettiklerini belirtmektedirler. Bölgede üretilen tahılları ise genelde hayvancılık işletmeleri kendileri kullanmayı tercih etmektedirler. Bunun ekonomik olduğu yetiştiriciler tarafından tercih edilmesine karşın, besin madde ihtiyaçlarının karşılanmasında rasyonların dengelenmesinde problemler oluşturacağı söylenebilir.

Tablo 63 TR71 Düzey 2 Bölgesi'ndeki bazı yem fabrikalarının üretim, pazarlama, kurulu kapasite ve istihdam durumları göstermektedir

Tablo 63: TR71 Düzey 2 Bölgesi bazı yem fabrikalarının üretim, pazarlama, kurulu kapasite ve istihdam durumları

Fabrika ili	Çalışan sayısı	İşveren eğitim düzeyi	Şirket tipi	Hammadde temin yöntemi	Pazarlama sistemi	Altyapı durumu
Kırıkkale	20+	Lise-Üniv.	A.Ş. – Ltd. Ş.	Firma- ithal	Bayi – Pazarl.	İyi + Arge
Kırşehir	6-10	Üniversite	Aile – Ltd. Ş.	Lokal- Firma	Bayi – Pazarl.	İyi + Arge
Nevşehir	6-10	Üniversite	Aile	Lokal- Firma	Pazarl.	Orta
Aksaray	11-20	Üniversite	A.Ş.	Lokal- Firma	Pazarl.	Orta
Niğde	-	-	-	-	-	-

Bölgedeki karma yem üretim firmalarının hemen tamamı KOBİ ölçeğinde olup şirketleşmelerini gerçekleştirmişlerdir. İşyeri sahipleri veya Yönetim Kurulu başkanları

üniversite eğitimi almış işletmelerine Ar-Ge kültürünü benimsetme eğiliminde olan kişilerden oluşmaktadır. İstihdam ettikleri personel sayıları ve bunların kaliteleri üretim kapasiteleri ile doğru orantılı olmakla beraber genelde 5 kişinin üzerindedir. Kurulu kapasiteleri besicilik işletmelerinin yoğun olduğu Kırıkkale ve Kırşehir illerinde iyi durumdadır ancak daha az üretim yapan Nevşehir ve Aksaray fabrikalarında orta düzeydedir.

6.3.1. Karma yem fabrikalarının başlıca sorunları

1. Bölgesel olarak hammadde temininde zorluklar yaşanmaktadır. Özellikle protein kaynağı olarak kullanılan ayçiçeği küspesi, pamuk tohumu küspesi, soya fasulyesi küspesi, mısır gluteni gibi ürünlerin bölgeden temin edilmemesi üretim maliyetlerini artırmaktadır.
2. Bölgede üretim yapan veya çevre illerde üretimi yapıp bölgede satılan besi yemlerinin besin madde kaliteleri değişkenlik göstermekte ve bu durum çoğu zaman besin madde analizlerinin yapılmaması sebebiyle anlaşılamamaktadır. Sonuçta besi performansı etkilenmektedir.
3. Üretilen fabrika yemlerini kullanan yetiştiricilerin eğitim eksikliği ve geleneksel hatta bazen hurafe besleme bilgileri kullanma sebepleri ile fabrika yemlerinde istenen verim sağlanamamaktadır.
4. Karma yem fabrikaları temin ettikleri hammaddelere genelde peşin ödeme yapmalarına karşın ürettikleri karma yemleri çoğu zaman besi sonuna kadar uzun vadeli olarak pazarlamaktadırlar. Bu da fabrikaların ekonomik güçlerini etkilemektedir.
5. Yem üretimi ile ilgili yasal mevzuatın karşılanmasındaki güçlükler ve bürokrasideki ve tescildeki sürekli değişiklikler fabrikaların mevzuata uymasını güçleştirmektedir.
6. Hayvancılık sektöründeki fiyat istikrarsızlıkları ekonomik zorluklara sebep olmaktadır.
7. Hem üretimde hem de pazarlama ve kullanımda teknik desteği verecek kalifiye eleman eksikliği yem fabrikalarının başlıca sorunlarından biridir.
8. Ulusal veya uluslararası büyük yem fabrikaları ile rekabette yaşanan zorluklar sebebiyle rekabet gücü düşmektedir.

6.3.2. TR71 Düzey 2 Bölgesi karma yem fabrikalarının diğer Bölgelerle değerlendirmesi

TR71 Düzey 2 Bölgesinde bulunan karma yem fabrikaları kullandıkları hammaddelerin büyük bir kısmını Türkiye'nin diğer bölgelerinden veya ithal ürünlerden temin etmektedirler. Bu durum özellikle limanlara yakın olarak kurulmuş ulusal veya küresel karma yem fabrikaları ile rekabeti zorlaştırmaktadır. Bu ürünlerin yerine lokal ürünlerin ikame edilmesi veya hammaddeye uzak olan fabrikaların desteklenmesi, örgütlenmesi gibi konuların öncelikli ele alınması faydalı olacaktır.

TR71 Düzey 2 Bölgesindeki karma yem fabrikalarının ürettiği karma yemleri başka bölgelerde pazarlamaları ve daha da önemlisi TR71 Düzey 2 Bölgesinde çevre il ve bölgelerde üretilen karma yemlerin kullanılması hem hammaddenin ekonomik temininden kaynaklanmakta hem de diğer bölgelerdeki karma yem fabrikalarının marka güçlerini kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Bölgedeki yem fabrikalarının markalaşma konusunda desteklenmesi faydalı olacaktır. Ayrıca Orta Anadolu Bölgesinde bulunan kırmızı et üreticileri yakınlarında üretilen nişasta kaynaklarını (hububatları) özellikle arpayı kendileri temin etmekte ve toplam

karma rasyon (TKR=Total Mixed Ration = TMR) maliyetini düşürmek amacıyla satın alınan fabrika karma yemine karıştırarak kullanılmaktadır. İlave olarak bölgedeki yem fabrikalarının temel hammaddelerinin arpa olduğunu düşünmektedirler. Özellikle Aksaray gibi illerde bölgeye yakın olan Adana merkezli fabrikalar bu durumu karma yemlerinde kullandıkları mısırın partikül büyüklüğünü artırarak yetiştiriciyi görsel olarak etkilemekte ve besin madde içeriği baz alınarak yapılmayan bir haksız rekabete sebep olmaktadır. Yetiştiricilerin besin madde kalitesi konularında bilinçlendirilmeleri bu durumun önüne geçebilecektir.

6.4. TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan kırmızı et sektörü destek kuruluşları durum analizi

TR71 Düzey 2 Bölgesi kapsamında 5 ilde valilikler ve İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri genel hayvancılık ve ilişkili sektörlerin mevzuata göre organizasyonu, desteklenmesi, kontrolü ve geliştirilmesi konularında hizmetler vermektedir.

Kırıkkale İl GTHM bünyesinde başta Hayvan Sağlığı, Yetiştiriciliği ve Su Ürünleri Şube Müdürlüğü, Gıda ve Yem Şube Müdürlüğü ve Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı Şube Müdürlüğü olmak üzere toplam 8 şube müdürlüğünde besi sığırı yetiştiriciliğini doğrudan veya dolaylı yoldan etkileyecek uygulamalar yapılmaktadır.

Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği (177 Üye, 5996 Sayılı Kanun), Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği (429 Üye, 5996 Sayılı Kanun), Kırmızı Et Üreticileri Birliği (16 Üye, 5200 Sayılı Kanun), Kırıkkale Bölgesi Hayvan Yetiştiricileri Üst Birliği (70 Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 1429 Üye, 1163 Sayılı Kanun), 1163 Sayılı Kanun ile kurulan 43 S. S. Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden 41 adedi hayvancılık kolunda faaliyet göstermiştir. Bu kooperatifler yaklaşık 3661 üyeye sahiptirler.

Kırıkkale İl GTHM'nde 451 personel içerisinde 52 veteriner hekim hizmet vermektedir. İl hayvan varlığı ve hayvancılık işletmesi sayısı dikkate alındığında yeterli olduğu değerlendirilmektedir. İlde hayvancılığın geliştirilmesi için projeler yapılmakta ve desteklenmektedir. Koruyucu hayvan sağlığı için aşılama uygulamaları yapılmaktadır. Bu konuda karşılaşılan sorunların başında, kırmızı et sektörünün paydaşları olan büyükbaş besi işletmeleri ile koyunculuk işletmelerinde hayvan kalitesi ve dolayısıyla verimi artırmaya yönelik yapılan uygulamaların başarılarının düşük olması ve hızlı bir şekilde yayılan şap gibi bulaşıcı hastalıklara yapılacak müdahale uygulamalarının bürokratik engeller sebebiyle gecikmesi ve uygulanan aşılama yöntemlerinin başarısının değişik sebeplerle düşük olması yer almaktadır. İlde yem bitkileri yetiştiriciliği ile ilgili yeterli bilgilendirme ve teşvik kapsamı açıklanırken yetiştiricilerin geleneksel ürün ve üretim metotlarını terk etmekten imtina etmeleri sebebiyle yem ve hammadde harcamalarının azaltılması mümkün olmamaktadır.

Kırşehir İl GTHM'nde merkez ve 6 ilçesi dahil 43'ü TARGEL projesi personeli olmak üzere toplam 57 veteriner hekim hizmet vermektedir. İl hayvan varlığı ve özellikle 40.000 baş civarındaki besi sığırı sayısı ve hayvancılık işletmesi ve özellikle 2500 civarındaki besi işletmesi sayısı dikkate alındığında yetersiz olduğu değerlendirilmektedir.

56 adet tarımsal amaçlı kooperatif mevcuttur ancak bu kooperatifler süt sığırcılığı ve koyunculuk üzerine faaliyet göstermektedir. Bölgede bulunan besi kültürünün kooperatifçilik ile geliştirilmesi faydalı olacaktır.

Aksaray İl GTHM'nde 53 veteriner hekim hizmet vermektedir. İl hayvan varlığı ve hayvancılık işletmesi sayısı dikkate alındığında yetersiz olduğu değerlendirilmektedir.

Bölgedeki bütün illerde üniversiteler bulunmasına karşın Veteriner Fakültesi yalnızca Kırıkkale ve Aksaray Üniversitelerinde bulunmaktadır. Kırıkkale Üniversitesi Veteriner Fakültesi 1992 yılında kurulan üniversite ile aynı yaşta olmasına karşın 1998 yılında filen eğitim öğretim ve araştırma faaliyetlerine başlamıştır ve 12 dönem mezun vermiştir. Ayrıca bölgesel kalkınmaya yönelik ulusal projeler yürütmüştür.

Kırıkkale Üniversitesi Delice Meslek Yüksekokulu bünyesinde Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü ve Veterinerlik Bölümü altında Laborant ve Veteriner Sağlık programına öğrenci alınmaktadır.

Aksaray Üniversitesi 2006 yılında kurulmasına karşın Veteriner Fakültesi 2012 yılında kurulmuş ve 2014 yılında eğitim öğretime başlamıştır. Henüz mezun vermemiştir. Yine Aksaray Üniversitesinde Aksaray Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu bünyesinde Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü altında Süt ve Besi Hayvancılığı programına ve Veterinerlik Bölümü altında Laborant ve Veteriner Sağlık programına öğrenci alınmaktadır.

Niğde Üniversitesi'nde Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi bünyesinde Hayvansal üretim ve teknolojileri bölümü bulunmasına karşın öğrenci alımı yapılmamaktadır. Niğde Üniversitesi Bor MYO bünyesinde Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü altında süt ve besi hayvancılığı programına ve Veterinerlik Bölümü altında Laborant ve Veteriner Sağlık programına öğrenci alınmaktadır.

Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bünyesinde Mühendislik Fakültesi altında Biyosistem Mühendisliği bölümü besi sığırcılığına dolaylı ilgi oluşturabilir. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Avanos MYO bünyesinde Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü mevcuttur ancak hayvancılık ile ilgili bir program mevcut değildir.

Ahi Evran Üniversitesi bünyesinde Ziraat Fakültesi bulunmaktadır. Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü 13 akademik personeli ile 2014-2015 öğretim yılından itibaren öğrenci olarak eğitim öğretim faaliyetlerine başlamıştır ancak YÖK 2015-2016 öğretim yılında öğrenci kontenjanı belirlememiştir. Bu bölüm besi sığırcılığının en yaygın olduğu Kırşehir ilinde sektör için bilgi üretme ve sorunları çözmeye katkı sağlama konusunda ciddi destek olabilir.

6.4.1. Araştırma enstitüleri

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesinde Kırşehir ili Boztepe ilçesinde Malya Tarım İşletmesi ve Aksaray ili merkez ilçesinde Koçaş Tarım İşletmesi bulunmaktadır. Malya Tarım İşletmesinde Akkaraman ve "Malya" ırkı koyun, Koçaş Tarım İşletmesinde 3000 baş siyah alaca ırkı damızlık süt sığırı barındırılmaktadır.

Niğde ilinde Tarımsal Araştırma ve Politikalar Genel Müdürlüğü'ne (TAGEM) bağlı Patates Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü mevcuttur. Erbeyli İncir Araştırma Enstitüsü (Aydın) bünyesinde kanatlı hayvan yetiştiriciliği üzerine araştırmalar yapılabildiği gibi bu enstitüde besi sığırı yetiştiriciliği üzerine araştırmalar yapılabilir. Çünkü, TAGEM'e bağlı 10 merkez, 10 bölgesel ve 28 konu araştırma enstitüleri bünyesinde; tavukçuluk, koyunculuk, arıcılık ve su ürünleri gibi araştırma enstitüleri bulunmasına ve Uluslar arası Hayvancılık Eğitim Merkezi ve Araştırma Enstitüsü (Ankara) Doğu Akdeniz TAE (Adana), Bahri Dağdaş TAE (Konya), Doğu Anadolu TAE (Erzurum) ve GAP TAE (Şanlıurfa) bünyelerinde hayvancılık bölümleri bulunmasına karşın hem TR71 Düzey 2 Bölgesinde hayvancılıkla ilgili bir araştırma enstitüsü bulunmamakta hem de tüm TAGEM bünyesinde bir besi sığırı araştırma enstitüsü bulunmamaktadır.

6.4.2. Sivil toplum örgütleri

TR71 Düzey 2 Bölgesi kapsamındaki 5 ilin tamamında Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği (DSYB) yapılanması mevcuttur. Ancak DSYB çoğunlukla süt sığırı yetiştiricilerinin örgütsel yapılanması olarak hizmet vermekte, besi sığırı yetiştiricilerinin damızlık anaçlarını barındıranlar için bir çatı organizasyon olarak görülmemektedir. Mevzuatla belirlenen desteklemelerin bazıları bu birlikler üzerinden üreticilere ulaştırılmakta, veteriner hekimlik hizmetlerinin bazıları bu birlikler tarafından verilmektedir. Desteklemeler ve teşviklerin besi sığırı yetiştiricileri ve bunların damızlık anaçlarını besleyen yetiştiricilere bu birlikler aracılığıyla temin edilmesi sistemin düzenli işlemlerini sağlayacaktır.

Bölgedeki illerde Tarım Kredi Kooperatifleri nicelik ve nitelik açısından yetersiz olarak değerlendirilmektedir. Merkez birliği kayıtlarından Aksaray'da 18, Kırıkkale'de 19, Kırşehir'de 23, Nevşehir'de 21 ve Niğde'de 13 adet aktif TTK bulunmaktadır. Ancak bu kooperatiflerin çoğu bitkisel üretim birliktelikleri oluşturmaktadır.

Aksaray ve Kırıkkale illeri hariç tüm illerin merkez ve ilçelerinde ziraat odası yapılanmaları mevcuttur. Aksaray'ın 6 ilçesinden 4'ünde, Kırıkkale'nin ise 8 ilçesinin 4'ünde ziraat odası yapılanması mevcuttur. Ziraat odalarının 2004'de değiştirilen görevleri arasında örnek ahırların oluşturulması gibi faaliyetler bulunmasına karşın bölgedeki ziraat odaları besicilik ile ilgili bu tür bir faaliyet gerçekleştirmemiştir.

Damızlık Koyun, Keçi Yetiştirici Birlikleri TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinin tamamında yapılmıştır. Üyelerinin yetiştiricilik ile ilgili tüm faaliyetlerinin desteklenmesini hedef edinmiş, GTHB ile birlikte yürüttükleri "Halk Elinde Islah" gibi projelerle hayvanların performanslarını artırmaya çalışmakta ve böylece kırmızı et sektörünün küçükbaşlardan gelen kısmının artırılmasına katkı sağlamaktadırlar. Bu projelerin yürütücüleri bölgedeki Veteriner ve Ziraat Fakültelerinin öğretim üyeleri ile GTHB bünyesinde görev yapan araştırmacılar oluşturmaktadır ve ciddi katkılar sağlamaktadırlar.

Kırmızı Et Üreticileri Birlikleri Nevşehir hariç tüm bölge illerinde faaliyetlerine başlamışlardır. Özellikle Kırıkkale ve Niğde birlikleri teşkilatlanmalarını tamamlamışlar üyelerine görevleri ile ilgili faaliyetleri yapmaktadırlar.

6.5. GZFT Analizi

TR 71 Düzey 2 bölgesi kapsamındaki beş ildeki kırmızı et sektörü ile ilgili tüm paydaşlara (Resmi kurumlar, mesleki kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcileri) yapılan ziyaretler, anket çalışmaları ve istatistiki veriler neticesinde Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerinin GZFT analizi yapılmıştır. Buna göre bölgenin güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditler aşağıda belirtilmiştir:

Güçlü Yönler

- Bölgenin Türkiye'nin merkezinde olması ve ülkenin doğusuyla batısını, kuzeyiyle güneyini birbirine bağlayan kara ve demiryollarının üzerinde bulunması.
- Aksaray ve Nevşehir illerinin IPARD'dan etkin bir şekilde faydalanabilmeleri.
- Kırşehir ve Niğde illerinde bulunan Açık Ceza Evlerinin besi ve mezbaha faaliyetlerini işçilik giderlerini minimize ederek yapabilmeleri.
- Üretilen taze etin pazarlama sıkıntısının bulunmaması.
- Kırşehir'de organize hayvancılık bölgelerinin oluşmuş olması (ör: Körpınar mevkii).
- Son yıllarda ithal edilen etçi tip sığır ırklarının besi materyali olarak bölgeye ve özellikle de Kırşehir'e getirilmesi.
- Bölge'de temel gelir kaynağının tarım olması ve tarım içinde de hayvancılık sektörünün getirisinin yüksek olması.
- Ekonomik gücü yüksek yatırımcıların özellikle bölgede kırmızı et sektörüne yönelmiş olmaları.
- Halk elinde küçükbaş hayvan ıslahı projelerinin GTHB, Üniversiteler ve Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birlikleri işbirliğiyle Bölge illerinde yürütülüyor olması.

Zayıf Yönler

- Kırıkkale, Kırşehir ve Niğde illerinin IPARD kapsamı dışında olması.
- Bölgenin canlı besi materyali bakımından yetersiz olması ve besi materyali temin edilecek bölgelere uzak mesafede olması.
- Üreticiler ve sektör paydaşları arasında güven, örgütlenme ve birlikte iş yapma kültürünün zayıf olması.
- Bölgede nitelik ve nicelik yönünden yeterli işgücünün bulunamaması.
- Sektörün sosyal statüsünün düşük olması.
- Bölge'de et ürünleri işleyen tesis sayısı azdır. Özellikle Kırşehir'de kesilen büyükbaş hayvanlar karkas olarak Bölge dışındaki illere gönderilmektedir.
- Bazı bölge illerinin mezbaha altyapısının henüz istenilen standartlarda olmaması ve mezbaha işletiminde bu yüzden ruhsatlandırma problemi.
- Bölge besi işletmelerinde yeterince kayıt tutulmaması.
- Mezbahalarda kesim standardının olmaması ve kırmızı ette derecelendirmenin yapılamaması
- Bakım ve besleme konularında yeteri danışmanlık hizmetlerinin verilememesi.
- Yazılı ve görsel basında ulusal çapta Bölge'nin ve Bölge kırmızı et sektörünün yeterince tanıtılamaması (yeterli reklamın yapılmaması).

Fırsatlar

- Bölgenin Kızılırmak gibi su kaynaklarına sahip olmasının yem bitkisi üretimine avantaj sağlaması.
- Özellikle Nevşehir'in turizm açısından önemli bir merkez olmasından dolayı katma değeri yüksek kırmızı et (restoran ve et ürünü) tüketim potansiyelinin olması.
- Bölge illerinin Adana, Ankara, Kayseri ve Konya gibi nüfus yoğunluğu yüksek ve sanayileşmiş illere yakın olması nedeniyle bu illere kırmızı et ürünü hammadde sağlama potansiyelinin yüksek olması.
- Aksaray ve Kırıkkale'de Veteriner Fakültesi, Kırşehir'de Ziraat Fakültesi, Niğde'de Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi ile tüm illerde tarım ve hayvancılık ile ilgili Meslek Yüksekokullarına bağlı Bölüm ve Programların olması.
- Bölge'de düzgün işleyen hayvan borsasının olmaması.

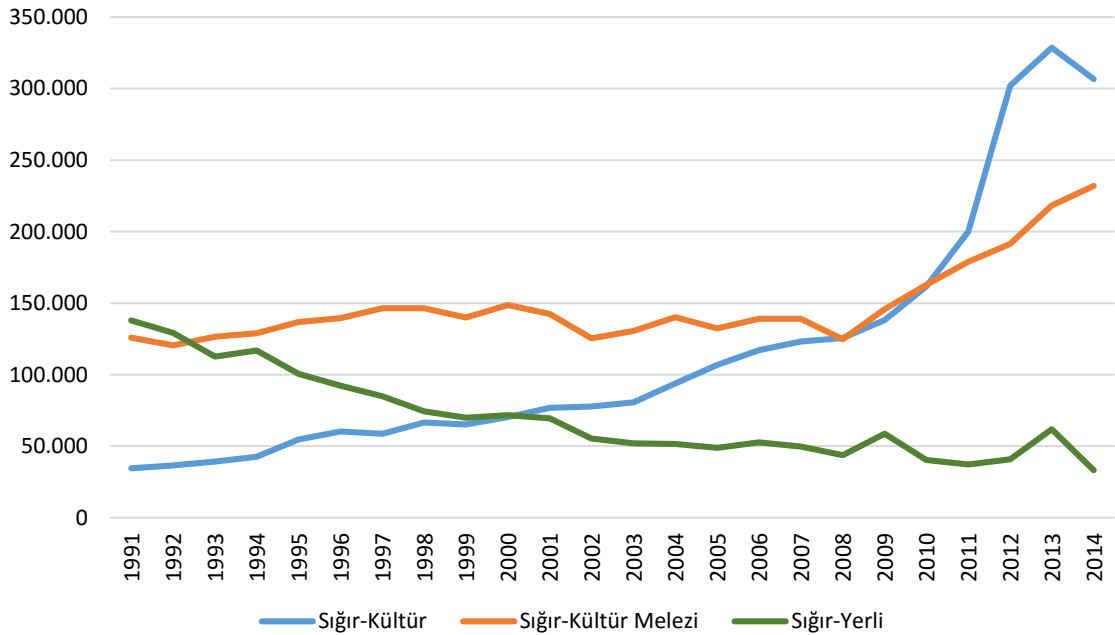
Tehditler

- Bölge illerinin Adana, Ankara, Kayseri ve Konya gibi illere yakın olması nedeniyle kırmızı et sektöründeki rekabetin yoğun olması.
- Girdi maliyetlerinin (yem ve canlı hayvan gibi) yüksek ve dalgalı olması.
- Sürekli canlı materyal sağlayacak etçi dişi damızlık yerine geçici tedbir olarak besilik hayvan ithal edilmesi ve buna bağlı olarak yerli üreticilerin rekabet gücünün azaltılması.
- Bölge'de ve Ülke genelinde erken yaşta buzağı ve kuzu ölümlerinin yüksek olması.
- Hayvan pazarlarında yeterince sağlık koruma önlemlerinin alınmamasına bağlı olarak Bölge Hayvanlarında sağlık problemlerinin yaşanması.
- Büyük işletmelerin (200 baş ve üzeri) atık yönetimi konularında yetersiz olmaları.
- Hayvan kaçakçılığı ile Ülke ve Bölge'de kırmızı et sektörü rekabetinin olumsuz etkilenmesi.
- Besi işletmelerinde, nakil sırasında, kesim öncesinde ve sırasında hayvan refahı kurallarına yeterince uyulmamasına bağlı et kalitesinde düşüş.
- Çiftlikten sofraya izlenebilirliğin yeterince sağlanamaması.
- Koyun ve keçi etine karşı halkta oluşan ön yargı.
- Meralarının korumasız olması (çoğu mera alanının orman olmadığı halde orman olarak gösterilmesi, anız yakımları gibi).
- Resmi (bürokrasi) işlemlerin fazlalığının üreticileri yıldırmaması.

7. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Bölge Kıyaslamaları

Tablo 11’de Bölgenin 1991-2014 yılları arasındaki büyük ve küçükbaş hayvan varlığı görülmektedir. Bölgede en fazla artış sığır varlığında (%92) olmuş bunu keçi varlığındaki artış (%22) izlemiştir. Sığır varlığındaki artış kültür ve kültür melezi ırkların lehine olurken, yerli sığır ırkı varlığı ise yıllar itibarıyla azalma göstermiştir. Keçi varlığı içindeki artış daha çok kıl keçisinde olmuş, Türkiye genelinde olduğu gibi Tiftik keçisi sayısı ise hızla azalmıştır. Bölgede koyun varlığı yıllar itibarıyla dalgalanmalar göstermekle beraber 1991 yılına göre %10’luk bir azalma göstermiştir. Koyun varlığının büyük kısmını (%99) yerli ırklar oluşturmıştır. En fazla azalma (%77) manda varlığında olmuştur. Bölgenin hayvan varlığı ile Türkiye hayvan varlığı 2014 yılı verilerine göre kıyaslandığında, Bölgenin sığır ve koyun varlığının ayrı ayrı Türkiye sığır ve koyun varlığının yaklaşık %4’erlik kısmını, manda varlığının Türkiye manda varlığının yaklaşık %0,9 (binde 9) ve keçi varlığının ise Türkiye keçi varlığının yaklaşık %2’sini oluşturduğu görülmektedir. Bölgede 1991 yılında yerli sığır varlığı oranı %46,25 iken bu oran 2014 yılında %5,80’e gerilemiştir (Grafik 12). Yani bölge insanı özellikle sığırdan daha verimli olan kültür ve kültür melezi sığır ırklarını tercih etmiştir.

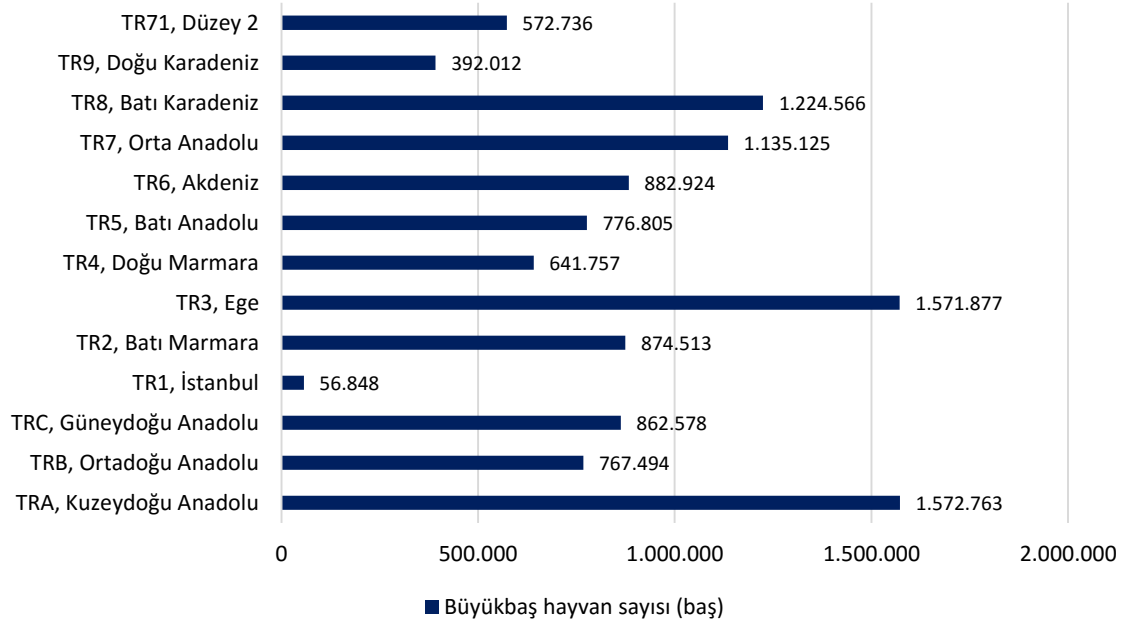
Grafik 12: TR71 Düzey 2 Bölgesi'nin sığır varlığının ırklara ve yıllara göre değişimi (1991-2014)

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 09.07.2015

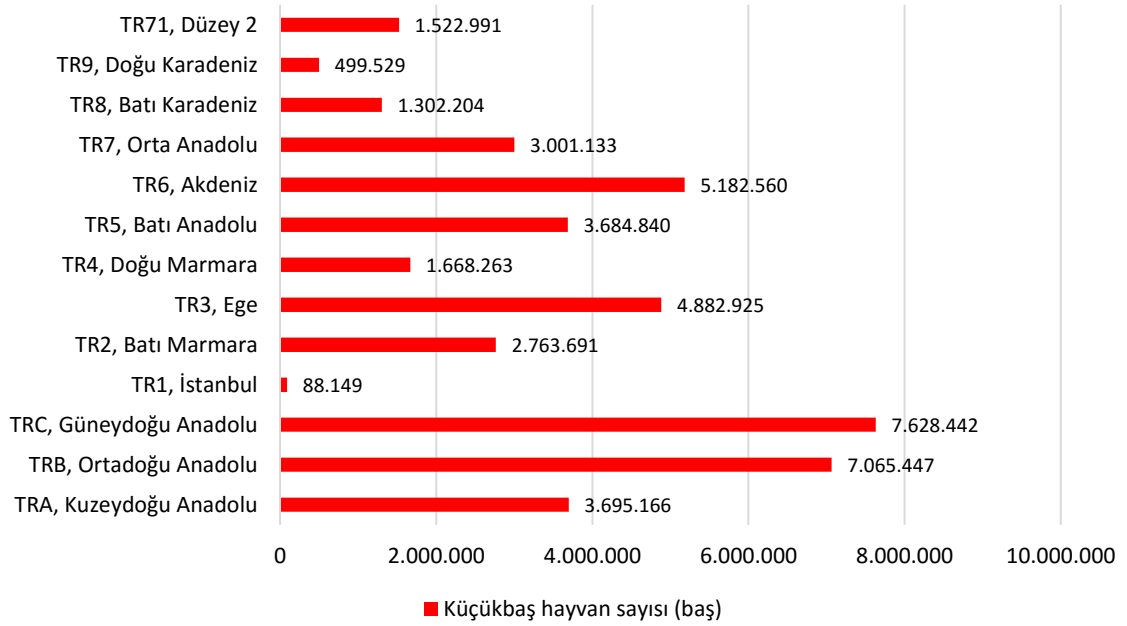
TR7 Düzey 1 Bölgesi, Türkiye Düzey 1 Bölgeleri (12 bölge) içinde 2014 verilerine göre büyükbaş hayvan sayısında sadece TR9 (Doğu Karadeniz) ve TR1 (İstanbul) un önünde yer alırken, küçükbaş hayvan sayısında ise TR9 (Doğu Karadeniz), TR8 (Batı Karadeniz) ve TR1 (İstanbul) Bölgelerinin önünde yer almıştır. Bölge büyükbaş hayvan sayısında içinde bulunduğu TR7 Orta Anadolu bölge büyükbaş hayvan sayısının %47’sini, küçükbaş hayvan sayısının ise %51’ini oluşturmaktadır (Grafik 13 ve 14).

Grafik 13: Türkiye Düzey 1 ve TR71 Düzey 2 Bölgeleri büyükbaş (sığır-manda) hayvan varlığı dağılımı -2014

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 08.07.2015

Grafik 14: Türkiye Düzey 1 ve TR71 Düzey 2 Bölgeleri küçükbaş (koyun-keçi) hayvan varlığı dağılımı -2014

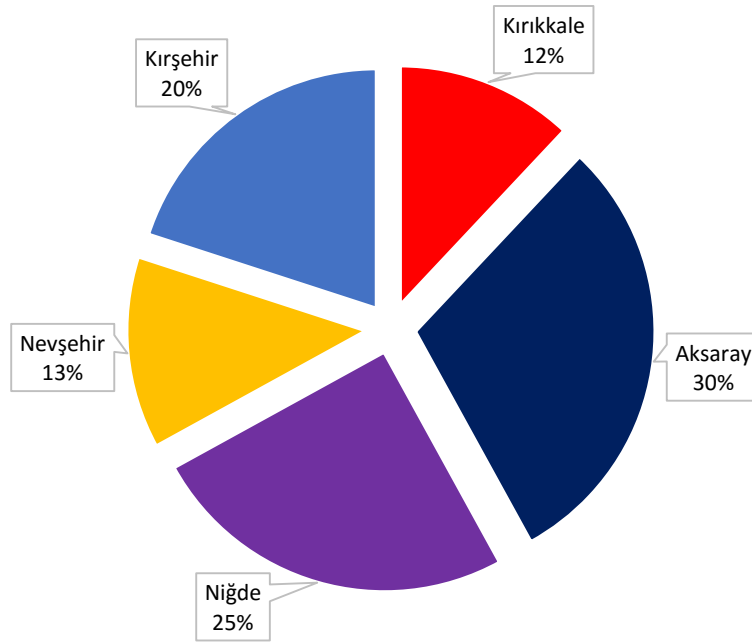
Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 08.07.2015

Bölge illerinin büyük ve küçükbaş hayvan sayılarının 1991-2014 yılları arasındaki değişimi Tablo 15-19'da görülmektedir. Yıllar itibarıyla sığır ve keçi varlığı (Kırıkkale hariç) tüm illerde artış göstermiştir. Fakat bu artış (1991 ve 2014 yılları kıyaslandığında) sığır için en fazla Aksaray ilinde ardından sırasıyla Niğde, Kırşehir, Kırıkkale ve Nevşehir'dedir. Keçi için ise yine ilk sırayı Aksaray almış olup onu Nevşehir, Kırşehir ve Niğde'de takip etmiştir. Keçi varlığı Kırıkkale'de 1991 den 2014 yılına kadar yaklaşık %47 oranında azalmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus Kırıkkale ilinde Keçi varlığındaki azalma en fazla Tiftik keçisinde olmuş ve kıl keçisi ise

artmıştır. Kırıkkale’de 1991 yılında yaklaşık 34 bin baş olan Tiftik keçisi, 2014 yılında yaklaşık 1.100 baş seviyelerine düşmüştür.

TÜİK’in 2014 yılı verilerine göre bölgede yaklaşık 572 bin baş sığır varlığında Aksaray, Niğde, Kırşehir, Nevşehir ve Kırıkkale illerinin payları sırasıyla %30, %25, %20, %13 ve %12’dir. Bölgede manda varlığı en dramatik düşüş gösteren tür olmuştur. Düşüş oranları (1991 ve 2014 yılına göre) illere göre %56-84 arasında değişmiştir. Manda varlığı 2014 yılı verilerine göre Aksaray’da 673 baş, Kırıkkale’de 170 baş, Kırşehir’de 107 baş, Nevşehir’de 85 baş ve Niğde’de 22 baştır. Grafik 15 Bölgedeki büyükbaş hayvan (sığır-manda) varlığının illere göre payını göstermektedir.

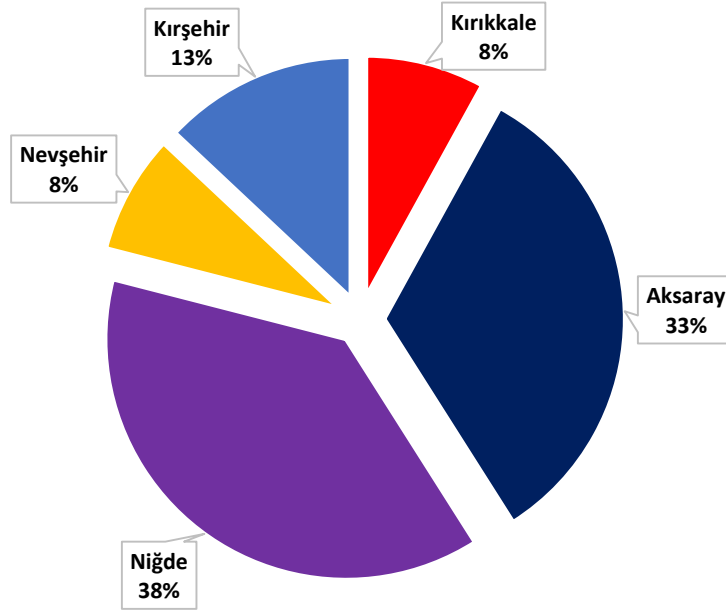
Grafik 15: TR71 Düzey 2 Bölgesi büyükbaş (sığır-manda) hayvan varlığının illere göre dağılımı -2014

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 08.07.2015

Bölgede 2014 yılı verilerine göre yaklaşık 196 bin baş keçi vardır (Tablo 11). Bunun yaklaşık %48, %22, %13, %11 ve %6’lık kısmı sırasıyla Niğde, Aksaray, Kırşehir, Kırıkkale ve Nevşehir ilindedir. Koyun varlığında 1991 yılından 2014 yılına göre değişim oranlarına bakıldığında en fazla düşüş Kırıkkale ilinde (%25) olmuş bunu Kırşehir (%20) , Nevşehir (%19), Niğde (%7) ve Aksaray (%1) takip etmiştir. Bölgede 2014 verilerine göre yaklaşık 1 milyon 327 bin baş koyun olup (Tablo 11) bunun yaklaşık %37, %35, %13, %8 ve %7’lik kısmı sırasıyla Niğde, Aksaray, Kırşehir, Nevşehir ve Kırıkkale ilindedir. Grafik 16 Bölge küçükbaş hayvan (koyun-keçi) sayısının illere göre paylarını göstermektedir.

Grafik 16: TR71 Düzey 2 Bölgesi küçükbaş (koyun-keçi) hayvan varlığının illere göre dağılımı -2014

Kaynak: TÜİK 2015. Oluşturma tarihi: 08.07.2015

Bölge illerinin yıllar itibarıyla (1991-2009) kesilen hayvan sayıları, et üretimi (kemikli et veya karkas) ve bu hayvanlara ait ortalama karkas ağırlıkları sırasıyla Tablo 20-34’de gösterilmiştir. Ortalama karkas ağırlıkları üretilen et miktarlarının (kg) kesilen hayvan sayılarına bölünmesiyle elde edilmiştir. Bu tablolara ait en güncel veriler 2009 yılına aittir. Kesilen hayvan sayıları bakımından 2009 yılında büyükbaşta Kırşehir (17.500 baş), küçükbaşta ise Niğde (37.218 baş) önde gelmektedir. Ortalama karkas ağırlıkları bakımından 2009 yılına ait sadece Kırıkkale ve Niğde iline ait sığır karkas ortalamaları bulunmaktadır. Bu ağırlıklarda Kırıkkale için yaklaşık 210 kg ve Niğde için ise yaklaşık 207 kg’dır. Bu ortalama sığır karkas ağırlıkları aynı yıl için Türkiye’de ortalama sığır karkas ağırlığı olan 217 kg ve TR71 Düzey 2 Bölgesi için ortalama sığır karkas ağırlığı olan 245 kg’ın altındadır. Ancak Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüklerinden (GTHM) (5 il) elde edilen güncel karkas verileri ile de bir kıyaslama yapılmıştır. Buna göre 2014 yılı itibarıyla Türkiye genelinde sığır karkas et ortalaması yaklaşık 238 kg ve koyun karkas et ortalaması ise yaklaşık 19 kg civarındadır. TR71 Düzey 2 Bölgesi’nde bulunan beş ilde karkas ortalamaları (GTHM güncel verileri) Aksaray’da sığır 304 kg, koyun 21 kg; Kırıkkale’de sığır 273 kg, koyun 18 kg; Kırşehir’de sığır 250 kg, koyun 21 kg; Nevşehir’de sığır 250-300 kg, koyun 20 kg; Niğde’de ise sığır 284, koyun 21 kg olarak belirtilmiştir. Buna göre TR71 Düzey 2 Bölgesinde sığır karkas et ortalaması en düşük olan Kırşehir ilinde bile oranın, Türkiye ortalamasının 12 kg üzerinde olduğu görülmektedir. Karkas ortalaması en yüksek il olan Aksaray’daki değerin ise Türkiye ortalamasının 66 kg üzerinde olduğu belirlenmiştir. Yıllar itibarıyla Bölge illerine ait ortalama koyun-keçi karkas ağırlıkları, Türkiye ve Bölge koyun-keçi karkas ağırlıklarına benzerlik göstermektedir.

Bölge illerinin 2014 yılına ait kanatlı dâhil karma yem üretim miktarları Tablo 39’da gösterilmiştir. Aksaray ve Kırşehir’de üretilen toplam karma yem miktarı belirgin bir şekilde yüksektir. Bu iki il içerisinde de Kırşehir’de üretilen besi yemi miktarı Aksaray ilinin iki katı

kadardır. TR71 Düzey 2 Bölgesi'ni oluşturan bu illerin toplamında üretilen toplam karma yem miktarı Türkiye'de üretilen toplam karma yem miktarının ancak %1,76'sını oluşturmaktadır. Bu rakam bölge için oldukça düşük bir rakamdır.

Ayrıca tüm Türkiye'de sadece kuzu, buzağı ve besi yem üretim miktarları içinde bölgedeki 5 ilin tüm iller içinde sıralaması ve oranları da şu şekildedir; Kırşehir %1,73'lük oranı ile 19.sırada, Aksaray %0,88'lik oranı ile 27. Sırada, Kırıkkale %0,56'lık oranı ile 34.sıra, Nevşehir %0,10'luk oranı ile 52. Sırada ve Niğde %0,02'lik oranı ile 58. sırada yer almaktadır. Türkiye'de kuzu, buzağı ve besi yem üretim miktarları ve oranlarıyla ilk 5 il şu şekildedir; Konya (%10,14), Ankara (%8,22), Mersin (%6,41), Manisa (%5,70) ve Balıkesir (%5,68).

Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Kırşehir ve Nevşehir illerinde kırmızı et tüketim profilini belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanamamıştır.

8. TR71 Düzey 2 Bölgesi Kırmızı Et Sektörü Gelişme Göstergeleri

TR71 Düzey 2 Bölgesi kırmızı et sektörü gelişme göstergeleri, göstergelerin seçilme nedeni, mevcut veriler ve ileride yapılacak analizlerde verilerin temin edileceği yerler aşağıda beş madde halinde verilmiştir.

1. Besi hayvanı işletme sayısı ve büyüklüğü:

Besi hayvanı işletme sayısı, Bölgede veya ilde bu işi yapan işletme sayısının bilinmesi açısından önemlidir. Eğer işletme sayısında bir artış var ise, bölgede bu işin cazip hale geldiğinin bir işareti olabilir. Bu nedenle işletme sayısındaki değişim sektörün bölgedeki durumu hakkında kabaca bilgi verebilir. Ancak, işletme sayısı tek başına bölgede mevcut durum hakkında tam bir bilgi sağlamaz. İşletme sayısı yanında işletme büyüklüğünün bilinmesi de önemlidir. Ayrıca sektörün büyüklük ölçeğindeki değişimlerinde bilinmesi gereklidir. Örneğin ortalama işletme büyüklüğünün 5-10 hayvandan 50-100 hayvana çıkmış olması, aile işletmelerinin bu işten iyi para kazandığını dolayısı ile işletme büyüklüğünü artırdığını gösterebilir. Diğer yandan, ortalama işletme büyüklüğünün 100 ve üzeri hayvan sayısına ulaşması ise sektörün artık bir endüstriye dönüştüğü, dolayısı ile küçük işletmelerin rekabet gücünün bu sektörde kalmadığını gösterebilir. Bu nedenle işletme sayısı yanında işletme büyüklüğünün de bilinmesi bölgedeki değişimi çok daha doğru biçimde anlatabilir. Yapılan çalışmada 2015 yılında bölgeye ait mevcut işletme sayısı ve büyüklükleri Tablo 57’de verilmiştir. Bu veriler GTH İl Müdürlüklerinden temin edilebilir.

Tablo 64: TR71 Düzey 2 Bölgesi illerinde bulunan büyükbaş ve küçükbaş hayvan işletme sayıları

Büyükbaş [Besi+Damızlık (süt)]						
Hayvan Sayısı (baş)	0-50	51-100	101-200	201-üzeri	Toplam Büyükbaş İşlt.	
Kırıkkale	676	40	17	4	737	
Aksaray	16.786	354	83	119	17.342	
Kırşehir	11.911	111	78	36	12.136	
Niğde	16.641	186	68	-	16.895	
Nevşehir	-	-	-	-	-	
Küçükbaş (Koyun+Keçi)						
Hayvan Sayısı (baş)	0-50	51-100	101-250	251-500	501-üzeri	Toplam Küçükbaş İşlt
Kırıkkale	14	9	29	9	1	62
Aksaray	553	875	1.212	257	29	2.926
Kırşehir	-	-	-	-	-	-
Niğde	4.645	654	851	654	177	6.981
Nevşehir	-	-	-	-	-	-

Kaynak: GTH İl Müdürlükleri.2015

2. Hayvan türüne göre toplam besi hayvanı sayısı:

Bölgede kırmızı et sektörüne katkı sunan hayvan türünün bilinmesi ve bu hayvan sayılarındaki değişim, sektörün hangi yöne gittiğinin görülmesi açısından önem taşımaktadır. Sektöre büyükbaş mı yoksa küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin mi katkısının daha fazla olduğunun bilinmesi önemlidir. Bölge için yapılacak çalışmaların planlanmasında bu veriler önem arz etmektedir. Yine besiyeye alınan hayvanların kültür ırkı, melez veya yerli ırklardan oluşması da

önemlidir. Bu verilerin hayvan başı elde edilecek kırmızı et miktarına ve besi maliyeti gibi birçok faktör üzerine etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle, hayvan türüne göre toplam besiye alınan hayvan sayısının bilinmesi, bölgede elde edilecek kırmızı et miktarının belirlenmesi için gereklidir. Araştırmanın yapıldığı dönemde en son resmi kayıtlara göre Bölgedeki büyük ve küçükbaş hayvan sayıları aşağıda belirtilmiştir. Bu veriler GTH İl Müdürlükleri, Türk-Vet sistemi ve TÜİK'den temin edilebilir.

Tablo 65: TR71 Düzey 2 Bölgesi 2014 yılı büyük ve küçükbaş hayvan sayıları (baş)

İl	Tür							
	Sığır (Kültür)	Sığır (Kültür melezi)	Sığır (Yerli)	Manda	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Keçi (Kıl)	Keçi (Tiftik)
Aksaray	99.097	71.438	2.995	673	459.102	4.539	42.805	188
Kırıkkale	15.347	44.179	10.698	170	97.139	556	20.857	1.117
Kırşehir	40.752	56.399	16.576	107	167.536	8.107	24.810	199
Nevşehir	39.492	32.584	1.362	85	103.178	92	11.419	-
Niğde	111.979	27.304	1.477	22	481.078	5.683	93.126	1.460
Toplam	306.667	231.904	33.108	1.057	1.308.033	18.977	193.017	2.964

Kaynak: TÜİK 2015. Erişim tarihi: 25.06.2015

3. Kesilen büyükbaş hayvan sayısı:

Bölgede yetiştirilen bütün sığır ve koyunlar kesime sevk edilmediği gibi, Bölge dışından getirilip Bölgede kesilen hayvanlarda olabilmektedir. Bu nedenle, Bölgede üretilen et miktarının belirlenmesinde kesilen hayvan sayısı önem arz etmektedir. Araştırmanın yapıldığı dönemde il bazında ulaşılabilen en son TÜİK kayıtları 2009 yılına aittir. İl bazında kesin büyükbaş hayvan sayılarına Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın TÜRKVET sistemi üzerinden ulaşmak mümkün olmakla birlikte kesilen küçükbaş hayvan sayılarına ilişkin resmi veri bulunmamaktadır. Aşağıda belirtilen, bölgede kesilen hayvan sayılarına ilişkin rakamlar TÜRKVET sisteminden elde edilmiş olup, kesimhanelerde yapılan büyükbaş hayvan kesim sayılarını kapsamaktadır. Mezbahada kesilen hayvan sayısı TÜRKVET sisteminden temin edilebilir.

Tablo 66: TR71 Düzey 2 Bölgesinde 2015 yılında kesilen büyükbaş hayvan sayıları (baş)

İl	Kesilen büyükbaş hayvan sayısı
Aksaray	34.135
Kırıkkale	5.774
Kırşehir	59.110
Nevşehir	3.352
Niğde	9.184

4. Karkas Ortalaması:

Karkas ortalaması bölgede yaygın sığır ırklarını ve hayvanların doğru zamanda kesime alınıp alınmadığı konusunda bilgi verir. Yerli hayvanlarda karkas ortalaması düşük olup, kültür ırkı hayvanlarda daha yüksektir. Dolayısı ile Bölgede kesilen kültür ırkı sığır sayısındaki artışa bağlı olarak karkas ortalamasının artması gerekmektedir. Yine hayvanların erken kesime sevk

edilmesi durumunda da hayvanlar yeterli kesim ağırlığına ulaşmayacağı için ortalama karkas ağırlığının azalacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda karkas ortalaması besi işletmelerinin durumunu ortaya koyması açısından önemli bir parametredir. Araştırmanın yapıldığı dönemde il bazında ulaşılabilen en son resmi kayıtlar 2009 yılına aittir. Bu nedenle aşağıda belirtilen, karkas ortalamalarına ilişkin rakamlar GTH İl Müdürlükleri ve kesimhanelere yapılan ziyaretlerde elde edilen verileri kapsamaktadır. Bu veri GTH İl Müdürlükleri ve TÜİK'den temin edilebilir.

Tablo 67: Anket sonuçlarına göre TR71 Düzey 2 Bölgesinde 2014 yılı karkas ortalama değerleri (kg)

İl	Büyükbaş	Küçükbaş
Aksaray	304	21
Kırıkkale	273	18
Kırşehir	250	21
Nevşehir	300	20
Niğde	284	21

5. Bölgede elde edilen kırmızı et üretim miktarı:

Bölgede üretilen kırmızı et miktarı, bölgenin kırmızı et sektörü gelişmişlik düzeyini en net şekilde ortaya koyacak verilerdendir. Araştırmanın yapıldığı dönemde il bazında ulaşılabilen en son TÜİK kayıtlar 2009 yılına aittir. Aşağıda belirtilen, kırmızı et üretimine ilişkin rakamlar, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı TÜRKVET sisteminden elde edilen kesilen büyükbaş hayvan sayılarının il bazındaki karkas ortalamaları ile çarpımından elde edilmiştir. Küçükbaş hayvanlara ilişkin bölge illeri bazında kesilen hayvan sayısı ve üretilen et miktarına ilişkin veri bulunmamaktadır. Ancak Türkiye genelinde üretilen kırmızı et miktarının 2014 ve 2015 yıllarında % 88'inin büyükbaş hayvanlardan elde edildiği ve bu oranın bölgede de böyle olduğu varsayımından yola çıkılarak; bölge mezbahalarında 2015 yılında küçükbaş hayvanlardan elde edilen kırmızı et miktarının yaklaşık 4.138 ton olduğu, toplam kırmızı et üretim miktarının ise 34.483 ton olduğu hesaplanmaktadır. Et miktarına ilişkin veriler GTH İl Müdürlükleri ve TÜİK'den temin edilebilir.

Tablo 68: TR71 Düzey 2 Bölgesinde 2015 yılında mezbahada üretilen tahmini kırmızı et miktarı (ton)

İl	Büyükbaş hayvan eti	Küçükbaş hayvan eti (varsayılan)
Aksaray	10.377	
Kırıkkale	1.576	
Kırşehir	14.778	
Nevşehir	1.006	
Niğde	2.608	
Toplam	30.345	4.138

9. Sonuç ve Öneriler

TR 71 Düzey 2 Bölgesi kapsamındaki beş ildeki kırmızı et sektörü ile ilgili tüm paydaşlara (Resmi kurumlar, mesleki kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcileri) yapılan ziyaretler, anket çalışmaları ve istatistiki veriler neticesinde Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illeri hakkında sonuç ve öneriler aşağıda belirtilmiştir.

9.1. Hayvancılık İşletmeleri ile İlgili Sonuç ve Öneriler

Bölgede besi işletmelerinin büyük kısmını (%81,3) aile işletmeleri oluşturmakta olup, işletme sermayeleri yaklaşık yarı oranda öz sermayeden oluşmaktadır. Bölgede kırmızı et sektörünün dörtte üçünü büyükbaş hayvancılık oluşturmaktadır. İşletmelerde çalışanlarının yaklaşık dörtte üçünü kırk yaş altı işçiler oluşturmakta olup tüm işletmelerde çalışanların hemen hemen yarısı da sadece bir işçiden oluşmuştur. Bölgede besicilik sektörü ile uğraşan kişilerin eğitim seviyelerinin diğer hayvancılık sektörüyle uğraşanlara nazaran daha düşük olduğu (yaklaşık yarısı ilk ve ortaokul mezunu) görülmekle birlikte son yıllarda büyük besi işletmelerin sayısının artışına bağlı olarak bu işte daha çok profesyonelleşme olduğu ve eğitim seviyesinin de buna paralel olarak arttığı gözlemlenmiştir.

Bölge işletmelerin beşte ikisinin kapalı barınaklara sahip olduğu ve genellikle işletmelerin birbirlerinden etkilenecek benzer yapıda barınaklarda hayvanlarını yetiştirdikleri görülmektedir. İşletmelerin hayvan kapasiteleri artıkça barınakların ve içindeki ekipmanın (yemlik, suluk vb.) daha da modernleştiği ve kapalı barınaktan açık veya yarı açık sistemlere doğru tercih yapıldığı tespit edilmiştir.

Bölge işletmelerin hemen hemen hepsi devlet imkânlarıyla sunulan hayvan aşılamalarından faydalanmakla birlikte orta ve büyük ölçekli işletmelerin çoğu özel veteriner hekimler veya işletme veteriner hekimlerinin sunduğu hizmetlerden de yararlanmaktadır. İşletmelerde genellikle ayak hastalıkları, şap ve akciğer hastalıkları daha çok görülmekle birlikte besleme kaynaklı asidozis (deneleme), ishal ve çok ender olarak tüberküloz da bildirilmiştir. İşletmelerde hayvan besleme konusunda bilgi eksikliğinin olduğu ve çoğunlukla da elde edilen bilgilerin yem tedarik eden firma temsilcilerinden sağlandığı saptanmıştır.

Bölgede büyükbaş işletmelerin yaklaşık üçte ikisi 6-12 aylık bir besleme programı uygulamakta olup bu dönemde %70-80 konsantre, %20-30 oranında kaba yem kullandıkları görülmüştür. Ayrıca orta ve büyük ölçekli büyükbaş işletmelerin yaklaşık üçte ikisinin meralardan yararlanmadan yoğun besi yaptığı buna karşılık küçükbaş işletmelerin çoğunlukla hayvanlarını meralardan yararlandığı tespit edilmiştir. Kırıkkale ve Kırşehir’de kaba yem kaynağı olarak çoğunlukla saman kullanılırken, Aksaray başta olmak üzere Niğde ve Nevşehir’de saman dışında yonca ve silaj da kullanılmaktadır. Hatta Aksaray önemli bir kaba yem üretim yeri olmasına rağmen bölge illerinin bu kaba yemleri beside yeterince değerlendirmedikleri saptanmıştır.

Bölge işletmelerde alternatif enerji kaynaklarının kullanılmadığı ve tamamının elektrik ihtiyacını şebeke elektriğinden temin ettiği, kullanılan suyun ise hemen hemen yarı oranında kuyu suyu şeklinde olduğu görülmüştür.

Bölgede orta ve büyük ölçekli büyükbaş işletmelerde gübre yani atık yönetimi konusunda ciddi sıkıntılarla karşılaşıldığı ve çoğu besi işletmesinin gübre çukuruna sahip olmadığı ve çevre sorunlarıyla (özellikle yer altı sularının kirlenmesi) karşı karşıya oldukları tespit edilmiştir. Özellikle Kırşehir Körpınar bölgesi ve Kırıkkale Delice ilçesi Çerikli bölgesinde bu sorun daha büyüktür. Dolayısıyla buralarda biyolojik atığın (gübre ve idrar) daha iyi değerlendirilmesi için biyogaz ve organik gübre üretim tesislerinin devlet eliyle desteklenmesi çevre tehdidini ortadan kaldıracak gibi ekonomik yönden de yetiştiricilere bir katkı sağlayacaktır.

Bölge işletmelerinin hayvan satımından çok hayvan temininde zorluklar yaşadığı ve özellikle 1000 baş ve üzeri büyükbaş hayvan temininde ciddi problemlerle karşılaşıldığı görülmüştür. Küçükbaş işletmeler hayvanlarını genelde canlı olarak pazarlarken, büyükbaş işletmelerin yarıya yakını bölge mezbahalarında kesim yaptırmaktadırlar.

Kırıkkale ve Kırşehir’de büyükbaş besi hayvan materyalini Türkiye’de üretimi olmayan etçi ırklar (genelde Şarole ve Limuzin) ithal edilerek ve kısmen de ülke içinden temin edilen Simental, Montofon, Siyah Alaca ve bunların melezleri oluşturmaktadır. Aksaray ve Niğde illerinde süt işletmeleri çoğunlukta olduğundan buradaki besi hayvanlarını genelde Siyah Alaca ırkın erkekleri ile Simental ve Montofon ırkı sığırlar oluşturmakta, Nevşehir ise daha çok büyükbaş besi hayvan materyalini Aksaray ve Niğde’den temin etmektedir. Bölge ve Ülke kırmızı et sektörünün sürdürülebilirliği için özellikle etçi tip sığır ırklarının başta Kırşehir ve Kırıkkale olmak üzere Bölge illerinde yaygınlaştırılması ve bunun da ilk etapta devlet teşvikleriyle yapılması gerekir. Sürekli etçi sığır ırklarının ithalatı yerli üreticilerimiz arasında haksız rekabeti doğurmakta ve üretimi de olumsuz etkilemektedir. Hatta hayvan ithalatının olacağı yönündeki beyanlar yerli üretici üzerinde psikolojik bir baskı da yaparak bu sektörden uzaklaşmasına ve başka sektörlere yönelmesine sebep olmaktadır. Küçükbaş hayvancılıkta Türkiye yeterli ırk çeşitliliğine sahiptir. Son yıllarda küçükbaş hayvancılıkta devlet destekli yürütülen halk elinde ıslah çalışmalarıyla küçükbaş hayvancılıkta üstün verimli yerli ırklarımızın olduğu ve çok çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Ayrıca bu çalışmalarla küçükbaş hayvan varlığımız tekrar artma eğilimi içine girmiştir. Kırmızı et üretiminde Bölge ve Ülkede büyükbaş hayvanlardan elde edilen et miktarı önemli bir yer kaplamaktadır. Kırmızı et açığını kapatmanın en iyi yollarından biri diğer ülkelerle rekabet etme şansımızın en iyi olduğu küçükbaş hayvancılığı desteklemek ve küçükbaştan elde edilen et miktarını artırmaktır.

Bölgede 100 işletmenin 83’ü başta yem olmak üzere girdi maliyetlerinin yüksek olduğunu beyan etmiştir. Bu da et maliyetlerinin dolayısıyla da satış fiyatının yüksek olmasına sebep olmaktadır. Sürdürülebilir bir hayvancılığın olabilmesi için devletin her konuda hayvancılık işletmelerine destek vermesi gerekir. Tüm tarımsal destekler içinde hayvancılığa verilecek desteğin gelişmiş ülkelerdeki gibi en az %40-50’ ye kadar yükseltilmesi gerekir. Bölgede hayvan bakıcısı veya çoban sorunu, fiyat istikrarsızlığı ve canlı hayvan maliyetlerinin yüksek oluşu da en çok zikredilen diğer problemler arasında yer almıştır.

9.2. Et İşleme tesisleri ile ilgili sonuç ve öneriler

TR71 Düzey 2 Bölgesi’ni oluşturan Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerinde toplam 17 aktif mezbaha ve 5 et ürünleri üretim tesisi bulunmaktadır. Bölgedeki kırmızı et sektöründe faaliyet gösteren kesimhane ve et ürünü üretim tesisleri farklı yaş ve eğitim gruplarındaki bireylere istihdam olanağı sağlamaktadır. Üçü Aksaray’da, üçü Kırıkkale’de, beşi

Kırşehir’de, beşi Nevşehir’de ve bir tanesi de Niğde’de bulunan bu mezbahalardan sadece 8’i ruhsatlandırılmış yada hijyenik kesim yapma potansiyeline sahip olduğu görülmüştür. Teknik ve hijyenik şartlar açısından düşünüldüğünde, Aksaray en yüksek kesim kapasitesine sahip şehir iken mevcut durumda Kırıkkale kesimhane ihtiyacının en yüksek olduğu ildir. Bölge illeri arasında gerek üretim kapasitesi gerekse de etin daha çok etçi sığır ırklarından elde edilmesine bağlı olarak, Kırşehir et kalitesi açısından ilk sırada yer almaktadır. Bölgedeki hayvan varlığının neredeyse üçte ikisi Aksaray ve Niğde illerinde bulunmasına karşın Niğde’deki hayvancılık işletmelerinin neredeyse tamamı, Aksaray’dakilerin ise çok büyük bir bölümü süt hayvancılığı ile uğraşmaktadır. Et ürünü üretim tesisleri açısından ise, Aksaray, Kırıkkale ve Niğde’de birer, Nevşehirde ise 2 tesis bulunmaktadır. Belirtilen bu tesislerin tamamı il bazında üretim yapan işletmeler olup iyi gıda üretimi kapsamında sertifikalara sahiptirler. Bu firmalar her ne kadar küçük ve orta ölçekte olsalarda, ilde üretilen etin katmadeğerinin yükseltilmesine önemli katkılar sağlamaktadırlar. Bu bağlamda Kırşehir’de et ürünü üretim tesisinin bulunmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

Bölgede kesimhane sektörünün başlıca sorunları alt yapı eksikliği, kalifiye personel yetersizliği ve kaçak kesimlerin çok olması şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca etin etçi ırklardan üretilmemesi, ette kalite derecelendirilmesinin yapılmaması, etin çok pahalıya üretilmesi ve et üreticilerinin bilgi ve becerileri düzeylerinin çok düşük olması önemli sorunlar olarak kaydedilmiştir. Bölgede faaliyet gösteren aktif et ürünleri üretim tesisleri ruhsatlı olduğundan ortak sorunlarının merdiven altı üretim ve taklit ürün olduğu dikkati çekmektedir. Et üreticilerinin ise ortak problemi üretimde girdi maliyetlerinin yüksekliği ve fiyatlardaki istikrarsızlıktır.

Bölgede hijyenik şartlarda ve kaliteli et üretiminin sağlanabilmesi için; mezbahaların ruhsatlandırılması, standartların yükseltilmesi ve uygunsuz olanların kapatılması politikasının ilgili Bakanlık tarafından kararlılıkla devam ettirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca mezbahaların evrensel standartlara uygun kurulabilmesi, uygun olmayanların modernize edilebilmesi için işletmelere altyapı ve danışmanlık hizmeti teşviklerinin verilmesi gerekmektedir.

Bölgeye kırmızı et sektörü yatırımcısının çekilebilmesi için; il ve sektör bazında fizibilite çalışmalarının yapılması ve yayımlanması gerekmektedir.

Haksız rekabetin önlenmesi ve halk sağlığının korunması için; denetimlerin resmi otorite tarafından etkin bir şekilde yapılarak merdiven altı üretim yapan tesisler ile et ürünlerindeki taklit ve tağşişlerin önlenmesi gerekmektedir.

Et kalitesinin artırılması amacıyla mezbahada karkas kalite derecelendirme sisteminin hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

Gerek kesim ve üretim hijyeni, gerekse üretim kalitesi için; işletmelerde görevli personele belirli süreler ile bağımsız kuruluşlar tarafından eğitim verilmesinin sağlanması gerekmektedir.

9.3. Destek kuruluşları ile ilgili sonuç ve öneriler

TR71 Düzey 2 Bölgesi'ni oluşturan Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerinde kırmızı et sektörünü doğrudan etkileyen kamu kuruluşu olan GTH İl Müdürlükleri hem personel hem de altyapı ve donanım açısından yeterli olmakla birlikte bakanlık adına sektörün denetimini de üstlenmeleri sebebiyle etkileri sınırlı kalmaktadır. Kırmızı et sektörü ile doğrudan ilgili olan bakanlık destekleri ve teşviklerini öncelikle sektöre yönlendirme, daha sonra bunların izlenmesi ve etkin kullanılması için donanımlı personelin bürokratik işlerle yoğunlaşmaları yerine sahada hizmet vermeleri faydalı olacaktır. Ayrıca bu kurumun sektörle ilgili sivil toplum örgütlerinin de lokomotifi olmak için çaba sarfetmeleri faydalı olacaktır.

Bölge üniversitelerinin besi hayvancılığını geliştirmeye katkı potansiyeli oldukça yüksektir. Özellikle AHİ-KA ve Ar-Ge ve sosyal projeleri destekleyen Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, GTHB gibi kurumların sektörel projeleri desteklemeleri katkı sağlayacaktır. Üniversitelerin ilgili bölümlerinin konunun sürekli gündemde tutulması, paydaşların farkındalıklarının artırılması ve rantabl işletmelerin artırılması için kongre, sempozyum, seminer, çalıştay, çiftçi günü, tematik festival vs gibi etkinlikleri düzenli ve geleneksel olarak düzenlemeleri faydalı olacaktır.

TR71 Düzey 2 Bölgesinde kırmızı et sektörü ile ilgili sivil toplum örgütlerinin hem sayıları hem de güçleri yetersizdir. Bölgede Üretici Birliklerinin üye sayılarının ve sektöre etkilerinin hızla artırılması gereklidir. Kırmızı et sektörü ile ilgili kooperatiflerin sayılarının ve işlevlerinin artırılması sektöre katkı sağlayacaktır. Meslek örgütleri ve ziraat, veteriner hekimler ve kasaplar odaları gibi odaların sektöre katkı sunmaları için çalışmalar yapılmalıdır.

9.4. Sektör ile ilgili genel öneriler

- Bölge'de etçi tip besilik hayvan materyalinin teşvik edilmesi (özellikle dişi hayvan materyaline gerekli devlet desteğinin verilmesi).
- Etkin bir et borsasının kurulması.
- Bölge'de etçi ve kombine verimli hayvanlarının ıslahına yönelik faaliyetlerin yapılması.
- Bakım, besleme ve sağlık ile ilgili konularda Bölge Veteriner Hekimlerinin ve Zooteknistlerin belli aralıklarla bilgilerinin güncellenmesi ve bu bilgilerin saha şartlarına yansıtılmasının sağlanması (dana iyi koruyucu hekimlik ve sürü yönetimi)
- Yem bitkileri ve özellikle kaliteli kaba yem ekim alanlarının genişletilmesine yönelik desteklerin artırılarak yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi.
- Et fiyatlarında dalgalanmayı önleyecek devlet politikalarının geliştirilmesi ve bu politikaların da uygulanırken yerli üreticiyi mağdur etmeyecek (gerekirse devlet tarafından sübvansede edilmesi) şekilde düzenlenmesi.
- Girdi maliyetlerini (özellikle yem) azaltmaya yönelik KDV oranlarının üretici lehine değiştirilmesi.
- İyi uygulama örneklerinin tesisi ve yerinde ziyaretinin sağlanması.
- Bölgenin tüm illerinde en azından ihtiyacı karşılayacak ve ruhsatlandırılacak modern mezbahaların tesis edilmesi.
- Et kesim kapasitesi yüksek illerde (Kırşehir gibi) elde edilen etin katma değerini artıracak ürünlere dönüşümünü sağlayan et işleme tesislerinin artırılması. Gerekirse

bununla ilgili organize sanayi bölgeleri kurarak çevre illerden (Kayseri ve Konya gibi) yatırımcıların Bölge’de yatırım yapmalarının teşvik edilmesi.

- Kırşehir’de Körpınar ve Kırıkkale Delice ilçesi Çerikli mevki gibi büyük kapasiteli besi işletmelerinin yoğun olduğu yerlerde dışkılarının değerlendirilerek enerjiye dönüştüren tesislerin kurulması (biyogaz ve organik gübre tesisleri gibi).
- Sektör paydaşları arasında güven ve birlikte çalışma kültürünün daha iyi işlenmesini sağlayarak ortak tedarik zincirinin geliştirilmesi.
- Kesif (karma) yem teknolojisinde yeni gelişmelerin takip ve teşvik edilmesi.
- Büyükbaş hayvancılıkta verilen devlet teşviklerinin aynı oranlarda küçükbaş hayvancılığa da verilmesi.
- Muhtarlarının meraların korunmasında daha dikkatli olması, anız yakmalarına büyük cezaların getirilmesi (gerekirse anız yakanların tespit edilerek en az 5 yıl devlet teşviklerinden men edilmesi).
- Koyun ve keçi etinin tüketimini teşvik amacıyla kamu spotlarının oluşturulması.
- Sektörle ilgili işlerde bürokratik işlemlerin azaltılması.
- Bölge’nin ve sektörün ulusal çapta yazılı ve görsel medya aracılığıyla reklamının yapılması.

10. Fotoğraflar

Fotoğraf 25. Ticaret borsası (Kırşehir) (Fotoğraf çekim tarihi: 17.04.2015)

Fotoğraf 26. Mezbaha ziyareti (Kırşehir) (Fotoğraf çekim tarihi: 17.04.2015)

Fotoğraf 27. GTHM (Kırıkkale) (Fotoğraf çekim tarihi:13.04.2015)

Fotoğraf 28. Et ürünleri işleme tesisi (Kırıkkale)(Fotoğraf çekim tarihi:10.04.2015)

Fotoğraf 29. Mezbaha (Aksaray)(Fotoğraf çekim tarihi:15.06.2015)

Fotoğraf 30. Besi işletmesi (Aksaray)(Fotoğraf çekim tarihi:15.06.2015)

Fotoğraf 34. Yem fabrikası ziyareti (Nevşehir)(Fotoğraf çekim tarihi:17.06.2015)

Fotoğraf 31. Besi işletmesi ziyareti(Niğde)(Fotoğraf çekim tarihi:04.08.2015)

Fotoğraf 35. Bir besici anket çalışması (Kırşehir)(Fotoğraf çekim tarihi:29.05.2015)

Fotoğraf 32. Mezbaha ziyareti (Niğde)(Fotoğraf çekim tarihi:04.08.2015)

Fotoğraf 36. Yem fabrikası ziyareti (Kırıkkale)(Fotoğraf çekim tarihi:24.04.2015)

Fotoğraf 33. Mezbaha (Nevşehir)(Fotoğraf çekim tarihi:17.06.2015)

**Fotoğraf 37. Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
(Niğde)(Fotoğraf çekim tarihi:04.08.2015)**